

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

AURELIJA MINEIKAITĖ
TARPTAUTINĖ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGA, TŽTmns1-01

VAIKO TEISIŲ APSAUGA ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS
KONVENCIJOS 8 STRAIPSNIO PLOTMĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Doc. dr. Lijana Štarienė

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. VAIKO SAMPRATA IR TEISINIS JO STATUSAS	6
1.1. Vaiko samprata.....	6
1.1.1. Gyvybės pradžios nustatymo problematika	11
1.2. Vaiko teisinis statusas	17
2. VAIKO TEISĖS ŽMOGAUS TEISIŲ IR PARINDINIŲ LAISVIŲ APSAUOS KONVENCIJOS KONTEKSTE	21
2.1. Vaiko teisės ir EŽTK 8 straipsnis.....	21
2.2. Teisė į šeimos gyvenimo gerbimą.....	24
2.2.1. Šeimos autonomijos principas.....	28
2.3. Vaiko teisė į šeimos ryšius	30
2.3.1. Tėvų valdžios apribojimas ir vaiko globa	32
2.3.2. Vaiko teisė į šeimos ryšius imigracijos, deportacijos, išsiuntimo atvejais	36
2.3.3. Papildomą apsaugą gavusių asmenų teisės susijungti su šeima problema.....	41
2.4. Vaikų, gimusių dirbtinio apvaisinimo būdu, teisė gauti informaciją apie jų biologinius tėvus (vaiko teisė žinoti savo kilmę).....	44
2.4.1. Argumentai „už“ ir „prieš“ donorų tapatybės atskleidimą	45
2.4.2. Užsienio šalių praktika	49
2.4.3. Teisės žinoti savo kilmę ir teisės į privatumą sankirta EŽTT jurisprudencijoje	53
IŠVADOS	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS	61
SANTRAUKA	69
SUMMARY	71

IVADAS

Temos problematika ir aktualumas. Pačioje Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje¹ (toliau – EŽTK) nėra išskirtos atskiros vaikų, kaip socialinės grupės, teisės. Anot G. Sagačio, taip yra dėl to, kad rengiant šią Konvenciją visų pirma dėmesys buvo sutelktas į tokias grėsmes žmogaus teisėms ir laisvėms, kaip fašizmas, kurio grėsmė po Antrojo pasaulinio karo vis dar atrodė reali, taip pat valstybė ir jos asmens teisių ir laisvių suvokimas, ekonominės ir socialinės sąlygos ir kt. Tad nieko stebėtino, kad vaikų teisės dėl ypatingo tuometinio socialinio ir politinio konteksto atsidūrė antrame plane.² Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog EŽTK 1 straipsnyje (toliau – str.) yra įtvirtinta, kad „Aukštosios susitariančiosios šalys garantuoja kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam žmogui teises bei laisves, apibrėžtas šios Konvencijos pirmame skyriuje“. Tai reiškia, kad į EŽTK taikymo apimtį patenka ir vaikai, kadangi jų teisės išplaukia iš bendrųjų žmogaus teisių. Be to, dauguma EŽTK nuostatų yra formuluojamos pakankamai abstrakčiai, paliekant galimybę plačiai jų interpretacijai, todėl atsiradus poreikiui tampa paprasčiau apginti ir vaikų teises, remiantis šia Konvencija.

EŽTK 8 str. įtvirtina teisę į šeimos gyvenimo gerbimą: „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiama jo asmeninė ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“. Šiame straipsnyje tiesiogiai apie vaikų teises taip pat nėra užsimenama. Tačiau jos kyla ne tik iš bendrųjų žmogaus teisių. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) ne vienoje byloje buvo pasakęs, kad vaikas yra pilnavertis šeimos gyvenimo dalyvis nuo pat jo gimimo momento (*Keegan v. Ireland*, app. no. 16969/90, 26/05/1994). Iš to išplaukia, kad vaikas, kaip šeimos narys, naudojasi EŽTK 8 str. teikiama apsauga. Vaikas, būdamas šeimos gyvenimo dalyviu, turi EŽTT pripažįstamą teisę į šeimos ryšius, į kurią patenka ir teisė žinoti savo kilmę, bendrauti bei gyventi kartus su savo tėvais ir gauti reikiamą valstybės apsaugą šeimos gyvenimo privatumui užtikrinti, teisę į šeimos atsikūrimą, galimybę susijungti su šeima prieglobsčio atveju ir kt.

Nors EŽTT, nagrinėdamas bylas, susijusias su vaikų teisių apsauga, vadovaujasi universaliai pripažįstamu geriausių vaiko interesų principu, tačiau visgi nemažai problemų kyla dėl to, kad ši teisminė EŽTK vykdymo priežiūros institucija valstybėms suteikia plačią nuožiūros laisvę (angl. *margin of appreciation*) reguliuojant privataus gyvenimo klausimus nacionalinėje teisėje. Pavyzdžiui, reguliuojant teisę į šeimos susijungimą, kai asmuo yra gavęs pabėgėlio statusą, taip pat imigracijos, deportacijos/išsiuntimo atvejais. Nors EŽTT skatina

---

1 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

2 Sagatys, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 27.

šeimos ryšių išsaugojimą, tačiau pateisina valstybės siekį užtikrinti viešąją tvarką. Neretai tokiais atvejais geriausių vaiko interesų principas lieka antrame plane.

Tobulėjant mokslui keičiasi ir problemos, su kuriomis susiduria visuomenė. Vis plačiau pasaulyje yra diskutuojama dėl lytinių ląstelių donorystės ir su ja neišvengiamai susijusių žmogaus teisių: visų pirma, teisės į privatumą, visų antra, vaiko teisės žinoti savo kilmę. Abi minėtos teisės yra nepaprastai reikšmingos ir jautrios, todėl konsensuso šiuo klausimu kol kas nėra. Nors EŽTT savo praktikoje šio kazuso kol kas nenagrinėjo, tačiau labai tikėtina, kad ateityje tokios bylos gali pasipilti viena po kitos, kadangi donorų palikuonys vis garsiau ima kalbėti apie savo teisę pažinoti biologinius tėvus. Pastebėtina, kad Lietuvoje šis klausimas kol kas nebuvo plačiai nagrinėtas.

Todėl labai aktualu yra ne tik panagrinėti bendrai vaikų teises EŽTK 8 str. kontekste, bet ir atkreipti dėmesį į naujausią problematiką.

Darbo objektas. Vaikų, kaip vienos pažeidžiamiausių ir todėl reikalaujančių didesnė apsaugos visuomenės grupių, teisių apsauga remiantis EŽTK 8 str.

Darbo tikslas. Atskleisti, kokios teisės vaikams yra užtikrinamos remiantis EŽTK 8 straipsniu bei probleminius tam tikrų teisių taikymo aspektus.

Darbo uždaviniai:

1. Panagrinėti, kuo remiantis apibrėžiama vaikystė, taip pat kodėl yra vengiama apibrėžti žemutinę vaiko amžiaus ribą bei koks yra vaiko teisinis statusas.
2. Aptarti, kokios vaikų teisės gali būti ginamos pagal EŽTK 8 str. ir kokiais kriterijais vadovaujantis EŽTT nustato pažeistų interesų pusiausvyrą.
3. Išsiaiškinti, kokią šeimos sąvokos koncepciją yra išplėtojęs EŽTT savo jurisprudencijoje ir kaip yra užtikrinama pagarba šeimos gyvenimui bei su juo susijusios vaikų, kaip šeimos dalyvių, teisės.
4. Atskleisti ir įvertinti probleminius vaiko teisių, išplaukiančių iš EŽTK 8 str., aspektus.

Darbo metodai.

Mokslinės literatūros analizės metodas – naudojamas siekiant išanalizuoti įvairių teisės mokslininkų darbus, kuriuose būtų gvildinama vaiko teisių tematika, vienaip ar kitaip susijusi su EŽTK.

Teismų praktikos analizės metodas – taikomas nagrinėjant EŽTT išvystytą praktiką, susijusią su įvairiais vaiko teisių aspektais pagal EŽTK 8 str., taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LR KT) ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją vaiko teisinio subjektiškumo bei vaiko teisės į šeimos ryšius aspektus.

Lingvistinis metodas – naudojamas analizuojant įvairių tarptautinių, regioninių bei

nacionalinių teisės aktų nuostatas, susijusias su vaiko teisių apsauga.

Lyginamasis metodas – šio metodo pagalba yra lyginama įvairių Europos Tarybos valstybių praktika tam tikrais vaiko teisių, kylančių iš EŽTK 8 str., klausimais, pavyzdžiui, dėl lytinių ląstelių donorystės ir iš jos išplaukiančios vaiko teisės žinoti savo kilmę.

Apibendrinimo metodas - pasiremiant šiuo metodu apibendrinama naudota literatūra, teisės aktai ir formuluojamos darbo išvados.

Darbo struktūra. Šį magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išskirstyti į poskyrius, bei išvados. Pirmame skyriuje bandoma nustatyti, kokiais kriterijai remiantis apibrėžiama vaikystė, žemutinė bei aukštesnė vaiko amžiaus ribos, probleminiai žemutinės amžiaus ribos aspektai bei vaiko teisinis statusas. Antrame skyriuje gvildenamos vaiko teisės EŽTK 8 str. kontekste, geriausių vaiko interesų principo reikšmė, šeimos gyvenimo samprata EŽTT jurisprudencijoje, vaiko teisė į šeimos ryšius bei su šia teise susijusios problemos, taip pat analizuojama vaiko teisės žinoti savo kilmę ir teisės į privatumą sankirta lytinių ląstelių donorystės atveju, nagrinėjama tiek užsienio, tiek Lietuvos Respublikos praktika, taip pat EŽTT jurisprudencija šiuo klausimu bei bandoma įvertinti, koks reglamentavimas geriausiai išlaiko pusiausvyrą tarp minėtų dviejų teisių.

1. VAIKO SAMPRATA IR TEISINIS JO STATUSAS

1.1. Vaiko samprata

Analizuojant vaiko sampratą svarbu turėti omenyje, kad „vaikystė“ yra labiau sociologinė kategorija, nei natūralus fenomenas. Remiantis žinomu šios srities teoretiku Ph. Aries'u, pati vaikystės samprata yra ganėtinai nauja. Ji kildinama iš XVI-XVII amžių aukščiausių socialinių sluoksnių ir buvo plėtojama iki pat XX amžiaus, kai visiškai prigijo visose visuomenės klasėse. Kartu su vaikystės socialinio instituto atsiradimu, atsirado ir vaiko nekaltumo teorija, apsauganti vaiką nuo suaugusiųjų pasaulio realybės. Nuo vaikų pradėta slėpti gimimo, mirties, seksualinio gyvenimo ir kt. įvykiai. Anot Ph. Aries'o, vaikai pagal amžių buvo išskirti kaip atskira visuomenės grupė, pats amžiaus faktas tapo itin svarbus.³

Kitas autorius, Wiliam A. Corsaro, oponuoja Ph. Ariesui, teigdamas, kad jau kur kas anksčiau nei nuo XVI amžiaus buvo suprasta, jog vaikas skiriasi nuo suaugusiojo ir todėl su juo reikia elgtis atitinkamai. Jis remiasi autorės Barbaros Hanwalt darbu, kuriame ji aprašo vaikų gyvenimą viduramžių Londone. Ši autorė pirmiausia pastebi, jog XIV – XV amžių Anglijos teismų įrašuose nėra nei vienos bylos apie vaikų atsisakymą, o bylos dėl vaikžudystės pasitaikydavo rečiau nei kartą per metus, taip B. Hanwalt atmeta paplitusį įsitikinimą, kad vaikai nebuvo prižiūrimi ar su jais buvo blogai elgiamasi, ar kad nebuvo jokio supratimo apie mažamečių periodo ypatumus. Vienoje bylų moteris skundėsi, kad vienas vyras jos septynmetį sūnų įdarbino tarnu, sudarydamas sutartį septyneriems metams. Teismas pripažino moters skundą teisėtu ir grąžino jai vaiką „dėl pagarbos kūdikystei“. Ši autorė taip pat pastebi, kad remiantis to meto įstatymais, veikė atitinkamas mechanizmas procedūrų, saugančių našlaičiams priklausantį turtą bei juos pačius nuo tėvų smurto ir kitokio blogo elgesio. Pasak B. Hanwalt, viduramžių Londono įstatymai garantavo našlaičiams daugiau apsaugos nei dabartiniai teismai suteikia šios dienos vaikams.⁴ Be abejo šis autorės išsakytas teiginys reikalauja išsamios analizės, tačiau viena, ką galima pastebėti, jog jau nuo viduramžių atsiradęs suvokimas, kad vaikai dėl savo amžiaus yra pažeidžiamesni ir dėl to reikalingi didesnės apsaugos, lėmė vaikų, kaip atskiros socialinės grupės susiformavimą bei atitinkamo elgesio su ja įtvirtinimą, t. y. būtent vaikų teisių užtikrinimą.

---

³ Sagatys, G., *supra* note 2, p. 20.

⁴ Corsaro W. A. *The Sociology of Childhood* [interaktyvus]. California: Pine Forge Press, 2005 [žiūrėta 2012-08-08]. P. 68-69.

http://books.google.lt/books/about/The_Sociology_of_Childhood.html?id=6K-HcSPhKGkC&redir_esc=y

Vaikystė – tai tam tikras žmogaus gyvenimo laikotarpis, kurio metu vyrauja specifinės vaiko savybės ir bruožai. Dėlto net ir nesant atitinkamos vaikystės definicijos galima matyti, kokia ypatinga yra vaiko padėtis. Apskritai vaikystės samprata kinta priklausomai nuo visuomenės išsivystymo ir modernios valstybės sukūrimo. Iš to seka tai, kad pati vaiko samprata yra artimai susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine struktūra (N. Vuckovic-Sahovic).⁵

Galima sakyti, kad vaikystės sąvoka priklauso nuo tokių veiksnių kaip: laikas, erdvė, socialinė aplinka. Toliau reikalinga apibrėžti tam tikrus požymius, kuriais remiantis vaikas atskiriamas nuo suaugusiojo. Nors dėl šių požymių vis dar yra diskutuojama⁶, tačiau priimtinausia yra teorija, apibrėžianti vaikystę trimis kriterijais: amžius, turinys ir pačios vaikystės amžiaus grupės.⁷ Toliau kiekvieną iš jų aptarsime atskirai.

Visų pirma, panagrinėsime amžiaus kriterijų, kuris nustato ribas, nuo kada vaikystė prasideda ir baigiasi. Šiuos klausimus paprastai reguliuoja kiekvienos valstybės įstatymai atskirai. Šiuolaikiniame pasaulyje bendrai yra pripažįstama, kad asmuo, sulaukęs 18 metų, laikomas suaugusiu. Šią amžiaus ribą įtvirtino Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1989 m. Vaiko teisių apsaugos konvencijoje (toliau – Vaiko teisių konvencija), kurioje „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“.⁸ Taigi nacionalinėje teisėje ši sąvoka gali būti apibrėžta įvairiai, t. y. viršutinė amžiaus riba numatyta aukštesnė arba žemesnė nei 18 metų, tačiau prisijungusios prie Vaiko teisių konvencijos valstybės bet kuriuo atveju turi garantuoti joje įtvirtintas teises visiems asmenims bent iki 18 metų. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁹ 2 str. įtvirtina, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. Taigi įstatymuose gali būti numatyta ir kita amžiaus riba, kurią peržengęs asmuo atitinkamuose santykiuose įgyja specialų veiksnumą. Tam tikrais atvejais valstybės savo įstatymuose gali numatyti, jog asmuo, dar nesulaukęs 18 metų, gali būti paskelbtas pilnamečiu. Tai vadinama emancipacija – asmens pripažinimas veiksniu. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹⁰ (toliau - LR CK) numato, kad visiškas civilinis veiksnumas atsiranda: a) asmeniui sulaukus pilnametystės, t. y. 18 metų; b) asmeniui sudarius santuoką jam dar nesant pilnamečiu, kai įstatymai tai leidžia (2.5 str.); c) asmuo tampa emancipuotu, t. y. jeigu yra pagrindas asmuo,

5 Sagatys, G., *supra* note 2, p. 20.

6 Kabašinskaitė, D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, sociologija*. 2002, 3: p. 44.

7 Sagatys, G., *op. cit.*, p. 21.

8 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501. 1 str.

9 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807; aktuali redakcija 2006 m. birželio 8 d., Nr. I-1234.

10 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262; aktuali redakcija: 2012 m. rugsėjo 1 d., Nr. VIII-1864.

sulaukęs 16 metų, teismo tvarka pripažįstamas visiškai veiksniu.¹¹

Nors viršutinė amžiaus riba, t. y. 18 metų, yra visuotinai pripažinta, tačiau, pavyzdžiui, šeimos santykių srityje vaiko teisės ir pareigos trunka iki tėvų mirties, o po to dar vyksta paveldėjimo procesas. Pavyzdžiui, LR CK 3.151 str. 1 d. nurodomi subjektai, galintys pateikti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo, tarp kurių yra nurodytas ir „vaikas, sulaukęs pilnametystės ar „nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą“. Tai reiškia, kad „vaikas“ gali būti suvokiamas ir kaip individas, kurį su jo tėvais jungia genetiniai ir socialiniai ryšiai.

Kalbant apie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, reikia atkreipti dėmesį, kad joje nėra išskirtų vaikų, kaip atskiros socialinės grupės, teisių, todėl EŽTT nebuvo susidūręs su vaiko amžiaus ribų nustatymo problematika. Nepaisant to, vaikų teisių neišskyrimas nesumažina EŽTK reikšmės siekiant apginti vaikų teises. Reikia pastebėti, kad visgi pačioje EŽTK nepilnamečio sąvoka yra vartojama keliuose straipsniuose. Visų pirma, 5 str., kurio 1 d. d p. numato nepilnamečio laisvės apribojimo galimybę ir sąlygas („<...>kai nepilnamečiui laisvė atimama pagal teisėtą sprendimą atiduoti jį auklėjimo priežiūrai arba kai jis teisėtai suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai institucijai“.), taip pat 6 str. 1 d., įtvirtinančioje išlygas, kuomet teismo procesas gali būti uždaras („<...>kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams“). Taip pat paminėtinas EŽTK Pirmojo protokolo 2 str., kuriame garantuojama kiekvieno asmens teisė į mokslą, valstybės dalyvės įpareigojamos gerbti tėvų teisę, kad vaikai būtų mokomi ir auklėjami atsižvelgiant į jų pačių vidinius religinius bei filosofinius įsitikinimus. Tačiau pats straipsnis daugiau kalba apie bendrą teisę į mokslą, specialiai neišskirdamas vaikų, o antra šio straipsnio dalis kalba labiau apie tėvų, nei apie vaikų, teises. Lygiai taip pat, atrodo, vienas svarbiausių vaikų teisių užtikrinimui, 8 str., įtvirtinantis teisę į šeimos ir privataus gyvenimo gerbimą, kuri autorė detaliau ir nagrinės šiame darbe, tiesiogiai nekalba apie vaikus ar jų teisę į šeimą. EŽTK Septintojo protokolo 5 str. įtvirtinamos sutuoktinių lygios teisės ir vienoda civilinė atsakomybė jų vaikų atžvilgiu. Toliau šis straipsnis numato, kad valstybės turi imtis priemonių, kai tai yra reikalinga vaiko interesams užtikrinti. Nors EŽTT dėl šios nuostatos plačiau nepasisakė, tačiau manoma, kad šioj vietoj yra daroma nuoroda į geriausių vaiko interesų principą, kaip esminį principą privataus bei viešo šeimos gyvenimo, įvaikinimo, alternatyvios priežiūros srityse.¹²

Toliau kalbant apie vieną iš vaikystės apibrėžimo kriterijų – amžių, reikia pasakyti, kad

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 10, 2.9 str.

¹² Kilkelly, U. The Best of Both Worlds for Children's Rights? Interpreting the European Convention on Human Rights in the Light of the UN Convention on the Rights of the Child. *Human Rights Quarterly* [interaktyvus]. 2001, 23 (2) [žiūrėta 2012-08-08]: p. 311-314.

<http://muse.jhu.edu.skaitykla.mruni.eu/journals/human_rights_quarterly/v023/23.2kilkelly.html>

žemutinė vaiko teisių riba yra ganėtinai problematiška ir reikalauja išsamesnės analizės, tad darbo autorė šią dalį norėtų aptarti atskirai, pabaigusi nagrinėti likusius kriterijus.

Antrasis kriterijus, kuriuo apibrėžiama vaikystė, yra jos turinys. Vaikystės turinys, tai požymiai, kuriais vaiką atskiriame nuo suaugusiojo. Dažniausiai pagrindiniu požymiu yra laikoma branda. Preziumuojama, kad suaugęs asmuo savaime yra brandus, tuo tarpu vaikas toks dar nėra arba yra tik iš dalies. „Asmens brandos“ samprata yra sunkiai apibrėžiama tiek psichologiniu, socialiniu, tiek teisiniu požiūriu, todėl praktikoje taikyti šį kriterijų yra problematiška.¹³ „Socialinė branda – tai ne tik atitinkamo fizinio ar psichinio asmenybės išsivystymo pakopa, kurią skirtingi asmenys pasiekia skirtingo amžiaus. Socialinės brandos elementais laikytini ir asmenybės socialiniai vaidmenys, pavyzdžiui, žmogaus, savarankiškai užsidirbančio gyvenimui (o ne išlaikomo) vaidmuo <...>. Kad asmuo imtų vykdyti tas socialines pareigas, kad visiškai priprastų prie atitinkamo vaidmens reikia nemažai laiko. Tai išstis procesas, ir beprasmiška mėginti rasti tą atskaitos tašką, nuo kurio prasideda suaugusio žmogaus gyvenimo etapas. Viskas priklauso nuo konkretaus žmogaus psichikos bei individualių gyvenimo aplinkybių“.¹⁴ Tačiau visuotinai sutinkama, kad labai svarbu yra nubrėžti ribą, nuo kurios pripažįstama, jog asmuo yra pakankamai subrendęs, kad prisiimtų visas kiekvienam pilnamečiam asmeniui pripažįstamas teises ir pareigas.

Trečiasis kriterijus yra siejamas su vaikystės skirstymu į tam tikras kategorijas. Pavyzdžiui, LR CK yra įtvirtinta, kad nepilnamečiai yra vaikai iki 18 metų, kurie yra skirstomi į dvi amžiaus grupes: iki 14 metų, neturintys veiksnio, ir nuo 14 iki 18 metų, turintys dalinį veiksnumą. Priklausomai nuo to, kiek nepilnametis turi veiksnio, tiek atitinkamai jis turi įstatymo suteiktų teisių. Pavyzdžiui, „nepilnamečiai iki 14 metų turi teisę savarankiškai sudaryti smulkius buitinius sandorius, sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, atstovų pagal įstatymą ar kitų asmenų suteiktų lėšų panaudojimu, jeigu šiems sandoriams nėra nustatyta notarinė ar kita speciali forma“.¹⁵

Dar vienas iš nacionalinių įstatymų, kuriame yra nustatytos amžiaus ribos, nuo kurių nepilnamečiai asmenys gali tapti tam tikrų teisinių santykių subjektais, yra Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas¹⁶ (toliau – LR BK). Šio Kodekso 13 str. yra nustatyta, kad asmuo, kuriam iki nusikaltimo padarymo buvo suėję 16 metų, atsako pagal baudžiamojo įstatymo normas, tuo tarpu asmuo, kuriam iki nusikaltimo padarymo buvo suėję 14 metų, atsako tik už kai kuriuos iš

13 Sagatys, G., *supra* note 2, p. 30.

14 Bluvšteinas, J. Kriminologija. Vilnius: Pradai, 1994. P. 198-199.

15 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 10, . 2.7 str. 3 d.

16 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741; aktuali redakcija: 2012 m. lapkričio 17 d., Nr. VIII-1968.

konkrečiai išvardintų nusikaltimų: nužudymas, sunkus sveikatos sutrikdymas, išžaginimas, seksualinis prievartavimas, vagystė, turto prievartavimas ir kt. LR BK yra išskirti ir nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai, kuriais siekiama „užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių ir socialinę brandą“.¹⁷

Lietuvos Respublikos darbo kodekso¹⁸ (LR DK) 13 str. įtvirtinta, kad visiškas darbinis teisnumas ir galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises bei sukurti darbo pareigas atsiranda asmeniui sulaukus 16 metų, išskyrus tam tikras išimtis, kurias nustato šis Kodeksas bei kiti darbo įstatymai. Tačiau asmenims, kuriems dar nėra 18 metų, suteikiamos papildomos su darbu ir poilsiu susijusios garantijos, pavyzdžiui, tokiems asmenims nustatomas sutrumpintas darbo laikas¹⁹, taip pat asmenys, neturintys 18 metų, turi teisę reikalauti ne visos darbo dienos arba darbo savaitės laiko skyrimo²⁰. Vaikai nuo keturiolikos metų gali dirbti smulkius darbus.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Teismas) yra nagrinėjęs specialaus vaiko teisnumo, kiek jis susijęs su vaiko teise pasirinkti tikėjimą, įtvirtinimo kriterijus. Vertindamas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 21 straipsnio 2 punkto, įtvirtinančio moksleivių, sulaukusių 15 metų, teisę savarankiškai apsispręsti dėl tikybos mokymo, atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai²¹ (toliau - Konstitucija), Teismas konstatavo, jog „ši nuostata reiškia, kad asmuo, sukakęs 15 metų, įgyja specialų veiksnumą įstatyme konkrečiai įvardytoje srityje – apsisprendžiant dėl tikybos mokymosi. Nuo šio momento pageidauti, kad pasaulietinėje mokymo ar auklėjimo įstaigoje moksleivis būtų mokomas tikybos, yra jau ne tėvų (globėjų), bet paties moksleivio teisė“. Konstitucinis Teismas toliau atkreipė dėmesį, kad „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 14 str. 1 d. įtvirtinta, jog valstybės dalyvės gerbia vaiko teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Vaikas neturi būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti tam tikrą religiją arba tikėjimą, neturi būti varžoma jo konstitucinė minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė“.²²

Apibendrinant galima pasakyti, kad vaikystė apibrėžiama remiantis trimis kriterijais, t.y. pagal amžių, jos turinį bei amžiaus skirstymą į atskiras kategorijas. Visuotinai yra pripažįstama, kad vaiku laikomas asmuo iki 18 metų. Tai yra viršutinė vaiko amžiaus riba, dėl kurios ginčai nekyla. Kur kas daugiau diskusijų kelia žemutinė amžiaus riba, kurią toliau ir aptarsime.

---

17 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 16, 80 str.

18 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569; aktuali redakcija: 2012 m. gruodžio 1 d., Nr. IX-926.

19 *Ibid.*, 145 str.

20 *Ibid.*, 146 str.

21 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

22 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-06-16, Nr. 49-1424.

1.1.1. Gyvybės pradžios nustatymo problematika

Taigi kaip jau buvo užsiminta, žemutinės vaiko amžiaus ribos nustatymas yra ganėtinai problematiškas ir diskutuotinas klausimas. Problematiškumas išryškėja diskusijose dėl abortų uždraudimo. Vieni pasisako prieš abortus, remdamiesi Vaiko teisių konvencijos 6 str. įtvirtinta kiekvieno vaiko neatimama teise gyventi. Tuo tarpu jų oponentai savo poziciją grindžia moters teise apsispręsti – gimdyti ar ne. Įvairiose valstybėse šis klausimas taip pat sprendžiamas skirtingai: vienos valstybėse abortai draudžiami, išskyrus tam tikrus atvejus, pavyzdžiui, gresiant pavojui motinos gyvybei (tokio kategoriško požiūrio laikosi Lenkija, Airija), kitose – abortas leidžiamas, tačiau yra nustatomos tam tikros jo atlikimo sąlygos (pavyzdžiui, Lietuvoje). Nepritariantys abortų atlikimui savo poziciją dažniausiai grindžia tuo, kad biomedicinos technologijų pažanga suteikė pernelyg daug galimybių manipuliuoti žmogaus gyvybės pradžios stadija: jau minėti abortai, dirbtiniu būdu kuriami embrionai, galimybės įsikišti į pastarųjų genetinį paveldą, kalbos apie žmogaus klonavimo tiek reprodukcijos, tiek terapijos tikslams galimybes ir kt. iškelia dar daugiau klausimų dėl gyvybės pradžios nustatymo ir dar negimusio vaiko teisinio statuso. Todėl šio darbo autorė siekia nustatyti, nuo kurio vystymosi momento gyvybė yra ginama įstatymų ir nuo kada yra baudžiama už jos sunaikinimą.

Nors praėjusio amžiaus 7 – 8 dešimtmečiais negimusio vaiko klausimas teisės doktrinos atžvilgiu buvo nagrinėjamas itin plačiai, tačiau negimusio vaiko teisinis statusas įstatymų leidyboje bei viešame diskurse buvo apeitas, pirmenybę teikiant kovai su pagrindiniais abortais ir moterų teisių klausimams. Tuo tarpu už geležinės uždangos buvusiose valstybėse aborto legalizavimas įvyko keliais dešimtmečiais anksčiau negu Vakaruose ir tai buvo padaryta vienašališkais teisės aktais be jokių diskusijų.

Dirbtinio apvaisinimo technologijų *in vitro* atsiradimas negimusio vaiko klausimą tik paaštrino, kadangi embriono būklė mėgintuvėlyje visiškai skiriasi nuo embriono būklės natūralaus apvaisinimo atveju. Pasak J. Juškevičiaus, „net ir nesigilinant į diskusijas, ar mėgintuvėlis embrionui nėra fiziškai priešiška aplinka, akivaizdu, kad embrionas mėgintuvėlyje neapsaugotas nuo objektyviai prieinamo jo išnaudojimo įvairiausiems tikslams ir priešpastatomas kiekybiškai didesnės fizinės grėsmės akivaizdon – būti sunaikintam embrionų redukcijos atveju, t. y. siekiant užsitikrinti kuo didesnę implantacijos sėkmingumą persodinama daugiau nei vienas embrionas, o daugybinio nėštumo atveju dalis embrionų gimdoje sunaikinama“.²³

---

²³ Juškevičius, J. Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai. *Sveikatos mokslai*. 2007, 2: p. 764.

Kai kuriuose tarptautiniuose dokumentuose nurodoma, kad teisė į gyvybę ginama prieš gimimą, tačiau tai neretai būna deklaratyvaus pobūdžio normos. Pvz., Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos preambulėje nurodoma: „vaikui, turint galvoje jo fizinį ir protinį nesubrendimą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, įskaitant atitinkamą teisinę apsaugą, tiek iki gimimo, tiek ir po jo“.²⁴ Reiktų pažymėti, kad Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto²⁵ 6 str. įtvirtina ir draudimą įvykdyti mirties nuosprendį nėščiai moteriai. Šią nuostatą galima būtų interpretuoti kaip suteikiančią tam tikrą apsaugą dar negimusiam vaikui. Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje yra įtvirtinta, jog vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą pilnametystė nesuteikiama anksčiau. Neabejotina, kad šis straipsnis palieka galimybę nacionaliniam įstatymų leidėjui pačiam apibrėžti, kada prasideda gyvenimas. Taigi, ši Konvencija leidžia pačioms valstybėms nuspręsti dėl konfliktuojančių teisių ir interesų abortų ir šeimos planavimo klausimais. Štai, kai kurios Lotynų Amerikos valstybės, vaiko gyvybę pripažįsta nuo pradėjimo, tuo tarpu Kinijos, Didžiosios Britanijos nacionalinėje teisėje žmogaus teisė į gyvybę įtvirtinta tik po gimimo.²⁶ Visgi šis požiūris vyrauja daugelyje pasaulio valstybių. Dažniausiai toks vertinimas grindžiamas ekonominėmis socialinėmis sąlygomis bei tuo, kad beveik niekur nėra tiesiogiai įvardijama, ar tokios sąvokos kaip „žmogus“ arba „kiekvienas“ yra taikomos ir negimusiam kūdikiui. Teismai ar kitos teisės taikymo institucijos nėra linkusios išplėsti šios sąvokos.

Teigiama, kad daugelis valstybių neprisijungtų prie tarptautinių konvencijų, jei būtų aiškiai įvardijama, nuo kada ginamos vaiko teisės. JT Žmogaus teisių komitetas nurodo, kad viena iš priežasčių, kodėl buvo vengiama nustatyti konkrečią vaiko teisės į gyvybę pradžią, yra nelegalūs abortai ir dėl jų labai didelis moterų, ypač jaunų, mirtingumas. Taip pat pareiškiamas susirūpinimas gimusių nesveikų arba neišnešiotų kūdikių išlaikymu neturtingose valstybėse.

Vienas iš dabartinių pagrindinių argumentų, dėl ko nenorima pripažinti žmogaus teisės į gyvybę iki gimimo – įstatyminė tik gimusių vaikų apsauga. Nenoras baudžiamojoje teisėje negimusio kūdikio laikyti žmogumi dažniausiai argumentuojamas tuo, kad baudžiamoji teisė yra statutinė ir jos negalima laisvai interpretuoti.²⁷

---

24 Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. Paskelbta 1959 m. gruodžio 10 d., Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 1386 (XIV).

25 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.

26 Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child [interaktyvus]. Ženeva, 2007 [žiūrėta 2012-08-11]. P. 3.

<http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_1_of_3.pdf>

27 Kavoliūnaitė, E. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos. *Teisės problemos*. 2005, 2 (48): p. 16.

Kaip ir daugelyje kitų Europos šalių, negimusio vaiko statusas nėra tiesiogiai apibrėžtas ir Lietuvos nacionalinėje teisėje. LR Konstitucijos 18 str. teigia, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės, 19 str. įtvirtina žmogaus teisę į gyvybę²⁸, tačiau Konstitucijos tekste nėra įtvirtinta pati žmogaus sąvoka. Daugiau aiškumo neįneša ir kiti LR įstatyminiai aktai.

LR BK taip pat tiesiogiai nėra numatyta apsauga negimusiam vaikui. LR BK 60 str. 1 d. 7 p. nuostata įtvirtina baudžiamąją atsakomybę sunkinančią aplinkybę, kai veika padaryta nėščiai moteriai, kai akivaizdu, kad ji nėščia. Šios nuostatos praktinis įgyvendinimas nėra nuoseklus: 129 str. 2 d. numato galimybę sunkiau bausti asmenį, nužudžiusį nėščią moterį nei įvykdžiusį nužudymą pagal to paties str. 1 d., tačiau 135 str. 1 d. (tas, kas sužalojo ar susargdino asmenį, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo neteko nėštumo..) nėštumo netekimas prilyginamas kitiems sunkiems sveikatos sutrikdymams. Remiantis šiomis BK nuostatomis galima teigti, kad šio Kodekso apsaugos objektas yra nėščios moters sveikata ar gyvybė dėl jos pažeidžiamos būklės, o vaisius traktuotinas kaip motinos organizmo dalis. LR BK 35 str. 3 d. yra nuostata, draudžianti, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, atlikti mokslinius eksperimentus su nėščia moterimi, jos vaisiumi. Šią BK normą papildė LR Biomedicininiių tyrimų etikos įstatymas²⁹, kurio 3 str. nurodo, jog su žmogaus embrionais leidžiama atlikti tik klinikinius stebėjimus (neinvazinius tyrimus). Kiti biomedicininiai tyrimai su žmogaus embrionais, taip pat jų kūrimas biomedicininiių tyrimų tikslais yra draudžiami. Su vaisiumi leidžiama atlikti tik tuos biomedicininiius tyrimus, kurių numatoma nauda tiriamam vaisiui viršija medicininę riziką. Įgyvendinant šio įstatymo nuostatas LR BK buvo papildytas 308 (1) str., numatant sankcijas už draudžiamų biomedicininiių tyrimų atlikimą su žmogumi ar jo embrionu.

2002 m. birželio 25 d., sprendimu Prancūzijos kasacinis teismas taip pat nepripažino vaisiaus teisės į gyvybę, kai moteris atvyko gimdyti į ligoninę praėjus 7 dienoms po gimdymo termino ir vaisius mirė dėl gydytojų kaltės. Argumentas buvo tas pats: Baudžiamajame kodekse nenumatyta, kad nužudymu laikomas vaisiaus gyvybės atėmimas. Nors Apeliacinis teismas argumentavo tuo, kad vaisius buvo gyvybingas, galėjo išgyventi ir savarankiškai, o jo gyvybė nutrūko dėl įrodytų medikų veiksmų.³⁰

Civilinėje teisėje šis klausimas vertinamas kiek kitaip. Bendrosios teisinės sistemos teisėje tradiciškai iki 1946 metų nebuvo numatytas žalos atlyginimas už pažeidimus vaisiui. Buvo laikomasi vieningos teorijos, kad negimęs vaikas laikomas motinos dalimi, kadangi jis nebuvo atskiras biologinis organizmas. Žala, padaryta negimusiam vaikui, buvo atlyginama

---

28 Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 21.

29 Lietuvos Respublikos biomedicininiių tyrimų etikos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 44-1247; aktuali redakcija: 2012 m. sausio 1 d., Nr. VIII-1679.

30 Kavoliūnaitė, E., *supra* note 27, p. 17.

motinai, jai pateikus ieškinį. Tačiau vėliau tiek JAV, tiek iš dalies Europoje neretai civilinėje teisėje teisės suteikiamos ir negimusiam vaikui su sąlyga, kad kūdikis gims gyvas. Pavyzdžiui, JAV žalos atlyginimo bylose, kai žala padaroma vaisiui, ji gali būti atlyginama, jei vėliau vaisius gimė gyvas. EŽTT 1979 m. byloje *Paton v. British Pregnancy Advisory Service Trustees* Teismas nusprendė, kad negimęs vaikas neturi teisės į žalą, kurią jis patyrė būdamas gimdoje, atlyginimą. Vis dėlto vėliau, 1993 m., *Burton* byloje Teismas jau pripažino paveldėjimo teisę negimusiam vaikui su sąlyga, kad jis gims gyvas.³¹

Panašią poziciją įtvirtina ir LR CK. Šio Kodekso 2.2 str. pasakyta, kad fizinio asmens civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu ir išnyksta jam mirus. 2.3.1 str. teigia, kad fizinio asmens gimimo momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas. Šis straipsnis fizinio asmens gimimo momentą susieja su civilinio teisnumo atsiradimu, t. y. turtinių ir civilinės teisės saugomų neturtinių teisių įgijimu. Tačiau CK 2.2.2 str. įtvirtinta norma, kad teisių, kurias įstatymai pripažįsta pradėtam, bet dar negimusiam vaikui, atsiradimas priklauso nuo jo gimimo. Vadinasi, bent jau civilinėje teisėje, kelios teisės pripažįstamos ir negimusiam kūdikiui su sąlyga, kad jis gims gyvas. Tačiau visų žmogaus teisių apsauga pripažįstama tik jau gimusiam vaikui.

Tačiau visuotinai pripažįstama, kad moters gyvybė ir sveikata yra svarbesni už vaisiaus teisę į gyvybę bet kurioje nėštumo stadijoje. Vis dėlto pagrindinis klausimas kyla dėl to, kas yra moters sveikata ir kokio lygio pavojus moters sveikatai yra svarbesnis už vaisiaus teisę į gyvybę.

Sveikatos apsaugos ministro įsakymas“ Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“³² nurodo atvejus, kada nėštumas galėtų ar turėtų būti nutrauktas esant pavojui moters sveikatai.

Lietuvoje įprastais atvejais nėštumas gali būti nutrauktas iki 12 savaitės, o jei pavojus gresia moters sveikatai ar gyvybei, nėštumą galima nutraukti ir vėliau. Toliau pateikiamas gana išsamus sąrašas ligų, kurioms esant moteriai gali būti atliekamas abortas. Visgi kai kurie specialistai tvirtina, jog šį sąrašą reikalinga keisti, kadangi patobulėjus medicinai ne visi išvardinti atvejai šiuo metu yra laikomi keliančiais pavojų.

Kalbant apie negimusio vaiko statuso klausimą verta paminėti ir kontraversišką situaciją, kuri susiklosto tarp Konstitucijos 19 str. nuostatų ir 1994 m. sausio 28 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymo “ Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“.

---

31 *Ibid.*, p. 17.

32 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 1994 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. 50 „Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 18-299.

Abortą Lietuvoje reglamentuoja 1994 m. sausio 28 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“, tuo tarpu Konstitucijos 19 str. įtvirtinta, kad teisę į gyvybę saugo įstatymas. Panaši situacija buvo ir Vengrijoje iki 1991 m., kai šios šalies Vyriausybės nutarimas, reglamentuojantis aborto tvarką, Konstitucinio Teismo buvo pripažintas pažeidžiančiu EŽTK 2 str. nuostatas, t. y. teisė į gyvybę yra reglamentuojama įstatymais, bet ne poįstatyminiais aktais. Pasak, J. Juškevičiaus, tokia situacija greičiausiai susiklosto dėl kelių priežasčių. Visų pirma, matyt, čia pasireiškia politinės valios trūkumas, antra Konstitucinis Teismas turi teisę nagrinėti „ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams“³³. Atrodo, kad šis ministro įsakymas nepatenka į Vyriausybės aktų kategoriją, taigi Konstitucinis Teismas nėra kompetentingas jį peržiūrėti. Dėl to tokia kontraversiška situacija, regis, tampa neišsprendžiama.³⁴ Taip pat reiktų paminėti, jog 2005 m. Seimo narių grupė įregistravo Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektą³⁵, kuriame buvo siekiama įtvirtinti, kad žmogaus gyvybė prasideda nuo moters apvaisinimo ir kad visi klausimai, susiję su gyvybės prenatalinėje fazėje apsauga, turi būti sprendžiami teikiant prioritetą vaiko prenatalinėje fazėje teisėms, išskyrus tam tikrus atvejus (pavojus moters sveikatai ir gyvybei, vaisiaus nepagydoma liga ir kt.). Tačiau projektas buvo atmestas kaip galimai prieštaraujantis Konstitucijos 22 str. 1 d., teigiančiai, kad žmogaus privatus gyvenimas yra neliečiamas bei 4 daliai, įtvirtinančiai, kad įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsینimosi į jo garbę ir orumą. Taip pat abejojama, ar įstatymo nuostatos neprieštarautų EŽTK 2 ir 8 str. įtvirtintoms teisėms, kadangi nepaliktų moteriai tinkamos apsisprendimo teisės. Visų pirma kiltų klausimas dėl šių nuostatų atitikimo asmens ir šeimos gyvenimo apsaugos reikalavimams pagal Konvencijos 8 str.³⁶

Pagal EŽTT praktiką, abortų draudimas yra nagrinėjamas pagal du EŽTK straipsnius - antrąjį, kuris gina asmens teisę į gyvybę, ir aštuntąjį, kuriame numatyta privataus ir šeimos gyvenimo apsauga. Remiantis EŽTT praktika galima daryti aiškią išvadą, kad šiuo metu Konvencijos antrasis straipsnis negina negimusio kūdikio teisės į gyvybę. Tokį teiginį aiškiai pagrindžia dvi bylos.

---

33 Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 21, 102 str.

34 Juškevičius, J., *supra* note 23, p. 770.

35 Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektas. 2005, Nr. XP-432(2).

36 Lietuvos Respublikos Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto“. 2006-03-28, Nr. XP-432(3).

Viena iš jų: 2004 m. byla *Vo v. France*³⁷, kurioje gydytojas, supainiojęs moteris dėl vienodų pavardžių, atliko abortą šeštą mėnesį besilaukiančiai. Nukentėjusioji prašė pripažinti, kad medikai įvykdė netyčinę žmogžudystę kūdikio atžvilgiu, ir skundė, kad esant tokiai situacijai nėra numatyta baudžiamoji atsakomybė. Tačiau nacionaliniai teismai nepripažino gydytojo veiksmų kaip netyčinės žmogžudystės bei atsisakė pripažinti vaisių žmogumi. Galiausiai pareiškėja kreipėsi į EŽTT, teigdama, jog buvo įvykdytas EŽTK 2 str. pažeidimas. Ji taip pat tvirtino, kad Prancūzija turėjo pareigą užtikrinti, jog tokie veiksmai įstatymiškai būtų pripažinti kriminaliniu nusikaltimu. Tačiau šioje byloje pažeidimas nebuvo nustatytas, o EŽTT nenagrinėjo klausimo, ar nėštumo nutraukimas patenka į antro straipsnio sferą. Teismas tik nurodė, kad nėra nei pageidautina, nei įmanoma atsakyti į klausimą, ar negimęs vaisius laikomas žmogumi pagal EŽTK 2 str.³⁸ Teismas laikosi pozicijos, kad teisės į gyvybę pradžia – tai ne tik teisinis, bet ir medicininis, filosofinis, etinis bei religinis klausimas. Kiekvienoje valstybėje gali būti skirtingas požiūris į gyvybės pradžią. Tačiau atskiras nuomones pareiškę teisėjai sukritikavo Teismo vengimą įvertinti, ar vaisiui taikoma EŽTK 2 str. numatyta teisės į gyvybę apsauga. Teisėjas Ress savo nuomonėje teigia, kad istoriškai teisininkai vertino sąvoką „kiekvienas“ („everyone“, „toute personne“) kaip apimančią visus tarpsnius, patenkančius į bet kurią gyvybės stadiją, įskaitant ir gyvenimą prieš gimimą, t. y. nuo individualaus gyvavimo pradžios iki mirties, o gimimo momentas laikomas tik vystymosi etapu.

Kita svarbi byla – 2005 m. *Evans v. The United Kingdom*³⁹. Nathalie Evans su partneriu Johnston pradėjo nevasingumo, kuris buvo nustatytas moteriai, gydymą. Po kiek laiko, diagnozavus nepiktybinį kiaušidžių auglį, buvo pasiūlyta pradėti dirbtinį apvaisinimą. Pagal susitarimą, kiekviena šalis turėjo teisę atsisakyti savo sutikimo iki tol, kol embrionai nebus implantuoti. Po kiaušidžių operacijos poniai Evans buvo pasakyta, kad ji implantacijos turi palaukti du metus. Praėjus metams Evans ir Johnston išsiskyrė. Johnston'as parašė klinikai, kad nori atsisakyti embrionų ir šie turėtų būti sunaikinti. Kliniką informavo moterį, kad tokiu atveju jie turi pareigą sunaikinti embrionus. Tuomet poniai Evans kreipėsi į Didžiosios Britanijos Aukščiausiąją teismą, siekdama uždrausti būtinumą gauti pono Johnston'o sutikimą naudoti ir saugoti embrionus. Tačiau jos prašymas buvo atmestas. Galiausiai Evans kreipėsi į EŽTT, skųsdama vidaus įstatymus, kurie leido jos buvusiam partneriui atsiimti sutikimą naudoti ir saugoti embrionus, tuo panaikinant galimybę jai susilaukti vaiko, su kuriuo ji būtų genetiškai susieta. Visgi EŽTT sutiko su Anglijos teismų aiškinimu ir pasakė, kad negimęs kūdikis negali

---

37 *Vo v. France*, no. 53924/00, ECHR 2004-VIII.

38 *Brüggemann and Scheuten v. Germany*, 12 July 1977, Report (31).

39 *Evans v. The United Kingdom* [GC], no. 6339/05, ECHR 2007-I.

būti laikomas savarankišku asmeniu pagal Konvencijos antrąjį straipsnį, todėl antrojo straipsnio garantijos negali būti taikomos negimusio vaisiaus ir embriono atžvilgiu. Dėl 8 straipsnio Teismas pasisakė, kad šiuo atveju šalių interesai nesuderinami ir bet kuriuo atveju kažkurio iš jų bus pažeisti. Jeigu Evans bus leista implantuoti embrionus, Johnston'as bus priverstas būti tėvu, o jeigu jo prašymas sunaikinti embrionus bus patenkintas, Evans neteks galimybės būti motina. Todėl šiuo atveju pareiškėjos sprendimas tapti genetinė motina nėra aukščiau už Johnstono teisę apsispręsti nebūti gentiškai susijusio su ja vaiko tėvu. Taip pat Teismas pasisakė, kad pareiškėjos kritika nacionalinės teisės atžvilgiu yra nepagrįsta, kadangi buvo užtikrinti abiejų šalių interesai. Prieš pradėdant dirbtinį apvaisinimą abiem šalims buvo žinoma, jog jis nebus tęsiamas, jeigu kita šalis atsisakys tai daryti. Taigi nebuvo nustatytas taip pat ir EŽTK 8 str. pažeidimas.

Nors dar 2004 m. EŽTT atsisakė nagrinėti klausimą dėl Konvencijos 2 str. negimusio vaisiaus atžvilgiu, jau po metų jis priėmė sprendimą, kad šis straipsnis tokiam subjektui netaikomas.

Taigi, šis negimusio vaiko teisės į gyvybę ir tuo pačiu žemutinės vaiko amžiaus ribos nustatymo klausimas tikrai yra opus. Neaiškus teisinis šio klausimo argumentavimas lemia prieštaringas situacijas ir nenuoseklumą jurisprudencijoje. Juk Baudžiamosios teisės plotmėj vaisius neturi jokių teisių, jis pripažįstamas motinos dalimi, o civilinėj teisėj jis gali turėti tam tikrų teisių su sąlyga, kad jis gims gyvas. Be abejo, pagrindinė atrama yra EŽTT praktika, pagal kurią šiuo metu nepripažįstama negimusio vaisiaus teisė į gyvybę pagal EŽTK nuostatas.⁴⁰ Todėl darytina išvada, kad bent jau pagal EŽTK, vaikystės pradžia laikoma vaiko gimimo momentas.

1.2. Vaiko teisinis statusas

Atsižvelgus į vaiko padėties specifiškumą visuomenėje reikalinga tinkamai apibrėžti jo teisių turinį bei numatyti teisinį vaiko teisių įgyvendinimo mechanizmą. Šiais aspektais paliečiame vaiko teisinio statusą problematiką.

Vaiko teisinio subjektiškumo klausimas teisinėje doktrinoje keliamas metai iš metų. Tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys turi teisinį subjektiškumą, t. y. vienodą galimybę įgyti teises ir pareigas. Vaiko teisinis statusas siejamas su tam tikros amžiaus ribos nustatymu, pvz., Lietuvos

---

40 ELTA informacija. D. Jočienė: Strasbūro teismas negina negimusio vaiko teisės į gyvybę. *Delfi* [interaktyvus]. Vilnius, 2008-04-20 [žiūrėta 2012-08-11]. <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/djociene-strasburo-teismas-negina-negimusio-kudikio-teises-i-gyvybe.d?id=16752295>>

Respublikoje turime 18 metų, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, kai pilnametystė įgyjama anksčiau, t. y. emancipacija, santuoka. Kyla klausimas, ar gali vaikas, įgijęs teisinį subjektiškumą bet nesulaukęs 18 metų, būti visaverčiu teisės subjektu? Pasak J. Stripeikienės, šis klausimas reikšmingas nustatant vaiko teisinį statusą, nes neretai teigiama, kad vaikas negali savo veiksmais įgyti civilinių teisių ir susikurti civilinių pareigų, todėl jis tų teisių ir neturi.⁴¹

1989 m. priimta Vaiko teisių konvencija, įtvirtinusi civilinių, ekonominių, socialinių, kultūrinių ir kitokio pobūdžio vaiko teisių, kurias valstybės dalyvės įsipareigojo gerbti ir garantuoti kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, yra labai reikšminga vaiko teisių koncepcijai. Tėvų ir globėjų teisės šioje Konvencijoje suprantamos ne kaip vaiko teisių įgyvendinimas, o jų įgyvendinimo užtikrinimas. Vaiko teisių konvencijos 5 str. įtvirtina „valstybių pareigą gerbti tėvų, <...> globėjų ar kitų, pagal įstatymą už vaiką atsakančių asmenų atsakomybę, teises ir pareigas tinkamai, pagal didėjančius sugebėjimus vaiką pakreipti ir, jam naudojantis šia Konvencija pripažintomis teisėmis, vadovauti“. Remiantis K. Boele-Woelki, „viena svarbiausių šiuolaikinių tendencijų yra perėjimas nuo suvokimo, kad vaikams reikalinga apsauga, į suvokimą, kad vaikai turi savo teises, kuriomis jie turi turėti galimybę naudotis savarankiškai arba padedami tėvų ar globėjų“.⁴²

Mokslinėje literatūroje vis dar tebevyksta diskusijos vaiko teisinio subjektiškumo klausimu. Vieni teoretikai teigiamai vertina Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintą autonomišką vaiko teisių koncepciją, tuo tarpu kiti mano, kad pripažįstant vaiko teisių autonomiškumą buvo žengtas gana drastiškas žingsnis, dar kiti nesutinka, kad vaikas gali turėti savarankiškas teises. Pasak G. Sagačio, bene ryškiausias šios kontraversijos pavyzdys yra JAV atsisakymas ratifikuoti Vaiko teisių konvenciją. J.P. Lucier'is, apibendrinamas antiratifikacinio judėjimo JAV teorinius pagrindus, rašo: „pripažinusi vaiko teisinę autonomiją, t. y. suteikusi vaikui teisę savarankiškai ir nepriklausomai nuo savo šeimos naudotis teisėmis, naujoji doktrina primetė šeimai globėjų, įpareigotų besąlygiškai paisyti vaiko teisių, padėti. Kiekvienas vaikas tokiu atveju tampa potencialiu savo tėvų, brolių bei seserų konkurentu varžytinėse dėl teisių. Panaikindama žmogiškąjį žmonių santykių faktorių, vaiko teisių autonomija kuria visuomenę, kuriai trūksta darnumo ir bendrų tikslų“. T. Doit nuomone, vaikui augant vyksta identifikavimosi procesas, kurio metu būtent priklausomybės poreikis turi lemiamą reikšmę vaiko psichologiniam vystymuisi. Tuo tarpu vaiko autonominių teisių koncepcija neigiamai veikia įgimus natūralius vaiko ir tėvų santykius.⁴³

---

41 Stripeikienė, J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema. *Jurisprudencija*. 2003, 42 (34): p. 14.

42 Boele-Woelki, K. The Roads Towards a European Family Law. *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 1997, 1 (1) [žiūrėta 2012-08-14]: p. 13. <<http://www.ejcl.org/11/abs11-1.html>>

43 Sagatys, G., *supra* note 2, p. 34-35.

Nepaisant įvairių diskusijų dėl vaiko teisinio subjektiškumo, jo teisinės prigimties, apimties ir naudos pačiam vaikui, akivaizdu, kad šiandien tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje lieka vis mažiau sričių, kur vaiko teisių savarankiškumas būtų ribojamas ar kvestionuojamas. Santuokos ir šeimos kodeksas, galiojęs iki naujojo Civilinio kodekso, nenumatė vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, teisių. Vaiko turinės ir neturtinės teisės nebuvo atskirtos nuo jo tėvų turinių ir neturtinių teisių. J. Stripeikienės nuomone, „tokios teisinės nuostatos, kai vaiko teisės buvo laikomos išvestinėmis iš jo tėvų teisių, iš esmės pažeidė principą, kad ką tik gimęs asmuo įgyja teisinį subjektiškumą, ir vaiko teisė būti savarankišku teisės subjektu buvo neigiama tik dėl amžiaus. Tokia samprata lėmė ir vaiko interesų apsaugos sistemą – vaiko interesus gynė ir tenkino tėvai, o jų pareiga auklėti vaikus reiškė būti teisės subjektu vietoj vaiko, kol šis taps pilnamečiu. Visa teismų praktika buvo orientuota į vaiko, kaip šeimos globotinio, išlaikytinio padėtį, nors Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 str. įteisino žmogaus teisių ir laisvių, kurios yra prigimtinės, principą“. Lietuvai ratifikavus Vaiko teisių konvenciją iš esmės pakito vaiko, kaip teisės subjekto, teisinis statusas.⁴⁴

Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, apsaugai labai svarbus momentas buvo Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo priėmimas⁴⁵. Šiame įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos. Kartu šio įstatymo 5 str. 2 d. nustato, kad sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai arba kiti teisės aktai kitaip negu šis įstatymas reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba kai šie klausimai nėra kitu įstatymu sureguliuoti, taikomas šis įstatymas. Tokia pamatinė nuostata sukūrė svarbiausią išėities principą aiškinant ir taikant teisės normas, kad vaikas, kaip teisės subjektas, įgyja įstatymo nustatytas teises, o joms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu⁴⁶.

Remiantis išdėstytomis aplinkybėmis galima teigti, kad vaiko teisės Lietuvos teisinėje sistemoje tapo svarbia žmogaus teisių instituto dalimi. G. Babachinaitė žmogaus teisių ir vaiko teisių santykį apibūdina trimis bruožais:

- 1) Vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis sugeba naudotis;
- 2) Atsižvelgiant į protinį ir fizinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga tiek iki gimimo, tiek ir po jo;
- 3) Atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t. y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) nesugeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų, visuomenėje turi

---

44 Stripeikienė, J., *supra* note 52, p. 14-15.

45 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *supra* note 9.

46 Stripeikienė, J., *op. cit.*, p. 15.

būti socialiniai institutai, kurie garantuotų efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliktų vaiko teisių įgyvendinimo garantijų vaidmenį.⁴⁷

Taigi, galima daryti išvadą, kad vaikai turi visas pagrindines žmogaus teises ir laisves. Atsižvelgiant į vaiko ypatingą padėtį, nulemtą jo protinio, emocinio bei fizinio nesubrendimo, visuomenėje, šios pagrindinės teisės ir laisvės atitinkamai gali būti išplečiamos arba susiaurinamos. Taip vaikas tampa privilegijuotu teisės subjektu, kadangi dėl tokio traktavimo jis gali turėti tam tikrų teisių, kurių neturi suaugusieji, pvz., teisę žaisti, teisę sveikai vystytis, o Europos socialinė chartija⁴⁸ medicininę priežiūrą vaikų atžvilgiu traktuoja plačiau nei suaugusiesiems.

---

47 Babachinaitė, G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga. Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija "Gelbėkit vaikus". – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P. 19.

48 1996 m. Europos socialinė chartija (pataisyta). *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 49-1704.

2. VAIKO TEISĖS ŽMOGAUS TEISIŲ IR PARINDINIŲ LAISVIŲ APSAUOS KONVENCIJOS KONTEKSTE

2.1. Vaiko teisės ir EŽTK 8 straipsnis

Nepaisant to, kad pačiame EŽTK tekste apie vaikų teisių apsaugą yra pasisakyta gan siaurai, tačiau, reikia pastebėti, kad, visų pirma, dauguma šios Konvencijos nuostatų yra formuluojamos pakankamai abstrakčiai, paliekant galimybę plačiai jų interpretacijai. Pavyzdžiui, jau minėtas EŽTK 8 str., įtvirtinantis šeimos ir privataus gyvenimo gerbimą, visada buvo ir tebėra dinamiškai kintantis. Be kitų teisių, kurios patenka į šio straipsnio apimtį, jis taip pat apima ir teisę į asmens kūno vientisumą, teisę į sveiką aplinką bei teisę į tėvystės atostogų išmokas.⁴⁹ Taigi dėl plataus EŽTK nuostatų pobūdžio tampa paprasčiau jas pritaikyti atsiradus poreikiui apginti vaikų teises. Antra, vienas svarbiausių Konvencijos ypatumų yra tai, kad ji yra „gyvas“ instrumentas, prisitaikantis prie esamų teisinių bei socialinių sąlygų.⁵⁰ Tai reiškia, kad ši Konvencija negali veikti izoliuotai ir nebūti įtakojama teisinės ir socialinės aplinkos. Daugeliu atvejų EŽTT netgi paliko valstybėms, prisijungusioms prie šios Konvencijos, nuožiūros laisvę, pagal kurią susitariančiosios šalys turi diskrecijos laisvę, kai imasi tam tikrų įstatymų leidybos, administracinių ar teisinių veiksmų, susijusių su viena iš Konvencijos garantuojamų teisių. Tačiau vėlgi, jeigu valstybių veiksmai neatitiks visuotinai priimtų standartų ir normų tiek Europos Taryboje, tiek ir už jos ribų, valstybės naudosis mažesne diskrecijos laisve. Visa tai sudaro palankias galimybes remtis EŽTK ginant vaikų teises.

EŽTK 1 str. aiškiai pasakyta, jog valstybės dalyvės garantuoja teises ir laisves „kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam žmogui“ ir ši nuostata yra svarbiausia interpretuojant bei taikant Konvenciją. Lygios vaikų teisės yra įtvirtintos 14 str., kuris draudžia trukdyti naudotis EŽTK garantuojamomis teisėmis dėl diskriminacijos įvairiais pagrindais, vienas kurių yra „gimimo“. Teoriškai EŽTK yra taikoma kiekvienam ir praktiškai nėra jokių kliūčių, kodėl ji neturėtų būti taikoma vaikams. Be to, tiek Komisija, tiek EŽTT susilaiko nuo Konvencijos taikymo apribojimų vaikų teisių bylose.⁵¹

Nors vaiko teisės 8 straipsnyje tiesiogiai neįtvirtintos, tačiau jos išplaukia išplaukia iš pačios šeimos sampratos, kadangi vaikas pripažįstamas pilnaverčiu šeimos nariu nuo pat gimimo momento⁵². Vaikas, kaip šeimos gyvenimo dalyvis, turi EŽTT pripažįstamą teisę į šeimos ryšius, į kurią patenka ir teisė žinoti savo kilmę, bendrauti bei gyventi kartus su savo tėvais ir gauti

49 Kilkelly, U., *supra* note 12, p. 313.

50 *Tyrer v. The United Kingdom*, 25 April 1978, Series A no. 26.

51 Kilkelly, U., *op. cit.*, p. 314.

52 *Keegan v. Ireland*, 26 May 1994, Series A no. 290.

reikiamą valstybės apsaugą šeimos gyvenimo privatumui užtikrinti, teisę į šeimos atsikūrimą, galimybę susijungti šeima prieglobsčio atveju ir kt.

Turėdamas omeny vaiko padėties specifiškumą visuomenėje EŽTT, nagrinėdamas atvejus, kuriuose figūruoja vaikai, pirmiausiai vadovaujasi geriausių vaiko interesų principu, tačiau stengdamasis atrasti teisingą pusiausvyrą tarp besivaržančių vaiko, tėvų ir visuomenės interesų.

2.1.1. Geriausių vaiko interesų principas

Tai yra pamatinis vaiko teisių apsaugos principas, įtvirtintas tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje. Dar 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje buvo įtvirtinta nuostata, kad priimant teisės aktus vaikų teisių klausimais pirmumas turi būti teikiamas geriausiems jų interesams⁵³. 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 3 str. 1 d. pasakyta, kad „įmantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia - vaiko interesai“. Šiame straipsnyje įtvirtintas principas priskiriamas prie bendrųjų Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų principų, į kuriuos patenka ir 2; 6 ir 12 straipsnių normos. Taigi pagal Vaiko teisių konvenciją apibrėžiant, kas yra geriausi vaikų, kaip grupės, interesai, reikia nepamiršti nediskriminavimo, maksimalių išgyvenimo galimybių ir vystymosi bei pagarbos vaiko nuomonei principų.⁵⁴ 1979 m. Konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims⁵⁵ 5 str. b p. pasakyta, kad valstybės dalyvės siekia užtikrinti, jog „šeimos auklėjime teisingai būtų suprantama motinystės socialinė funkcija ir pripažįstama bendra vyrų ir moterų atsakomybė už savo vaikų auklėjimą ir vystymąsi visais atvejais pirmenybę atiduodant vaikų interesams“, taip pat 16 str. 1 d. d p. įtvirtina vienodas vyrų ir moterų, kaip tėvų, teises ir pareigas nepriklausomai nuo jų šeiminių padėties sprendžiant klausimus, susijusius su jų vaikais, į kurių interesus turi būti atsižvelgiama visais atvejais. Tiek LR CK 3.3 str. 1 d., tiek Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 1 p. numato, kad vienas pagrindinių šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų yra prioritetinga vaiko teisių apsauga ir gynimas ir visur, ir visada į šiuos teisėtus vaiko interesus turi būti atsižvelgiama pirmiausiai. Priimant teisės aktus, kuriais sprendžiami šeimos klausimai, susiję su vaikų teisėmis, ar sprendžiant klausimus, kurie nėra reglamentuoti, visuomet reikia įvertinti sprendimą ar bet kokią kitą veiksmą vaiko

---

53 Declaration of The Rights of The Child (1959). G.A. res. 1386 (XIV), 14 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 19, U.N. Doc. A/4354. Article 2.

54 Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, *supra* note 26 [žiūrėta 2012-10-30]: p. 37.

55 1979 m. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 21.

interesų atžvilgiu ir užtikrinti, kad jie nebūtų pažeidžiami.

Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas (toliau – Vaiko teisių komitetas) teigia, kad imantis bet kokių veiksmų pirmiausia turi būti atsižvelgiama į geriausių vaiko interesų principą, pagal kurį taip pat yra reikalaujama imtis aktyvių veiksmų vaikų teisėms apsaugoti bei skatinti jų išgyvenimą, augimą ir gerovę, taip pat imtis priemonių tėvams ir kitiems asmenims, kurie yra atsakingi už vaikus, paremti ir padėti. Tokios priemonės turi apimti tiek kiekvieną vaiką atskirai, tiek vaikus kaip grupę.

Vaiko teisių komitetas taip pat įsakmiai pabrėžė, kad valstybės negali aiškinti geriausių vaiko interesų principo remdamosi kultūriniu reliatyvizmu ar interpretuoti šį principą savaip ir tokiu būdu, kad būtų pažeistos kitos Vaiko teisių konvencijos garantuojamos teisės vaikams, pavyzdžiui, teisė į apsaugą nuo tradicinės praktikos ar smurtinių bausmių.⁵⁶

Pirmenybės vaiko interesų apsaugai principas yra įsitvirtinęs ir EŽTT jurisprudencijoje. Teismas šiuo principu remiasi jau daugelį metų skirtinguose kontekstuose, pradedant vaikų, paimitų į socialinę globą, teise susijungti su savo tėvais (pvz., *Hokkanen v. Finland*, app. no. 19823/92, 23/09/1994)⁵⁷.

Viena esminių bylų, kurioje EŽTT aiškiai ir plačiai išdėstė savo požiūrį į tai, kas yra laikoma geriausių vaiko interesų principu, yra *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*⁵⁸. Šioje byloje EŽTT, visų pirma, pabrėžė, kad nustatant, ar buvo tinkamai suderinti besivaržantys vaiko, tėvų ir viešosios tvarkos interesai, pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas vaiko interesams. Geriausi vaiko interesai, priklausomai nuo jų prigimties ir rimtumo, gali būti aukščiau už tėvų interesus. EŽTT pažymi, kad yra bendras konsensusas tiek regioniniu, tiek tarptautiniu mastu, jog priimant sprendimus, susijusius su vaikais, jų interesai turi būti aukščiau visų. Vaiko interesai apima du momentus. Viena vertus, vaiko ryšiai su šeima turi būti išlaikomi, išskyrus atvejus, kai buvo įrodyta, jog šeima buvo ypač netinkama. Iš to išplaukia, jog šeimos ryšiai gali būti nutraukiami tik išimtiniais atvejais ir kad viskas turi būti daroma siekiant išsaugoti asmeninius santykius ir, kai įmanoma, atkurti šeimą. Kita vertus, iš vaiko interesų išplaukia siekis užtikrinti jo vystymąsi tinkamoje aplinkoje ir tėvai negali imtis tokių priemonių, kurios pakenktų vaiko sveikatai ir vystymuisi. Geriausi vaiko interesai priklauso nuo daugelio individualių aplinkybių, ypač nuo vaiko amžiaus ir brandos lygio, tėvų buvimo ar nebuvimo, jo aplinkos ir patyrimo. Dėl šios priežasties geriausi vaiko interesai turi būti vertinami atsižvelgiant

---

56 Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, *supra* note 26, p. 37-38.

57 The best interests of the child in the recent case-law of the European Court of Human Rights. *Franco-British-Irish Colloque on family law* [interaktyvus]. Dublin, 2011 [žiūrėta 2012-11-02].

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6F5D437-C49A-47C5-9772-578F54FB5C86/0/20110514_COLLOQUE_Dublin_FR.pdf>

58 *Neulinger and Shuruk v. Switzerland* [GC], no. 41615/07, ECHR 2010.

į individualias aplinkybes. Ši užduotis, t. y. aplinkybių įvertinimas, pirmiausiai tenka nacionalinėms institucijoms, kurios gali geriau įvertinti situaciją, kadangi turi tiesioginį kontaktą su konkrečiais asmenimis, dėl to šios institucijos turi tam tikrą diskrecijos laisvę. Savo ruožtu EŽTT tikrina, ar nacionaliniai teismai pakankamai gerai ištyrė šeimos situaciją ir visus faktorius: emocinius, psichologinius, materialinius ir kt., ir priėmė subalansuotą ir pateisinamą kiekvieno asmens interesų įvertinimą. Šioje byloje EŽTT pagrindinis kriterijus, vertinant, ar nebus pažeisti geriausi vaiko interesai jį išsiuntus iš Šveicarijos pas tėvą į Izraelį, buvo laikas. Teismas nusprendė, kad nors vaiko amžius, t. y. 7 metai, yra toks, kad adaptuotis kitoje šalyje nebūtų sunku, tačiau įvertino ir tai, kad vaikas buvo gerai integravęsis į Šveicarijos visuomenę, kadangi nuo pat atvykimo lankė vietinį darželį, o dabar lanko mokyklą ir kalba prancūziškai. Taigi tikrai nebūtų suderinama su geriausiais vaiko interesais jo ištraukimas iš aplinkos, kurioje jis jau priprato, be to, tai galėtų turėti ir rimtų neigiamų pasekmių⁵⁹:

Taigi geriausių vaiko, kaip vienos pažeidžiamiausių visuomenės grupių, interesų principas yra svarbiausias priimant sprendimus tiek individualiai, tiek valstybiniu ar tarptautiniu mastu. Daugybėje tarptautinių instrumentų šis principas yra tiesiogiai ir aiškiai įtvirtintas. Nors pačioje EŽTK tiesiogiai nėra užsiminta apie geriausių vaiko interesus, tačiau EŽTT, aiškindamas 8 str. nuostatas ir jas interpretuodamas bylose, kuriose sprendžiami klausimai, susiję su vaikais, taip pat pasisako dėl geriausių vaiko interesų principo pirmumo prieš kitus, t. y. tėvų, visuomenės. Geriausių vaiko interesų principas – gana abstraktus, o vienas apibrėžimas neįmanomas dėl plataus šio principo pobūdžio, tad EŽTT jį taiko kiekvieną kartą individualiai vertindamas konkrečios bylos aplinkybes.

2.2. Teisė į šeimos gyvenimo gerbimą

EŽTK 8 straipsnis įtvirtina, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo <...> šeimos gyvenimas, <...> valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti“.

Pagal nusistovėjusią praktiką, įsipareigojimai, siekiant užtikrinti šeimos gyvenimo gerbimą pagal 8 str., apima du elementus: pirma, teisiškai pripažinti šeimos ryšius, antra, apsaugoti šeimos gyvenimą.

---

⁵⁹ *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, supra note 58, para. 131-147.

Apskritai reiktų pasakyti, kad viena svarbiausių bylų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą aiškinimui yra *Marckx v. Belgium*⁶⁰ byla. Šios bylos dėka buvo apibrėžti vaiko ir jo tėvų teisinio ryšio apsaugos rėmai, t. y. įtvirtinta šeimos gyvenimo samprata pagal EŽTK 8 str. ir atvejai, kuomet valstybės intervencija yra galima bei šio straipsnio nuostatų aiškinimo ir taikymo principai. EŽTT šioje byloje padarė keletą reikšmingų išvadų: pirma, kad ryšys tarp netekėjusios motinos ir jos vaiko bei tarp motinos giminaičių ir vaiko yra laikomas šeimos gyvenimu ir valstybės turi pareigą suteikti tinkamą teisinę apsaugą, antra, tiek santuokoje, tiek iš nesantuokinių ryšių gimusių vaikų statusas valstybėje turi būti vienodas, trečia, EŽTT išplėtė šeimos sampratą už tradicinės santuokos ribų, pasakydamas, kad 8 str. apsaugą teikia tiek „teisėtos“, tiek „neteisėtos“ šeimos gyvenimui, todėl siekiant jį tinkamai apginti kiekvieną kartą reiks vertinti konkrečios bylos aplinkybes bei atsižvelgti į ekonomines, socialines, kultūrinės ir kt. realijas. Taip pat svarbu paminėti tai, kad byloje buvo konstatuota, jog 8 str. numato ne tik negatyvias pareigas valstybėms, t. y. nesikišti į privatų ir šeimos gyvenimą, bet ir imtis pozityvių veiksmų, kai to reikalauja konkreti situacija, pavyzdžiui, valstybė, nacionalinėje teisėje nustatydama režimą, taikomą kai kuriems šeiminiams ryšiams, kaip kad šiuo atveju vaiko ir jo netekėjusios motinos, turi veikti taip, kad būtų užtikrintas visų suinteresuotų asmenų normalus šeimos gyvenimas.

Taigi svarbu išsiaiškinti, kokie santykiai pagal EŽTK yra pripažįstami šeima. Šeimos gyvenimo samprata evoliucionavo nuo pat EŽTK priėmimo ir vis dar vystosi, kad tinkamai prisitaikytų prie socialinių bei teisinių pokyčių. EŽTT lanksčiai interpretuoja šeimos gyvenimo sąvoką, atsižvelgdamas į modernių šeimų kūrimąsi ir medicinos pažangą. Vertindamas, ar tam tikrus santykius galima laikyti šeima, EŽTT vertina konkrečios bylos aplinkybes bei bendrąjį principą, ar egzistuoja artimi ryšiai tarp asmenų (*angl.* „close personal ties“). Todėl yra ganėtinai sunku išvardinti visus atvejus, kuomet galima būtų teigti, kad egzistuoja šeimos gyvenimas EŽTK 8 str. prasme. EŽTT praktika eina link to, kad pamažu vis daugiau įvairių santykių formų yra pripažįstama šeima.⁶¹ Ne vienoje byloje šis Teismas yra pasisakęs, kad šeima kaip tokia gali egzistuoti ne vien tik santuokos pagrindu, į šią sampratą patenka ir kiti *de facto* santykiai. Sprendžiant klausimą, ar tam tikrus santykius tarp asmenų galima laikyti šeimos gyvenimu, svarbios gali būti įvairios aplinkybės, t. y. ar pora gyvena kartu, kokia jų santykių trukmė, ar

---

60 *Marckx v. Belgium*, 13 June 1979, Series A no. 31.

61 Kilkelly, U. *The Right to Respect for Private and Family Life. A guide to the Implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Human Rights Handbooks, No. 1* [interaktyvus]. Strasbourg, 2003 [žiūrėta 2012-10-27]. P. 16. <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/77A6BD48-CD95-4CFF-BAB4-ECB974C5BD15/0/DG2ENHRHAND012003.pdf>>

asmenys išreiškė įsipareigojimą vienas kitam susilaukdami vaikų ir kt.⁶² Taigi matyti, kad EŽTT vertina, ar santykiai egzistuoja *de facto*, neapsiribodamas šeimos supratimu *de iure*. Pagal nusistovėjusią praktiką, šeima yra laikomi santykiai tarp: vaikų ir jų senelių⁶³; brolių ir seserų, nepriklausomai nuo jų amžiaus⁶⁴; dėdės ir tetos bei jų sūnėno/dukterėčios, kai yra žinoma, kad juos sieja artimi ryšiai, kaip, pavyzdžiui, *Boyle v. The United Kingdom* byloje, kurioje buvo pripažinta, kad šeimos ryšiai egzistavo tarp dėdės ir jo sūnėno, kadangi pastarasis beveik visus savaitgalius leisdavo pas jį, ir dėl to Teismas nutarė, kad dėdė galės būti geru tėvu berniukui⁶⁵; tarp tėvų ir vaikų, gimusių kituose santykiuose, arba gimusių po tėvų skyrybų ar esant kitokiems nesantuokiniams santykiams, ypač tais atvejais, kai tėvystė yra pripažinta ir asmenys palaiko glaudžius ryšius⁶⁶; tarp tėvių/globėjų ir jų įvaikintų/globojamų vaikų⁶⁷. Nuo *Schalk and Kopf*⁶⁸ homoseksualios poros santykiai taip pat yra pripažįstami šeimos gyvenimu.

Šeimos gyvenimas apima ne tik socialinius, moralinius ar kultūrinius ryšius, bet taip pat ir materialinius interesus, tokius kaip įsipareigojimai dėl išlaikymo, paveldėjimo teisės ir apribojimai bei disponavimo pasidalinimas tarp giminaičių. Pažymima, kad 8 str. negali būti interpretuojamas kaip nustatantis valstybei pareigą pripažinti religines santuokas ar įtvirtinantis specialų režimą tam tikrų kategorijų poroms paveldėjimo tikslais. Pagal EŽTT praktiką, santuokos „iš išskaičiavimo“, t. y. dėl finansinių sumetimų ar siekiant įgyti pilietybę, nepatenka į 8 str. apimtį.⁶⁹ Tam, kad santykiai būtų pripažinti šeiminiiais, nebūtina įteisintos santuokos. Vienoje iš bylų EŽTT nustatė, kad santykiai tarp motinos, nepaisant vedybinio statuso, ir vaiko patenka į 8 str. apimtį. Toje pačioje byloje Teismas patvirtino, kad nesusituokusios poros, nuolat, stabiliai gyvenančios kartu ir turinčios vaikų, laikomos šeima.⁷⁰

Biologinis ryšys tarp tėvų ir vaikų nebūtinai reiškia, kad egzistuoja šeimos ryšiai pagal EŽTK 8 str., taip pat jei asmenų nesieja kraujo ryšiai, tai nereiškia, kad jie negali būti laikomi šeima. Tačiau EŽTT jurisprudencijoje tik vieną kartą buvo pripažinta, kad asmenys, nesusiję kraujo ryšiais, yra šeima.⁷¹ Toks sprendimas priimtas byloje *X, Y and Z v. The United Kingdom*⁷², kurioje EŽTT pasakė, kad santykiai, susiklostę tarp transeksualo ir vaiko, gimusio po partnerės

---

62 *X, Y and Z v. The United Kingdom*, 22 April 1997, Reports 1997-II. Para. 36.

63 *Marckx v. Belgium*, *supra* note 60.

64 *Olsson v. Sweden*, 24 March 1988, Series A no. 130.

65 *Boyle v. The United Kingdom*, 09 February 1993, Report (31).

66 *Jolie & Lebrun v. Belgium*, 14 May 1986, D.R. 47.

67 *Söderbäck v. Sweden*, 28 October 1998, Reports 1998-VII.

68 *Schalk and Kopf v. Austria*, no. 30141/04, ECHR 2010.

69 Roagna, I. Protecting the Right to Respect for Private and Family Life under the European Convention on Human Rights. Council of Europe Human Rights Handbooks [interaktyvus]. Strasbourg, 2012 [žiūrėta 2012-10-27]. P. 27. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/documentation/hb11_privatelifelife_en.pdf >

70 *Johnston v. Ireland*, 18 December 1986, Series A no. 112. Para. 55-58.

71 Roagna, I., *supra* note 69, p. 28.

72 *X, Y and Z v. The United Kingdom*, *supra* note 62.

dirbtinio apvaisinimo, gali būti vertinami kaip šeima. EŽTT savo sprendimą grindė tuo, kad susiklosčiusius santykius yra sunku atskirti nuo tradicinės šeimos gyvenimo ir kad transeksualus partneris dalyvavo visame apvaisinimo procese kaip vaiko tėvas. Vien tik kraujo ar genetinis ryšys nėra pakankama, kad šeimos gyvenimas patektų į 8 str. apimtį, todėl santykiai tarp spermos donoro ir vaiko nebus laikomi šeima, nebent būtų akivaizdžių įrodymų, kad jie palaiko artimus ryšius.⁷³

Vienoje iš bylų EŽTT yra pasakęs, kad pagarba šeimos gyvenimui, visų pirma, reiškia tai, kad nacionalinėje teisėje egzistuoja apsaugos priemonės, padedančios nuo pat gimimo vaikui integruotis į savo šeimos gyvenimą. Atsižvelgiant į šią nuostatą valstybė turi galimybę pasirinkti, kaip ji tai užtikrins savo nacionalinėje teisėje, tačiau jeigu įstatymas neatitinka nustatytų reikalavimų jis automatiškai pažeidžia 8 str. 1 d., net atskirai nenagrinėjant 2 šio straipsnio dalies.⁷⁴

Valstybė negali priimti tokio reglamentavimo, pagal kurį būtų pripažinta tik biologinė lytis, t. y. asmeniui, siekiančiam įregistruoti lyties pasikeitimą dėl to, kad galėtų sudaryti santuoką, neturi būti sudaromos kliūtys, remiantis tuo, kad valstybė pripažįsta tik lytį, įregistruotą gimus, kadangi tai pažeistų teisės susituokti esmę.⁷⁵

Pozityvi pareiga gerbti šeimos gyvenimą apima ne tik galimybę pripažinti šeimos ryšius, bet ir atvirkščiai: nei vienas susijęs subjektas neturi būti verčiamas sutikti su tokiu pripažinimu. Tai reiškia, kad asmuo, tariamas tėvas, ginčijantis vaiko tėvystę, teises prezumpcijas ar ankstesnę pripažinimą (pavyzdžiui, dėl to, kad biologiniai įrodymai nebuvo turimi ar prieinami pripažinimo metu), turi turėti galimybę tai padaryti.⁷⁶

Be kita ko, iš EŽTK 8 str. išplaukia pareiga valdžios institucijoms užtikrinti, kad asmenų privačiam ir šeimos gyvenimui bus užtikrinta reikiama apsauga, net ir tais atvejais, kai grėsmė kyla iš pačios šeimos ir dėl to gali būti laikoma „privačiu reikalu“. Byloje *Bevacqua and S. v. Bulgaria*⁷⁷ pareiškėjai skundėsi tuo, kad Bulgarijos valdžios institucijos nesugebėjo užtikrinti pagarbos jų privačiam ir šeimos gyvenimui esant sunkiai situacijai. Pareiškėjai išsiskyrus su vyru jo žiaurumas, kuris ir buvo skyrybų priežastis, tik dar labiau padidėjo, kai moteris pateikė kaltinimus dėl užpuolimo. EŽTT pabrėžė, kad „privatus reikalas“ buvo nesuderinamas su valdžios institucijų pareiga apsaugoti ieškovų šeimos gyvenimą. Nacionaliniai teismai tokioje situacijoje, kuri turėjo neigiamai paveikti vaiko gerovę, nesugebėjo nedelsiant imtis laikinųjų globos priemonių, taip pat nebuvo imtasi pakankamų priemonių reaguojant į pareiškėjos buvusio

73 Killkely, U., *supra* note 61, p. 18.

74 *Marckx v. Belgium*, *supra* note 60, para. 31.

75 *Christine Goodwin v. The United Kingdom* [GC], no. 28957/95, ECHR 2002-VI. Para. 97-103.

76 Roagna, I., *supra* note 69, p. 69.

77 *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, no. 71127/01, ECHR 2008.

sutuoktinio elgesį, kas lėmė 8 str. pažeidimą. Čia kalba jau eina apie šeimos autonomijos principą, kurį dabar ir aptarsime.

2.2.1. Šeimos autonomijos principas

Šeimos autonomijos principas yra laikomas vertybiniu šeimos santykių teisinio reguliavimo pagrindu daugumoje liberaliosios demokratijos valstybių. Pagal šį principą šeima yra laikoma autonominiu vienetu, kurio valdymas išskirtinai priklauso jį sudarančių individų kompetencijai, todėl valstybės įsikišimas į šeimos gyvenimą gali būti tik ribotas arba subsidiarus. Valstybės intervencija yra laikoma grėsme socialinei įvairovei ir individų laisvei.⁷⁸

Tačiau akivaizdu, kad šeimos autonomijos principas nėra absoliutus, tam tikrais atvejais valstybės intervencija yra galima, siekiant apsaugoti kitas vertybes (vaiko interesų apsauga). Norint tinkamai užtikrinti asmenų, ypač tokios pažeidžiamos grupės, kaip vaikai, teisių ir interesų apsaugą, valstybė turi numatyti konkrečius atvejus, kuomet bus galima įsikišti į privačią šeimos erdvę.

Nagrinėjant valstybės įsikišimo į šeimos gyvenimą atvejus, svarbi yra EŽTK 8 str. 2 d., kurioje yra įtvirtinta, kad „valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti“. Tradiciškai EŽTT skiria tris atvejus, kuomet yra galimas šios bei kitų EŽTK įtvirtintų teisių, apribojimas: 1) apribojimas turi būti numatytas įstatyme; 2) apribojimu siekiama teisėto tikslo; 3) jis yra būtinas demokratinėje visuomenėje.

Atsižvelgiant į tai, kokią ypatingą reikšmę vaikui turi natūrali šeimos aplinka ir šeimos ryšiai, bet koks kišimasis į šeiminių gyvenimą gali būti pateisinamas tik išimtiniais atvejais. Valstybė, atskirdama vaiką nuo šeimos aplinkos, turi pagrįsti, jog tai yra būtina demokratinėje visuomenėje, siekiant apsaugoti vaiko ar (ir) tėvų interesus, o apribojimas yra įtvirtintas įstatymuose, tik tokiu atveju atskyrimas bus pateisinamas pagal EŽTK 8 straipsnį.

Intervencija, kurios tikslas yra užkirsti kelią šeimos gyvenimo iširimui, turi būti išimtinė. Pagal EŽTT praktiką šiuo klausimu, valstybė turi įvairių įsipareigojimų: tiek negatyvių, tiek pozityvių. Pirma, įsipareigojimai yra procedūriniai, susiję su procesu, kurio metu šeimos nariai yra atskiriami, t. y. vaikai atskiriami nuo tėvų. Asmenys taip pat turi turėti teisę be jokios diskriminacijos siekti, kad teismai peržiūrėtų tėvų valdžios panaikinimo

---

⁷⁸ Sagatys, G., *supra* note 2, p. 218-220.

pagrindus. Antra, įsipareigojama numatyti įsikišimo į šeimos gyvenimą ir vaikų atskyrimo nuo jos tvarką. Trečia, turi būti įtvirtinta galimybė tėvams matytis su vaiku ir, visų svarbiausia, galimybė šeimai atsikurti.⁷⁹

Galima sakyti, kad pozityvioji valstybės intervencija apima išskirtinai įstatymų leidėjo kompetenciją teisiškai reglamentuoti santykius šeimos viduje, nustatant šių santykių dalyviams tam tikras teises ir pareigas. Tuo tarpu negatyvioji intervencija – tai įstatymų leidėjo kompetencija nustatyti valstybės reagavimo pagrindus, būdus ir tvarką bei konkrečius vykdomosios ar teisminės valdžios veiksmus, kuriais ši valstybės teisė įgyvendinama, į vaiko ar kitų šeimos narių teisių pažeidimus šeimoje.⁸⁰

Taigi, kaip jau buvo minėta, valstybės intervencija yra teisėta ir galima tik išskirtiniais atvejais, siekiant apsaugoti šeimos gerovę. Pavyzdžiui, sprendimas atskirti vaiką nuo šeimos skiriant jam valstybės globą yra laikomas rimtu įsikišimu į šeimos gyvenimą pagal EŽTK 8 str., todėl EŽTT skiria ypatingą dėmesį sprendimų priėmimo procesui, nors pačioje EŽTK nėra numatyta kokių nors konkrečių procedūrinių reikalavimų. Yra įsitvirtinęs principas, kad tėvai turi pilnai dalyvauti administracinėse ir teisminėse procedūrose, reikia tinkamai atsižvelgti ir pasverti jų interesus. Niekur nėra nustatytas nei jų dalyvavimo pobūdis, nei jų įtraukimo lygis, viskas priklauso nuo to, kokios apsaugos priemonės ketinama imtis. Pavyzdžiui, EŽTT gali pateisinti už vaiką atsakingų asmenų neįtraukimą į procesą tais atvejais, kai grėsmė vaikui kyla dėl jų pačių veiksmų arba vaikui skubiai reikia apsaugos. Tačiau tokiu atveju EŽTT turi įsitikinti, kad tokį nacionalinių institucijų sprendimą lėmė aplinkybės, pateisinančios staigų vaiko paėmimą iš šeimos be išankstinio kontaktavimo ar konsultavimosi su tėvais.

Kalbant apie galimą valstybės intervenciją reikia pasakyti, kad EŽTT išplėtojo principą, pagal kurį įsikišimas į šeimos gyvenimą galimas ne tik tais atvejais, kai žala jau padaryta ir ji yra konkreti ir aiški, tačiau ir prevenciškai, t. y. siekiant apsaugoti vaiką nuo galimos žalos. Jeigu valdžios institucijoms nebūtų suteikta kompetencija užkirsti kelią gresiantiems pažeidimams, nebūtų užtikrintas efektyvios vaiko interesų apsaugos ir pirmumo principas.⁸¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) taip pat ne kartą yra pasisakęs, kad „<...> laikinas tėvų valdžios apribojimas gali būti taikomas kaip prevencinė priemonė tėvams, kad jie pakeistų savo elgesį ir gyvenimo būdą. Taigi laikinasis tėvų valdžios apribojimas yra būdas apsaugoti vaiką nuo būsimos žalos, nelaukiant, kol ta žala jam bus padaryta“⁸².

Taigi apibendrinant galima pasakyti, jog pagal EŽTK 8 str. valstybė turi du

79 Roagna, I., *supra* note 69, p. 70.

80 Sagatys, G., *supra* note 2, p. 222.

81 *T.P. and K.M. v. The United Kingdom* [GC], no. 28945/95, ECHR 2001-V.

82 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje R. Čeplinkienė v. S. Kavaliauskas (bylos Nr. 3K-3-1225/2002 m.).

įsipareigojimus: vienas jų - teisiškai pripažinti šeimos ryšius, kitas – suteikti tinkamą apsaugą šeimos gyvenimui. Šeimos ryšių pripažinimas, reiškia, kad asmenys, kurių santykiai patenka į šeimos gyvenimo apibrėžimą pagal EŽTK 8 str., naudojasi iš to išplaukiančiomis teisėmis bei pareigomis. EŽTT ne kartą yra pasisakęs, kad neįmanoma nustatyti vieno šeimos apibrėžimo, turint omeny nuolat besikeičiančias socialines, ekonomines, kultūrinės ir kt. realijas, kurios turi įtakos ir pačiam visuomenės suvokimui apie tai, kas yra šeima. Todėl EŽTT kiekvienu atveju vertina aplinkybes. Teismas yra pasisakęs, kad šeima gali egzistuoti ne vien tik santuokos pagrindu, į šią sampratą patenka ir kiti *de facto* santykiai. Visų pirma, svarbu nustatyti, ar asmenis sieja artimi ryšiai, t. y. ar pora gyvena kartu, kokia jų santykių trukmė, ar asmenys išreiškė įsipareigojimą vienas kitam susilaukdami vaikų ir kt. Kalbant apie vaikus, Teismas žiūri, ar ryšys tarp vaiko ir suaugusiojo, kuris nebūtinai yra biologinis tėvas/motina, yra pakankamas, kad patektų į šeimos gyvenimo sampratą. Pavyzdžiui, EŽTT vienoje iš bylų pripažino, kad ryšys tarp vaiko ir jo dėdės patenka į 8 str. apimtį. Revoliucinėje *Marckx v. Belgium* byloje EŽTT konstatavo, kad netekėjusios motinos ir jos vaiko ryšys pripažįstamas šeimos gyvenimu. Kitoje byloje EŽTT pripažino, kad santykiai tarp vaiko ir biologinės motinos transeksualaus partnerio patenka į šeimos gyvenimo sampratą (*X, Y and Z v. The United Kingdom*). Tai buvo vienintelė byla, kurioje Teismas nutarė, jog asmenys, nesusiję kraujo ryšiais, yra šeima. Taigi matome, kad EŽTT vertina, ar santykiai egzistuoja *de facto*, neapsiribojant šeimos supratimu *de iure*.

Kalbant apie įsipareigojimą suteikti tinkamą apsaugą, reikia pabrėžti šeimos autonomijos principą, pagal kurį šeima yra laikoma autonominiu vienetu, kurio valdymas išskirtinai priklauso jį sudarančių individų kompetencijai, todėl valstybės intervencijos galimybės yra labai ribotos. Įsikišimas galimas tik įstatyme įtvirtintais konkrečiais atvejais. Tiek EŽTT, tiek LAT numato, kad valstybės intervencija yra ne tik tais atvejais, kai žala jau padaryta, bet ir siekiant užkirsti kelią jos atsiradimui.

2.3. Vaiko teisė į šeimos ryšius

Šeimos samprata skirtingose šalyse suprantama nevienodai, kadangi tai priklauso nuo įvairių socialinių, ekonominių, kultūrinių tradicijų. Tačiau galima sakyti, kad tai yra teisė, kurią plačiausiai pripažįsta visa tarptautinė bendrija.⁸³ 1959 m. Vaiko teisių deklaracijos 6 str. buvo aiškiai pasakyta, jog vaikas, kai tai įmanoma, turi augti tėvų globoje ir atsakomybėje. Vaiko teisių konvencijos preambulėje sakoma, kad „vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek

---

⁸³ Sagatys, G., *supra* note 2, p. 40.

iki gimimo, tiek ir po jo“, o „vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“, todėl „šeimai, kaip pagrindinei visuomenės ląstelei ir natūraliai visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinkai, turi būti suteikta reikiama apsauga ir pagalba, kad ji galėtų prisiimti visas pareigas visuomenei“. Vaiko teisių komitetas yra pasakęs, kad civilinės vaiko teisės prasideda šeimoje. Šeima yra būtinas elementas žmogaus teisių suvokimo ir išsaugojimo bei pagarbos žmogiškoms vertybėms, kultūrinio identiteto, paveldo ugdymui. Dėl to yra būtina apsvarstyti tinkamus būdus pusiausvyrai tarp tėvų valdžios ir vaiko teisių realizavimo užtikrinti.⁸⁴ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos⁸⁵ 24 str. 3 d. taip pat yra įtvirtinta kiekvieno vaiko teisė reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem savo tėvais, jei tai neprieštarauja vaiko interesams.

Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės aktuose taip yra įtvirtinta vaiko teisė į šeimos ryšius. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme 9 str. 1 d. kiekvienam vaikui garantuojama teisė į „šeimos bei kitus, su jo individualybe susijusius, ryšius ir jų išsaugojimą“, o LR CK yra pasakyta, kad vaikas turi teisę žinoti savo tėvus bei gyventi kartu su jais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų, bendrauti su tėvais ir giminaičiais, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita (3.161 str. 2 ir 3 d.).

Galima matyti, kad tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose dokumentuose vaiko teisė į šeimos ryšius įtvirtinta labai panašiai, t. y. ji apima teisę apskritai žinoti savo tėvus (teisė žinoti savo kilmę), teisę bendrauti su savo tėvais, augti šeimos aplinkoje, teisę į tinkamą vystymuisi ir ugdymui aplinką bei teisę, o iš kitos pusės pareigą, valstybei užtikrinti, kad šeimos gyvenimas būtų tinkamai apsaugotas nuo bet kokio kišimosi, išskyrus tam tikrus ypatingus atvejus, kai reikia užtikrinti kitų interesų/vertybių apsaugą.

Be abejo, vaiko teisė į šeimos ryšius pripažįstama ir EŽTT praktikoje. Byloje *Keegan v. Irland*⁸⁶ Teismas pasakė, kad „<...> vaikai yra šeimos dalis nuo pat gimimo momento. Tarp vaiko ir jo tėvų egzistuoja ryšys, pripažįstamas šeimos gyvenimu, netgi jei vaiko gimimo metu tėvai nebegyveno kartu arba jų santykiai baigėsi“. Kaip jau buvo paminėta, kalbant apie geriausių vaiko interesų principą, remiantis EŽTT, vaiko interesas į šeimos ryšius apima du momentus, pirma, vaiko ryšiai su šeima turi būti išlaikomi, išskyrus atvejus, kai įrodoma, jog šeima yra netinkama, ir antra, reikalinga užtikrinti jų vystymąsi tinkamoje aplinkoje ir tėvai negali imtis tokių priemonių, kurios pakenktų vaiko sveikatai ir vystymuisi.⁸⁷

Toliau šiuo darbu bus siekiama atskleisti ir panagrinėti jautriausius ir

---

84 Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, *supra* note 26, p. 79.

85 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. 2007/C 303/01.

86 *Keegan v. Ireland*, *supra* note 52, para 44.

87 *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, *supra* note 58.

problematiškiausius vaiko teisės į šeimos ryšius aspektus.

2.3.1. Tėvų valdžios apribojimas ir vaiko globa

Taigi išsiaiškinus šeimos ryšių ir šeimos aplinkos svarbą vaiko vystymuisi ir auklėjimui ir aptarus šeimos autonomijos principą, t. y. kad valstybės įsikišimas į šeimos gyvenimą turi būti labai minimalus ir galimas tik konkrečiais įstatyme numatytais atvejais, reiktų panagrinėti, visgi kada šeimos gyvenimas gali būti sutrikdytas, t. y. kokiems atvejams esant vaiko teisė gyventi kartu su savo tėvais gali ir turi būti ribojama.

Valstybėms yra suteikiamos plačios diskrecijos ribos sprendimų dėl vaiko atskyrimo nuo šeimos ir globos nustatymo srityje. EŽTT ne viename savo sprendime yra pabrėžęs, kad nacionalinės valstybės institucijos turi privalumą prieš tarptautinį teismą nustatant, ar EŽTK įtvirtintos teisės nebuvo pažeistos, ar valstybė neviršijo savo nuožiūros laisvės ribų, kadangi jos naudojasi tiesioginiu ir besitęsiančiu kontaktu su suinteresuotais asmenimis. Taip pat EŽTT yra atkreipęs dėmesį į nacionalinių institucijų, visų pirma, teismų pirmenybę aiškinti ir taikyti nacionalinės teisės aktus, reglamentuojančius vaiko atskyrimo nuo tėvų pagrindus, tvarką ir padarinius.⁸⁸ Nepaisant to, kad valstybėms suteikta nuožiūros laisvė, tačiau EŽTT, vertindamas, ar vaikų atskyrimas nuo tėvų gali būti pateisinamas pagal EŽTK 8 str. 2 d., visų pirma, tiria surinktus įrodymus, t. y. kiek jie yra pakankami.

Pasak G. Sagačio, analizuojant EŽTK taikymo praktiką, faktinius pagrindus, kuriais valstybės argumentuoja intervencijos į tėvų ir vaiko šeimos santykius būtinybę, galima suskirstyti į tokias pagrindines grupes:

1. Piktnaudžiavimas tėvų teisėmis ar vaikų nepriežiūra, keliantys tiesioginę grėsmę vaiko interesams. Šiuo atveju vaiko atskyrimas yra pateisinamas konstatavus, jog vaikas yra neprižiūrimas ar auga netinkamomis sąlygomis dėl tėvų piktnaudžiavimo alkoholiu ar narkotinėmis medžiagomis. Nustatydamos vaiko žalojimo dėl tėvų veiksmų ar neveikimo faktus valstybės naudojasi gana plačia įrodymų vertinimo laisve: pavyzdžiui, nesant objektyvių duomenų apie vaiko teisių pažeidimus šeimoje (medicininių dokumentų), gali būti remiamasi kitais šaltiniais (liudytojų parodymais) siekiant pateisinti laikiną vaiko atskyrimą nuo tėvų kol bus nustatytos tikrosios aplinkybės. EŽTT byloje *K. and T. v. Finland*⁸⁹, kurioje buvo skundžiamasi dėl naujagimio paėmimo į valstybės globą, konstatavo, kad tokia priemonė buvo pernelyg šiurkšti. Tam, kad būtų galima pateisinti naujagimio atskyrimą nuo motinos išvežant į

88 *Olsson v. Sweden*, 24 March 1988, Series A no. 130; *Margareta and Roger Andersson v. Sweden*, 25 February 1992, Series A no. 226-A.

89 *K. and T. v. Finland* [GC], no. 25702/94, ECHR 2001-VII. Para. 177-179.

globos įstaigą, priešastys turi būti nepaprastai įtikinamos. Nors sprendimas paimti vaiką į globą buvo argumentuojamas „aiškiu poreikiu apsaugoti vaiką nuo žalos“, tačiau, pasak EŽTT, tai nebuvo pakankama priešastis, šiuo atveju, ir buvo neproporcinga tėvų atžvilgiu trukdyti jų šeiminių gyvenimą nuo vaiko gimimo momento.

2. Nepakankamas vaiko interesų ir poreikių tenkinimas. Vaikams dėl tėvų kaltės augant minimalių sanitarinių ar higieninių reikalavimų neužtikrinančioje aplinkoje (be elektros, šilumos ir pan.), taip pat tada, kai egzistuoja akivaizdi vaiko sveikatos ar vystymosi sutrikimo rizika, valstybės įsikišimas būtų pateisinamas pagal EŽTK 8 straipsnio 2 dalį. Tačiau vaiko interesai ir poreikiai – ganėtinai abstrakčios sąvokos, į kurias patenka įvairūs elementai, todėl galima kalbėti ir apie tokius interesus ir poreikius, kaip mokymasis, papildomas ugdymas, saviraiška ir kt. Kaip EŽTT pasisakė *Olsson v. Sweden*⁹⁰ byloje, kurioje pareiškėjas skundė tokius vaiko paėmimo valstybės globon pagrindus, kaip „priežiūros trūkumas“ bei „kitos netinkamos sąlygos namuose“, kad yra labai svarbu įvertinti pateiktus argumentus konkrečioje situacijoje ir nustatyti procedūrinės apsaugos priemones tiek administraciniu, tiek teisiniu lygiu, atsižvelgiant į tai, kad šiuo atveju sąvokos įstatymuose yra gan abstrakčios bei dėl to, jog socialiniams darbuotojams suteikti pakankamai platūs įgaliojimai. Svarbu nepamiršti, kad tėvų teisės auginti ir globoti savo vaikus apribojimas negali būti pateisinamas vien ta aplinkybe, kad vaiko interesai būtų geriau įgyvendinti jam augant globoje. Visgi byloje *T.P. and K.M.*⁹¹ EŽTT, svarstydamas žalos, padarytos vaikui prieš įsikišant valdžios institucijoms, laipsnį, konstatavo, jog pirmumas kiekvienu atveju turi būti teikiamas efektyviai vaiko apsaugai, kuri nebus užtikrinama, jeigu intervencija bus įmanoma tik tuomet, kai jau padaryta žala yra konkreti ir aiški.

3. Tėvų psichikos sutrikimai. Tai vienas delikačiausių pagrindų. Nors valstybės intervencijos poreikį suponuoja būtinybė apsaugoti vaiką nuo potencialiai žalingos šeimos aplinkos, vis dėl to valstybės intervencija negali būti pateisinama pagal EŽTK 8 ir 14 straipsnius, jeigu pagrįsta vien tik asmens priklausymu tam tikrai klasei (socialinei grupei). Remiantis EŽTK praktika, pats tėvų psichinio sutrikimo faktas negali būti laikomas pagrindu, nulemiančiu vaiko atskyrimo „būtinumą demokratinėje visuomenėje“. Tokia aplinkybė turi būti vertinama kaip netiesioginio pateisinimo priemonė, pavyzdžiui, tais atvejais, kai tėvų psichikos būklė neleidžia jiems tinkamai rūpintis savo vaikais.⁹²

4. Interesų konfliktas. Šiuo atveju valstybės intervencija pateisinama siekiant užkirsti kelią galimiems padariniams atsiradus vaiko ir jį auginančių bei globojančių asmenų intereso konfliktui. Pavyzdžiui, nustačius medicininio pobūdžio priemonių taikymo vaikui būtinybę, jo

---

90 *Olsson v. Sweden*, *supra* note 88, para. 66-87.

91 *T.P. and K.M. v. The United Kingdom*, *supra* note 81, para. 70-83

92 Sagatys, G., *supra* note 2, p. 228-231.

tėvų nesutikimas, galintis kelti grėsmę vaiko sveikatai ar gyvybei, remiantis EŽTK 8 straipsnio 2 dalimi, laikytinas pakankamu pagrindu valstybei taikyti intervencines priemones atskiriant vaiką nuo tėvų. Vaiko ir tėvų interesų kolizijos atveju vaiko intereso svarba gali nulemti valstybės intervenciją, kuria būtų apribojama tėvų teisė į šeimos gyvenimą, o šią intervenciją būtų galima laikyti priemone, proporcinga siekiamiems tikslams.⁹³

Lietuvos Respublikoje tėvų valdžios apribojimas, nepilnamečių globa ir rūpybos nustatymas yra reglamentuojamas LR CK, kurio 3.180 str. nustato atvejus, kuomet teismo sprendimu yra galima apriboti tėvų valdžią: 1) kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus; 2) piktnaudžiauja tėvų valdžia; 3) žiauriai elgiasi su vaikais; 4) daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu; 5) nesirūpina vaikais. Nustačius bent vieną iš šių tėvų valdžios apribojimo pagrindų turi būti taikytinas laikinas ar neterminuotas tėvų valdžios apribojimas. Nenustačius bent vieno iš šių pagrindų tėvų valdžios apriboti negalima. Taigi šis pagrindų sąrašas yra baigtinis.⁹⁴

EŽTT yra įtvirtinęs ir tam tikrus globos įgyvendinimo principus. Pasak Teismo, globos institutas yra laikinas iš prigimties, o vienintelis jo tikslas turi būti šeimos atsikūrimas. Tik išimtiniais atvejais gali būti pateisinama, kad globos paskyrimo tvarka yra neperžiūrima, o jeigu vaikui dėl jo paties gerovės paskiriama ilgalaikė globa, atšaukiant ją turi būti įrašomos visos priemonės, kurių buvo imtasi per laikotarpį, praleistą globoje. Teismas pabrėžia būtinybę išlaikyti ryšius tarp tėvų ir vaikų šiems esant globoje tam, kad pagal 8 str. būtų išsaugoti šeiminiai santykiai. Tam turi įtakos globos paskyrimo tvarkos įgyvendinimo būdai, susisiekimo apribojimai bei tėvų ir vaikų susijungimo procesas.⁹⁵

EŽTT byloje *Jucius ir Juciuvienė prieš Lietuvą*⁹⁶ taip pat pabrėžė valstybės pozityvią pareigą užtikrinti, kad broliai ir seserys augtų kartu. Šioje byloje EŽTT padarė išvadą, kad pradiniam sprendimų priėmimo procese, kuriuo buvo nustatyta seserų globa ir bendravimo tvarka, pareiškėjų interesai nebuvo tinkamai apsaugoti pagal EŽTK 8 str. Visų pirma, apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas fakto klausimą, kam nustatyti nuolatinę našlaičių seserų globą, bylą turėjo išnagrinėti viešame teismo posėdyje ir suteikti galimybę pareiškėjams ir mergaitėms būti išklaustytiems bei kitaip dalyvauti, nes procesas turėjo lemiamos reikšmės pareiškėjams, jame buvo vertinamos pareiškėjų asmeninės savybės, taip pat mergaičių motyvai ir norai. Visų

93 *Ibid*, p. 231.

94 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje D. Kulikauskienė v. D. Paškevičius (bylos Nr. 3K-3-995/2003 m.).

95 Kilkelly, U. Children's Rights: A European Perspective. *Judicial Studies Institute Journal* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2012-11-04], 4:2: p. 74.

<http://www.jsijournal.ie/html/Volume%204%20No.%202/4%5B2%5D_Kilkelly_Children%27s%20Rights%20A%20European%20Perspective.pdf>

96 *Jucius and Juciuvienė v. Lithuania*, no. 14414/03, ECHR 2009.

antra, EŽTT pripažino, kad nacionaliniai teismai padarė nacionalinės teisės taikymo klaidą, priimdami sprendimą, kad reikia atsižvelgti į kiekvieno vaiko interesus, sudaryti jam vienam pačias tinkamiausias, geriausias, jo interesams optimalias sąlygas, nelaikant brolių ir seserų neišskiriamu vienetu. Todėl buvo nutarta, kad brolių ir seserų neišskyrimo principas buvo pateisinamai atmestas. EŽTT nesutiko su tokiu vertinimu ir pasakė, kad turėtų būti užtikrinamos tinkamos sąlygos abiem mergaitėms bendrauti tarpusavyje.

Pagal LR CK nustatant vaiko globą yra laikomasi tam tikrų principų, t. y. visų pirma, vaiko interesų pirmumo, taip pat artimųjų giminaičių pirmumo teisės tapti vaiko globėjais (rūpintojais), jeigu tai atitinka vaiko interesus, vaiko globos (rūpybos) šeimoje, brolių ir seserų neišskyrimo, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus⁹⁷.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas taip pat įtvirtinta atvejį, kuriam esant vaiką galima skubiai paimti iš tėvų atskiriant jį nuo šeimos: „Kai tėvai (tėvas, motina) arba kitas teisėtas vaiko atstovas smurtaudamas arba kitaip sukeldamas pavojų vaikui piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla reali grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija kartu su policija nedelsdama paima vaiką iš tėvų arba kitų teisėtų vaiko atstovų ir perduoda jį globoti (rūpintis) Civilinio kodekso nustatyta tvarka“⁹⁸.

Remiantis LAT išaiškinimu, esminis dalykas ribojant tėvų valdžią yra nustatyti tėvų veiksmus, kuriais dėl jų kaltės neįgyvendinama arba įgyvendinama priešingai vaiko interesams tėvų valdžia, ir įvertinti jų pobūdį. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus ir į faktines bylos aplinkybes, teismas sprendžia, kokią taikyti vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo priemonę: laikiną ar neterminuotą tėvų valdžios apribojimą, taikant laikiną tėvų valdžios apribojimą – kokį terminą nustatyti. Šių klausimų išsprendimas priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, pažeidžiamų konkrečių vaiko teisių ir interesų bei pažeidimų pobūdžio, o taip pat galimybės panaikinti vaiko teisių ir interesų pažeidimus, sudarant sąlygas jų apsaugai. Nagrinėdamas bylą dėl tėvų valdžios apribojimo LAT pasisakė, kad „<...>tėvų valdžios apribojimo institutas atlieka ne tik nubaudimo, bet ir auklėjamąją, prevencinę funkciją. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos principas (CK 3.3 str.) reikalauja, kad teismas ir kitos valstybės institucijos taikytų įstatyme nustatytas vaiko teisių ir interesų apsaugos priemones ne tik tada, kai vaikas mušamas ir žalojamas, bet ir tada, kai tėvai nevykdo savo prigimtinių pareigų. Daug svarbiau yra užkirsti kelią vaiko teisės ir interesus pažeidžiantiems veiksams, nei kovoti su tokių veiksmų padariniais. Todėl laikinas tėvų valdžios apribojimas gali būti taikomas kaip prevencinė

97 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 15, 3.180 str. 1 d.; 3.248 str.; 3.249 str.; 3.251 str.

98 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807. 56 str. 3 d.

*priemonė tėvams, kad jie pakeistų savo elgesį ir gyvenimo būdą. Taigi laikinasis tėvų valdžios apribojimas yra būdas apsaugoti vaiką nuo būsimos žalos, nelaukiant, kol ta žala jam bus padaryta. Tėvų rūpinimasis vaikais, jų auklėjimas yra tėvų prigimtinė pareiga. Todėl šios pareigos nevykdymas negali būti pateisinamas tokiais argumentais, kaip bedarbystė, lėšų neturėjimas, tėvų asmeniniai nesutarimai su vaiko giminaičiais, nuosavo būsto neturėjimas ir pan.*⁹⁹ Taigi galima teigti, kad LAT praktika eina tuo pačiu keliu kaip ir EŽTT dėl vaiko teisių ir interesų apsaugos pirmumo principo užtikrinimo bei tėvų valdžios apribojimo instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisėje.

Apibendrinant EŽTK 8 straipsnio 2 dalies taikymo praktiką galima teigti, jog valstybės intervencijai į kiekvieno asmens šeimos gyvenimą yra nustatyti gana griežti reikalavimai, t. y. vaiko atskyrimas nuo tėvų suprantamas kaip kraštutinė priemonė, taikoma tik esant labai rimtiems pagrindams ir, visų pirma, siekiant vaiko interesų apsaugos, todėl nacionalinėms institucijoms priimant sprendimą dėl vaiko globos turi būti nustatomas teisingas interesų balansas tarp visų suinteresuotų šalių: visuomenės, tėvų ir vaiko. Tačiau pirmumas kiekvienu atveju teikiamas geriausių vaiko interesų apsaugai. Į šio principo apimtį patenka ne tik valdžios intervencija, tais atvejais, kai žala yra padaryta, bet ir prevenciškai, t. y. galimas įsikišimas siekiant užkirsti kelią vaiko interesų pažeidimui. Reikia atkreipti dėmesį, kad šiuo klausimu Lietuvos nacionalinė teisė iš esmės atitinka EŽTK įtvirtintus tėvų valdžios apribojimo ir vaiko atskyrimo nuo šeimos pagrindus.

2.3.2. Vaiko teisė į šeimos ryšius imigracijos, deportacijos, išsiuntimo atvejais

Kaip jau ne kartą buvo pabrėžta, kiekvienas vaikas nuo pat gimimo momento turi neatimamą teisę į šeimos ryšius, t. y. augti ir vystytis natūralioje savo šeimos aplinkoje. Tokios situacijos, kai vienas ar daugiau šeimos narių išvyksta į kitą šalį ar yra deportuojami iš šalies, kurioje gyveno ilgą laiką, gali turėti neigiamų padarinių vaikui, kaip pilnaverčiam šeimos dalyviui bei reikalingam ypatingos apsaugos. Todėl ypatingai svarbu išsiaiškinti, kaip suprantama teisė susijungti su savo šeima ir kokios garantijos teikiamos, kad ši teisė būtų tinkamai įgyvendinta.

Anksčiau Komisija laikėsi nuomonės, kad užsieniečiai šeimą kuria savo kilmės, o ne priimančioje valstybėje, todėl skundai dėl atsisakymo leisti šeimai susijungti svečioje šalyje nebuvo priimami. Tačiau, kaip žinia, EŽTK yra „gyvas“ instrumentas, todėl natūralu, kad

---

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 22 d. nutartis, *supra* note 94.

šeimoms gyvenimo koncepcija pamažu vystėsi išsiplėsdama iki imigracijos klausimų, kurie dėl politinių priežasčių iš pradžių nepateko į Konvenciją.

Pačioje EŽTK nėra tiesiogiai įtvirtinta teisė į šeimos susijungimą, ji taip pat nereikalauja valstybių gerbti sutuoktinių pasirinkimą gyventi tam tikroje šalyje, leisti šeimos susijungimą jos teritorijoje ar garantuoti teisę individams pasirinkti tinkamiausią vietą šeimos gyvenimui kurti.¹⁰⁰ Visgi tam tikrais atvejais valstybės turi pareigą užtikrinti kai kuriuos minėtus šeiminių gyvenimo aspektus. Pozityvi pareiga valstybėms gerbti migrantų teisę susijungti su savo šeimos nariais kyla tuomet, kai asmenys gali įrodyti, jog yra neįveikiamų, objektyvių kliūčių, trukdančių šeimos gyvenimą realizuoti kitoje valstybėje. EŽTT tokiu atveju taip pat turi įvertinti asmens išvykimo iš kilmės ar gyvenamosios vietos valstybės be savo šeimos narių priežastis, pvz., bėgimas nuo karo ir/ar prieglobsčio ieškojimas laikomi pakankamai tvirtais argumentais. Šiame kontekste su EŽTK 8 str. nėra suderinamas reikalavimas parodyti, kad asmuo turi pakankamas ir ilgalaikes pajamas arba pateikti šeimos narių, su kuriais siekiamas susijungimas, pragyvenimo išlaidas. Apskritai, EŽTT yra linkęs išsaugoti šeimos gyvenimą, kai gresia deportacija/išsiuntimas¹⁰¹.

1991 m. EŽTT pirmą kartą sprendė klausimą dėl užsieniečio deportacijos pagal EŽTK 8 str. (*Moustaquim v. Belgium*¹⁰²). Jau po dešimtmečio Strasbūro teisėjai parengė nuostatą, numatančią valstybėms pareigą užtikrinti šeimos susijungimo galimybę užsieniečiams su šeimos nariais, gyvenančiais kitoje valstybėje.¹⁰³

Viena naujausių bylų, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl sprendimo išsiųsti tris šeimos narius tokiu būdu atskiriant vieną iš pareiškėjų, turintį psichikos sutrikimų, nuo šeimos, - *Nacic and others v. Sweden*¹⁰⁴. EŽTT šioje byloje nusprendė, kad nepaisant to, kad vyresnysis sūnus yra pilnametis, atsižvelgiant į jo ypatingą būseną, t. y. psichikos sutrikimus, tai nekeičia situacijos, jog jis yra išlaikomas ir priklausomas nuo kitų šeimos narių, todėl jų išsiuntimas iš šalies yra vertinamas kaip kišimasis į šeimos gyvenimą. Teismas pakartojo, jog nepaisant to, kad EŽTK 8 str. nenumato bendro įpareigojimo valstybei gerbti imigrantų pasirinkimą ir leisti šeimoms susijungti savo teritorijoje, visgi tam tikrais atvejais, susijusiais su šeimos gyvenimu ir imigracija, valstybės įsipareigojimų apimtis įsileisti į teritoriją asmenis šeimos susijungimo pagrindu gali skirtis priklausomai nuo konkrečios situacijos ir bendrų interesų. Aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama: kiek būtų paveiktas (nutrauktas) šeimos gyvenimas; ryšių su valstybe apimtis; ar egzistuoja kliūtys šeimos gyvenimą tęsti kilmės valstybėje ar kitose šalyse;

100 *Gül v. Switzerland*, 26 June 1996, Reports 1996-I. Para. 38.

101 Roagna, I., supra note 67, p. 80-81.

102 *Moustaquim v. Belgium*, 18 February 1991, Series A no. 193.

103 *Sen v. the Netherlands*, no. 31465/96, ECHR 2001.

104 *Nacic and others v. Sweden*, no. 16567/10, ECHR 2012.

imigracijos kontrolės veiksniai (pvz., imigracijos įstatymų pažeidimų istorija); viešosios tvarkos užtikrinimas. Įvertinęs visas šias aplinkybes nagrinėjamos bylos kontekste Teismas nusprendė, kad dabartinė vyresniojo pareiškėjų sūnaus sveikatos būklė negali būti vertinama kaip kliūtis susijungti su kitais šeimos nariais jų kilmės šalyje. Be to, jis ten galėtų gauti medicininės paslaugas. Taip pat Teismas atsižvelgė į ribotus pareiškėjų ryšius su Švedija, todėl nematė jokių neįveikiamų kliūčių pareiškėjams gyventi kartu kilmės valstybėje.

Byloje *Nunez v. Norway*¹⁰⁵ EŽTT, atsižvelgęs į pareiškėjos vaiko gerovę, pripažino, kad pareiškėjos išsiuntimas į kilmės valstybę ir draudimas du metus sugrįžti į Norvegiją, būtų laikomas EŽTK 8 str. pažeidimu. Nagrinėdamas, kas būtų geriausia jos vaikų interesams, EŽTT atkreipė dėmesį, kad nuo pat gimimo pareiškėja viena rūpinosi jais iki sprendimo globą perleisti vaikų tėvui. Pagal nacionalinių teismų sprendimą vaikai turėjo pasilikti Norvegijoje, kur jie gyveno visą ligšiolinį gyvenimą ir kur gyvena jų tėvas. Be to, vaikai jau ir taip patyrė sukrėtimą išsiskyrus tėvams, tėvui perėmus jų globą bei dėl galimo motinos išsiuntimo iš šalies. Todėl vaikams būtų labai sunku suprasti priežastis, kodėl jie turėtų būti visiškai atskirti nuo motinos. Atsižvelgiant į ilgalaikį ir tvirtą ryšį su savo motina, sprendimą suteikti globą jų tėvui, stresą, kurį jie patyrė, bei ganėtinai ilgą laiką, per kurį valdžios institucijos sprendė dėl pareiškėjos išsiuntimo iš valstybės bei dėl draudimo sugrįžti, EŽTT padarė išvadą, kad jei pareiškėja būtų deportuota ir negalėtų sugrįžti į šalį du metus, tai turėtų ypatingai neigiamą poveikį jos vaikams. Be to, EŽTT pabrėžė, kad išsiuntimas, šiuo atveju, tikrai neatspindėtų teisingos pusiausvyros tarp visuomeninio intereso užtikrinti efektyvią imigracijos kontrolę ir ponios Nunez poreikio pasilikti Norvegijoje tam, kad išlaikytų ryšį su savo vaikais, todėl būtų galima konstatuoti 8 str. pažeidimą.

Kai yra sprendžiamas klausimas dėl tėvų ir vaikų susijungimo, EŽTT paprastai atsižvelgia į vaikų amžių, jų padėtį kilmės valstybėje ir į tai, kiek jie yra priklausomi nuo savo tėvų. Byloje *Tuquabo-Tekle v. the Netherlands*¹⁰⁶ Teismas konstatavo, egzistavo tam tikros neįveikiamos kliūtys šeimos gyvenimui už priimančiosios valstybės ribų, nes motina, siekianti susijungimo su savo vaiku, likusiu kilmės šalyje, turėjo dar vieną vaiką, kuris užaugo būtent dabartinės gyvenamosios vietos šalyje. Teismas taip pat pažymėjo, jog negali būti manoma, kad tėvai, palikę savo vaikus kilmės šalyje, kol jie patys kuriasi užsienio valstybėje, neatšaukiamai nusprendė, kad tie vaikai ir turi likti kilmės šalyje visam laikui bei atsisakė bet kokios minties apie šeimos susijungimą ateityje. EŽTT, atsižvelgęs į sunkumus, su kuriais susidurtų antrasis vaikas, jei šeima susijungtų kilmės valstybėje, nustatė, kad susijungimas dabartinės

---

105 *Nunez v. Norway*, no. 55597/09, ECHR 2011. Para. 70-85.

106 *Tuquabo-Tekle and others v. The Netherlands*, no. 60665/00, ECHR 2006.

gyvenamosios vietos šalyje būtų geriausias sprendimas tolesniam jų šeimos gyvenimui.

Kalbant apie imigrantų, priėmusioje šalyje įvykdžiusių nusikaltimus, išsiuntimą ir teisę į šeimos gyvenimo išsaugojimą, reiktų paminėti bylą *A. A. v. the United Kingdom*¹⁰⁷, kurioje sprendėsi klausimas dėl asmens, padariusio nusikaltimą 15 m. amžiaus, išsiuntimo iš šalies. Visų pirma, reikia pasakyti, kad EŽTT, nagrinėdamas bylas, turinčias nusikaltimo elementą, taiko taip vadinamą „Boultif kriterijų“ - tai yra tam tikri konkretūs elementai, kuriuos reikia pasverti įvertinant įsakymo išsiųsti asmenį proporcingumą. Šie elementai yra:

- Padaryto nusikaltimo pobūdis ir sunkumas;
- Buvimo šalyje, iš kurios gresia išsiuntimas, trukmė;
- Laiko tarpas, kuris praėjo nuo nusikaltimo padarymo bei pareiškėjo elgesys per tą laikotarpį;
- Įvairių suinteresuotų asmenų pilietybė;
- Pareiškėjo šeiminė padėtis;
- Ar sutuoktinis žinojo apie įvykdytą nusikaltimą prieš pradėdamas su pareiškėju šeiminių gyvenimą;
- Ar pareiškėjas turi vaikų, jei taip, koks jų amžius;
- Sunkumai, su kuriais sutuoktinis susidurtų šalyje, į kurią pareiškėjas turi būti išsiųstas;
- Pareiškėjos vaikų gerovė ir interesai, taip pat sunkumai, su kuriais pareiškėjo vaikai susidurtų šalyje, į kurią jis turi būti išsiųstas;
- Socialiniai, kultūriniai ir šeiminiai santykiai, susiję su šalimi, kurioje pareiškėjas tuo metu yra ir šalimi, į kurią jis turi būti išsiųstas.

EŽTT pažymėjo, kad šie kriterijai skirti palengvinti EŽTK 8 str. taikymą nacionaliniuose teismuose. Kiekvieno šių kriterijų reikšmė skirsis pagal konkrečius nagrinėjamo atvejo aplinkybes, tačiau ne visi jie kiekvieną kartą bus aktualūs. Nacionaliniams teismams paliekama nuspręsti, kuriuos kriterijus taikyti ir kokią reikšmę kiekvienam iš taikomų kriterijų suteikti. EŽTT, nagrinėdamas bylą, pabrėžė, kad labai sunki, smurtinio pobūdžio nusikalstama veika gali būti pagrindas deportuoti, net jei tokią veiką atliko mažametis asmuo. Tačiau pats faktas, kad nusikaltimą įvykdė mažametis asmuo, yra svarbus vertinant deportavimo proporcingumą. Dėl šios aplinkybės reikia atsižvelgti ir įvertinti geriausių vaiko interesų principą, į kurį patenka įsipareigojimas palengvinti vaiko reintegraciją. Pasak EŽTT šis tikslas nebus pasiektas, jeigu išsiuntimas apribos šeimos ar socialinius ryšius. Teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjas iki šiol nėra deportuotas, todėl vertinant pareiškėjo deportavimo proporcingumą reikia atsižvelgti į

---

¹⁰⁷ *A.A. v. the United Kingdom*, no. 8000/08, ECHR 2011.

aplinkybes, susiklosčiusias teismo vertinimo metu, o ne vertinti paskutinį įsakymą išsiųsti. Teismas atsižvelgė ir į gerą pareiškėjo elgesį: jis nepadarė daugiau jokio nusikaltimo, siekė išsilavinimo, baigė studijas, įgijo nuolatinį darbą. Teismas pažymėjo, kad nors deportacijos tikslas yra užkirsti kelią tvarkos pažeidimams bei naujiems nusikaltimams, tačiau reikia įvertinti laiką, praėjusį nuo nusikaltimo padarymo, bei į pareiškėjo elgesį. Todėl pareiškėjo išsiuntimas būtų neproporcingas tvarkos pažeidimo ir nusikaltimų prevencijos teisėtam tikslui ir nebūtų reikalingas demokratinėje visuomenėje.¹⁰⁸

Teisė susijungti su šeima, ypač kai kalbama apie tėvų ir vaiko/vaikų susijungimą, yra labai jautrus klausimas, kadangi čia susiduriama ne tik su valstybės diskrecijos laisve reguliuojant įvažiavimo į šalį ir buvimo joje tvarką, tėvų teise išlaikyti šeimos ryšius, bet ir vaikų, kaip vienos pažeidžiamiausių grupių, teise augti kartu su savo tėvais. Tačiau, kaip galima matyti, nors EŽTT yra už tai, kad šeimos ryšiai būtų apsaugomi, visgi šiai vertybei toli gražu nėra teikiama pirmenybė prieš kitus interesus. EŽTT šiuo klausimu valstybėms suteikia tam tikrą veiksmų laisvę, tačiau itin svarbu yra nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp besivaržančių visuomenės ir individualių interesų. Pasak, EŽTT Konvencijos 8 str. nesuteikia valstybėms įsipareigojimo gerbti sutuoktinių pasirinkimą gyventi jų santuokos valstybės teritorijoje ar leisti šeimos susijungimą joje. Valstybės įsipareigojimų apimtis priimant į savo teritoriją imigrantų giminaičius skirsis priklausomai nuo konkrečių aplinkybių ir bendrojo intereso. Taigi valstybės viešosios tvarkos užtikrinimas yra laikomas pakankamai svarių argumentu atsisakant leisti šeimos susijungimą. Tačiau negalima paneigti to, kad EŽTT kiekvienu atveju kruopščiai vertina individualias aplinkybes, netaikydamas kažkokių konkrečių standartų. Kaip bebūtų, autorės nuomone, kritikuotina yra tai, kad Teismas kai kuriais atvejais atmeta bylas dėl šeimos susijungimo, jeigu nustato, kad pareiškėjų vaikai yra tokio amžiaus, jog jiems nebėra būtina tėvų priežiūra ir jie patys vis labiau gali pasirūpinti savimi. Be abejo, tokiu atveju taip pat yra vertinamos ir kitos aplinkybės, t. y. ar vaikai užaugo kultūrinėje ir lingvistinėje kilmės šalies aplinkoje, ar jie ten turi artimų giminaičių ir ar galima tikėtis, kad tėvai sugrįš į tą kilmės valstybę, kurioje yra vaikai.¹⁰⁹ Juk visgi visuotinai yra pripažįstama, jog asmuo laikomas vaiku, kol jam nesueina 18 metų, jei pagal įstatymus jo pilnametystė nėra pripažįstama anksčiau, o kiekvienam vaikui, būtent kaip dar tik besivystančiai asmenybei, yra reikalinga tėvų globa ir priežiūra, nesvarbu, ar vaikui 10, ar 16 metų. Vaiko atskyrimas nuo savo tėvų bet koku atveju gali turėti negrįžtamų neigiamų padarinių. Kol asmuo yra nepilnametis, tol šeimos aplinka jam yra nepakeičiama ir vargu, ar tokiais atvejais yra pateisinama valstybės viešąją tvarką išskelti

---

108 *A.A. v. the United Kingdom*, *supra* note 107, para. 56-71.

109 *Benamar v. the Netherlands* (dec.), no. 43786/04, ECHR 2005.

aukščiau šeimos ryšių išsaugojimo.

2.3.3. Papildomą apsaugą gavusių asmenų teisės susijungti su šeima problema

Nors pati 1951 m. Konvencija dėl pabėgėlių statuso¹¹⁰ garantuoja apsaugą pabėgėlių šeimos nariams (pvz., 4 str. įtvirtina teisę laisvai išpažinti savo religiją ir teikti savo vaikams religinį auklėjimą; 12 str. 2 d. numato valstybių pareigą gerbti teises, susijusias su santuoka ir kt.), tačiau joje nėra įtvirtinta teisė į šeimos susijungimą. 1981 m. Jungtinių Tautų vykdomasis komitetas priėmė išvadas dėl šeimos susijungimo, kuriose pasakyta, kad „turi būti dedamos visos pastangos siekiant užtikrinti pabėgėlių šeimų susijungimą“¹¹¹. 1999 m. Jungtinių Tautų vykdomojo komiteto Nuolatinis komitetas taip pat išleido Konferencijos dokumentą, kuriame išdėstė įvairius pabėgėlių šeimos susijungimo aspektus¹¹². Nors tarptautinė bendruomenė ir pripažįsta teisės į šeimos susijungimą svarbą, tačiau šis pripažinimas nelėmė pačios teisės, kaip efektyvios ir privalomos, įsitvirtinimo regioniniu ir tarptautiniu lygiu. Dažnai ji tiesiog yra išvedama iš bendros pagarbos šeimos gyvenimui.¹¹³

Kalbant apie regioninio lygio teisės į šeimos susijungimą prieglobsčio prašytojams įtvirtinimą, reikia pasakyti, kad pats EŽTK 8 str. neįtvirtina apsaugos būtent pabėgėliams ir asmenims, turintiems humanitarinį leidimą gyventi šalyje, tačiau EŽTT savo praktikoje yra įtvirtinęs tam tikrus apribojimus valstybėms naudojantis diskrecijos laisve kontroliuoti patekimą į pačią šalį, t. y. EŽTT taiko jau ne kartą minėtus tris vertinimo kriterijus: ar apribojimas numatytas įstatyme, ar juo buvo siekiama teisėto tikslo, kuris buvo būtinas demokratinėje visuomenėje. Taip pat reikia pabrėžti, kad EŽTK 8 str. įtvirtina bendrą teisę kiekvienam į savo privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, o kaip jau žinome, į šios teisės apimtį patenka ir teisė į šeimos ryšius. Taigi iš tokio įtvirtinimo išplaukia tai, kad ši teisė neturi konkretaus subjektų rato arba, kitaip tariant, ji taikoma kiekvienam asmeniui, esančiam valstybės narės jurisdikcijoje (EŽTK 1 str.). Todėl asmuo, prieglobsčio prašytojas, esantis tam tikroje EŽTK valstybėje narėje, taip pat turi teisę į šeimos ryšius, o konkrečiau – į šeimos susijungimą. Tačiau bylą, kuriose būtų nagrinėjama prieglobsčio prašytojų susijungimo su šeima problema, EŽTT iki šiol buvo tikrai nedaug. Viena tokių bylų buvo *Gül v. Switzerland*¹¹⁴, kurioje EŽTT atmetė asmens,

110 1951 m. Konvencija dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 12-227.

111 ExCom Conclusions on Family Reunification, No. 24 (XXXII) – 1981.

112 Family Protection Issues, Standing Committee, 15th meeting, EC/49/SC/CRP.14, 4 June 1999.

113 John, A. Family Reunification for Migrants and Refugees: a Forgotten Human Right? A Comparative Analysis of Family Reunification under Domestic Law and Jurisprudence, International and Regional Instruments. *ECHR Caselaw and the EU 2003 Family Reunification Directive* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-10]: p. 2. <<http://www.fd.uc.pt/hrc/pdf/papers/arturojohn.pdf>>

114 *Gül v. Switzerland*, *supra* note 100, para. 38-43.

turinčio humanitarinį leidimą gyventi šalyje, prašymą leisti susijungti su šeima, pažymėdamas, kad šis atvejis apima ne tik šeimos gyvenimą, bet ir imigracijos klausimą bei valstybės įsipareigojimų apimtį priimant į savo teritoriją čia jau nuolat gyvenančių imigrantų giminaičius, kuri skirsis esant ypatingoms asmens aplinkybėms bei viešam interesui. Nors pareiškėjas teigė, kad jis asmeniškai patyrė persekiojimą kilmės valstybėje, tačiau faktas, kad jis vėliau vyko į Turkiją lankyti savo sūnaus rodo, kad situacija pasikeitė ir Šveicarija neperžengė savo veikimo laisvės ribų. Byloje *Mengesha Kimfe v. Switzerland*¹¹⁵ EŽTT pasisakė, kad tokios prieglobsčio programos, pagal kurias gyvenamoji vieta privalomai skiriama viename konkrečiame šalies regione, remiantis teisingesniu pabėgėlių paskirstymu šalies viduje dėl ekonominių priežasčių, tačiau trukdančių dviems pabėgėliams išlaikyti šeimos ryšius, pažeidžia EŽTK 8 str.

Visgi reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teisės susijungti su šeima įgyvendinimo problema asmenims, turintiems pabėgėlio statusą, kyla kur kas rečiau. Šio darbo autorės manymu, susirūpinimą kelia šios teisės įgyvendinimas papildomą apsaugą gavusių asmenų atžvilgiu, kadangi nors dauguma Europos šalių, remdamosi 1951 m. Konvencija dėl pabėgėlių statuso, automatiškai pripažįsta teisę į šeimos susijungimą pabėgėlio statusą turintiems asmenims, tačiau visiems kitiems, turintiems papildomą ar kitokios formos apsaugą, taikomos įvairios sąlygos norint susijungti su savo šeima, jeigu apskritai valstybė suteikia tokią teisę. Sąlygos gali būti įvairios: minimali gyvenimo prieglobsčio valstybėje trukmė, tinkamo gyvenamo būsto turėjimas, pakankamos pajamos ir pan.¹¹⁶

Europos Taryba 2003 m. priėmė Direktyvą dėl teisės į šeimos susijungimą¹¹⁷, kurioje pirmą kartą ši teisė pripažįstama kaip savarankiška teisė.¹¹⁸ Šia Direktyva siekiama nustatyti valstybių narių teritorijoje teisėtai gyvenantiems trečiųjų šalių piliečiams naudotis šeimos susijungimo teise sąlygas (1 str.). Šeimos susijungimas čia apibrėžiamas kaip „valstybėje narėje teisėtai gyvenančio trečiosios šalies piliečio šeimos narių atvykimas ir gyvenimas toje valstybėje narėje, kad būtų išsaugota šeima, nepaisant ar šeimos santykiai atsirado prieš atvykstant tam gyventojui, ar jam atvykus“ (2 str. (d)). Direktyvos 3 str. 2 d. pasakyta, kad jos nuostatos netaikomos, jeigu asmuo, prašantis susijungimo su šeima „gali gyventi valstybėje narėje, remiantis papildomos (arba laikinos) apsaugos forma pagal tarptautinius įsipareigojimus, nacionalinės teisės aktus ar valstybių narių praktiką arba kad tuo pretekstu prašo leidimo gyventi

---

115 *Mengesha Kimfe v. Switzerland*, no. 24404/05, ECHR 2010. Para. 70-72.

116 The European Council on Refugees and Exiles Position on Refugee Family Reunification [interaktyvus], July 2000 [žiūrėta 2012-11-10]: p. 7. <<http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/integration/187.html>>

117 *Tarybos direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą*, 2003 m. rugsėjo 22 d., O.J. L 251/12, 03/10/2003.

118 Jakulevičienė, L., Biekša, L. Šeimos susijungimo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę ir įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2): p. 176.

ir laukia sprendimo dėl savo statuso“.

2004 m. Tarybos direktyvoje¹¹⁹ yra numatyta, kad „valstybės narės užtikrina, jog šeimos vientisumas gali būti išsaugotas“ (23 str.). Tam, kad jis būtų išsaugotas valstybėms tenka pareiga užtikrinti, kad asmenys, turintys pabėgėlio ar papildomos apsaugos gavėjo statusą, galėtų būti su savo šeimos nariais. Tačiau tuojau pat pabrėžiama, kad asmenų, turinčių papildomos apsaugos statusą, šeimos nariams valstybės gali nustatyti suteikiamų lengvatų sąlygas, į kurias įeina ir leidimų gyventi šalyje suteikimas, per kurį ir įgyvendinama teisė į šeimos susijungimą. Tai reiškia, kad valstybėms suteikiama galimybė numatyti joms priimtinas sąlygas ir suteikti arba nesuteikti tam tikras teises papildomą apsaugą gavusių asmenų šeimos nariams.

Reikia atkreipti dėmesį, kad abi minėtos Europos Tarybos direktyvos nustato minimalius standartus, vadinasi valstybės narės gali savo nacionalinėje teisėje numatyti ir palankesnes nuostatas.

LR įstatymo Dėl užsieniečių teisinės padėties¹²⁰ 43 str. 6 d. 1 p. yra aiškiai įtvirtinta, kad šeimos susijungimo teisę turi asmuo, kuriam suteiktas pabėgėlio statusas, o to paties straipsnio 8 d. pasakyta, kad „teisės į šeimos susijungimą neturi užsieniečiai, pateikę prašymus suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje, kol dėl prieglobsčio suteikimo nepriimtas galutinis sprendimas, taip pat užsieniečiai, kuriems suteikta papildoma ar laikinoji apsauga Lietuvos Respublikoje“. Be abejo, Lietuva toli gražu nėra vienintelė valstybė, kurioje asmenims, gavusiems papildomą apsaugą teisė į šeimos susijungimą nėra garantuojama, pavyzdžiui, tokios šalys kaip Austrija, Vokietija, Ispanija, Liuksemburgas šios teisės taip pat nesuteikia, o kai kurios valstybės taiko tas pačias nuostatas kaip ir teisėtiems migrantams (pvz., Nyderlanduose, Prancūzijoje reikalaujama, kad asmuo, turėtų pakankamas pajamas bei tinkamą būstą).¹²¹

Iš vienos pusės, atrodo jog tikrai viskas yra normalu: valstybės narės, naudodamosi savo diskrecijos laisve, reglamentuoja patekimo į valstybę tvarką, kas tikrai yra labai svarbu. Tačiau iš kitos pusės, turint omeny tai, kad papildomos apsaugos statusas asmeniui suteikiamas vieneriems metams, o vėliau gali būti pratęsimas kasmet iki 5 metų taip ir negaunant pabėgėlio statuso, kuris suteiktą teisę į šeimos susijungimą, gali atsirasti neatitaisoma žala jo šeimai ir ypač vaikams. Europos Tarybos nuomone šeimos susijungimo procedūros metu pirmiausia turi būti atsižvelgiama į geriausius vaikų interesus, t. y. būtent į potencialią žalą, kurią jie patirtų

---

119 Tarybos direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtinausių standartų, 2004 m. balandžio 29 d., O. J. L 304, 30/09/2004.

120 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2539; aktuali redakcija: 2012 m. liepos 19 d., Nr. IX-2206.

121 John, A., *supra* note 113, p. 39.

ilgą laiką būdami atskirti nuo savo tėvų. Apskritai ši institucija pasisako už tai, kad tiek pabėgėlio, tiek papildomos apsaugos statusą turintiems asmenims būtų garantuojamos vienodos teisės.¹²² Pasak Jungtinių Tautų Aukštojo pabėgėlių komisaro, šeima yra pats stipriausias ir efektyviausias emocinės, socialinės, ekonominės paramos tinklas pabėgėliui, siekiančiam prisitaikyti prie naujos kultūros ir socialinės aplinkos. Todėl suteikti apsaugą šeimai naudinga ne tik atsižvelgiant į individo interesus, bet ir į pačios valstybės.¹²³

Iš tikrųjų ganėtinai sunku yra suvokti, kodėl asmeniui, kuris dėl visiškai pagrįstos baimės, kad gali būti kankinamas ar su juo bus kitaip žiauriai elgiamasi bei dėl grėsmės jo sveikatai, gyvybei, saugumui, laisvei, negalinčiam grįžti į savo kilmės šalį¹²⁴, suteikiamų teisių apimtis yra mažesnė nei pabėgėlio statusą turinčiam asmeniui. Susidaro įspūdis, kad viską lemia vien tai, ar asmeniui gresia rimtas pavojus būti persekiojamu dėl Konvencijos dėl pabėgėlių statuso A str. išvardintų priežasčių, t. y. rasės, religijos, pilietybės ir kt. Autorės nuomone, svarbiausia turėtų būti tai, kad asmuo, ar jis būtų pabėgėlis, ar papildomos apsaugos gavėjas, negali grįžti į savo kilmės šalį dėl pagrįstos baimės būti persekiojamu, patirti kankinimus ir pan. Kiekviena valstybė, priimdama prieglobsčio prašytojus, visų pirma, vadovaujasi negražinimo principu, kurį netiesiogiai įtvirtina ir EŽTK 3 str. Remiantis šiuo principu, negalima asmens gražinti į šalį, kur jam grės realus pavojus. Todėl laikas, kurį pabėgėlis arba papildomą apsaugą gavęs asmuo praleis prieglobsčio valstybėje, gali būti toli gražu ne vieneri ir ne dveji metai, nes tam, kad asmuo vėl galėtų sugrįžti, padėtis valstybėje turi būti pasikeitusi iš esmės, t. y. turi nebelikti tų priežasčių, dėl kurių asmuo iš jos pabėgo. Abejotina, ar toks ilgas atskyrimo nuo šeimos laikotarpis, yra suderinamas su geriausių vaiko interesų principu bei teise į šeimos ryšių išsaugojimą. Galima užduoti retorinį klausimą: kas tokiu atveju vertingiau, valstybės interesus užtikrinti viešąją tvarką, ar šeimos, kaip svarbiausios visuomenės ląstelės, gyvavimas?

2.4. Vaikų, gimusių dirbtinio apvaisinimo būdu, teisė gauti informaciją apie jų biologinius tėvus (vaiko teisė žinoti savo kilmę)

Gyvename ištis didelių galimybių amžiuje, todėl tokios problemos kaip nevaisingumas šiandien nebėra kliūtis norint susilaukti biologinių palikuonių, netgi neturint antrosios pusės ar gyvenant su tos pačios lyties asmeniu. Surogatinė motinystė, gametų ir embrionų donorystė,

---

122 The European Council on Refugees and Exiles, *supra* note 116, p. 5.

123 UNHCR. Family Reunification in the Context of Resettlement and Integration. Protecting the Family: Challenges in Implementing Policy in the Resettlement Context. *Annual Tripartite Consultations on Resettlement* [interaktyvus]. Geneva, 20-21 June 2001 [žiūrėta 2012-11-12]: p. 2.
<<http://www.unhcr.org/3b30baa04.pdf>>

124 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, *supra* note 120. 87 str.

įvairūs taikomi gydymo metodai yra šiuolaikinės priemonės, galinčios padėti susilaukti atžalų. Tokia didžiulė mokslo pažanga reprodukcijos klausimais išties džiugina, tačiau iš kitos pusės tarptautinė bendruomenė turi išspręsti klausimą dėl čia susikertančių dviejų teisių: teisės žinoti savo kilmę ir teisės į privatumą. Neabejotina, kad tiek viena, tiek kita teisė yra labai svarbios ir garantuojamos įvairiais tarptautiniais instrumentais, todėl vienareikšmišką atsakymą rasti ganėtinai sunku ir vargu, ar apskritai įmanoma. Ne veltui ir įvairių valstybių praktika šiuo klausimu yra labai skirtinga. Kaip matysime vėliau, Lietuvoje dirbtinis apvaisinimas ir su juo susiję probleminiai klausimai kol kas yra paliekami „likimo valiai“. Visų pirma, nėra tinkamo teisinio reglamentavimo, kadangi dirbtiniai apvaisinimai vis dar atliekami vadovaujantis 1999 m. ministro įsakymu „Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo“¹²⁵, kurio nuostatos yra stipriai keistinos, o daug kartų Seime svarstytas Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas¹²⁶ taip ir liko tik projektu. Tačiau sparčiai keičiantis visuomenės pažiūroms, plečiantis suvokimui apie tai, kas yra šeima, šis, dirbtinio apvaisinimo, klausimas Lietuvoje vis tiek turės būti tinkamai sureguliuotas, kas neišvengiamai prives ir prie klausimo, kam teikti prioritetą: vaiko teisei pažinoti savo tėvus ar asmens teisei į privatumą, t. y. teisę išlaikyti anonimiškumą donorystės atveju. Dėl šios priežasties, autorės manymu, yra itin aktualu paanalizuoti kitų Europos valstybių praktiką bei pabandyti išsiaiškinti, kodėl prioritetas turėtų būti teikiamas vienai ar kitai teisei. Bandant atsakyti į šį klausimą ne tik svarbu atskleisti visus „už“ ir „prieš“, bet ir panagrinėti EŽTT praktiką tiek vienos, tiek kitos teisės atžvilgiu.

2.4.1. Argumentai „už“ ir „prieš“ donorų tapatybės atskleidimą

Kaip jau buvo minėta, rasti vienintelį teisingą atsakymą dėl donorų anonimiškumo praktiškai neįmanoma, kadangi kalbame apie tokius jautrius aspektus, kaip vaiko interesas žinoti savo kilmę, donoro teisė į privatumą bei pačių tėvų teisė į autonomiją ir privatumą.

Taigi, kokie argumentai yra „prieš“ donorų tapatybės atskleidimą? Visų pirma ir svarbiausia, be abejo, teisė į privatumą. Tose šalyse, kuriose donorystė yra leidžiama, paprastai yra numatyta ir tai, ar donoras išlieka anonimišku, ar sulaukęs pilnametystės vaikas galės gauti informaciją apie savo biologinį tėvą/motiną. Jeigu valstybėje buvo numatyta, kad asmuo turi teisę likti anonimu, tai vėliau iš asmens neturėtų būti reikalaujama tapatybės atskleidimo. Be to, asmenys, negalintys patys susilaukti palikuonių ir dėl to pasinaudoję gametų ar embrionų donoro pagalba, taip pat turi teisę į savo šeimos autonomiją, t. y. šie asmenys turi teisę

---

125 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. 248 „Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 47-1497.

126 Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas. 2011, Nr. XIP-2502(2).

savarankiškai tvarkyti savo šeimos gyvenimą be kitų asmenų kišimosi. Todėl nesvarbu, kuris šeimos narys, tėvas ar motina, nebus susietas biologiniais ryšiais su vaiku, tačiau pasinaudodami donoro pagalba, jie siekia pilnavertiškos tėvystės, t. y. būti vieninteliu tėvu ar motina su visomis iš to išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis. Viena iš atliktų apklausų (1995 m.) parodė, kad pagrindinė priežastis, kodėl tėvai nenorėjo sakyti vaikui tiesos apie jo atsiradimą, buvo noras atrodyti „natūralia“ šeima.

Mokslinėje literatūroje taip pat yra diskutuojama, ar tikrai tiesa apie tai, kad vaikas gimęs su donoro pagalba, būtų suderinama su geriausių vaiko interesų principu. Palaikantys šį argumentą paprastai savo nuomonę grindžia nerimu, kad sužinojęs tiesą, vaikas gali turėti rimtų socialinių ir psichologinių problemų. Tėvai taip pat išreiškė baimę, kad atskleidus tiesą vaikui ir kitiems šeimos nariams sužinojus apie tai, vaikas gali būti nepriimamas kaip pilnavertis šeimos dalyvis, o žiniai pasklidus plačiau, jis gali būti atstumiamas ir patirti patyčias mokykloje. Auginantys tokį vaiką prisipažįsta nenorintys atskleisti tiesos ir dėl savo partnerio, t. y. vaiko tėvo ar motinos, nes baiminamasi, kad sužinojus tiesą, gali nukentėti vaiko ir vieno iš tėvų ryšiai.

Be kita ko, akcentuojama ir praktinio įgyvendinimo problematika, t. y. jeigu būtų pripažinta, kad donorai turi atskleisti savo tapatybę, kaip užtikrinti, kad visi vaikai, gimę su donorų pagalba, sužinotų apie tai?¹²⁷ Juk ši atsakomybė tenka ne kam kitam, o tėvams, ir tik nuo jų priklausys, ar vaikas žinos apie tikrąją savo kilmę. Todėl, visų pirma, reikalingas mechanizmas, padėsiantis užtikrinti, kad vaikas bet kuriuo atveju sužinos apie savo biologinius tėvus. Pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse buvo siūloma gimimo dokumentuose pridėti įrašą „gimęs iš donoro“ ir įrašyti donoro pavardę.

Daugelis valstybių taip pat nerimauja, kad uždraudus anonimišką donorystę, ženkliai sumažės norinčių tapti donorais skaičius (kai kuriose valstybėse atliktos studijos (Nyderlandai, Vakarų Australija, Švedija) tik patvirtino šį teiginį), dėl to gali nukentėti spermos kokybė, kadangi, kaip parodė įvairūs tyrimai bei apklausos, dėl savo tapatybės atskleidimo neprieštarauja vyresnio amžiaus asmenys, o tai gali lemti ir apsigimimus.

Teigiama, kad idealus donoras yra tas, kuris nori padėti kitiems, bet neturi intencijos įsitraukti į paslaugą priimančios šeimos gyvenimą, tuo tarpu neanonimiška donorystė kaip tik ir pritrauks tokius, kurie norės palaikyti ryšius su vaiku. Aišku, toks nerimas suprantamas, bet ne visai realus, kadangi net ir esant neanonimiškai donorystei, donoras su vaiku galės bendrauti tik

---

127 Frith, L. Gamete Donation and Anonymity. The Ethical and Legal Debate. *Human Reproduction* [interaktyvus]. 2001, 16 (5) [žiūrėta 2012-11-14]: p. 821-823.
<<http://humrep.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/16/5/818.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=gameth+donation+and+anonymity&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>>

tuo atveju, jeigu pastarasis to pageidaus.¹²⁸

Pagrindinis argumentas pritariantiems donorų tapatybės atskleidimui yra geriausių vaiko interesų principas bei iš jo išplaukianti vaiko teisė žinoti savo kilmę. Pasisakantys „už“, teigia, jog be jokios abejonės, vaiko teisė žinoti savo kilmę yra fundamentali teisė, įtvirtinta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje. Minėtos Konvencijos 7 str. numato, kad valstybės įsipareigoja gerbti vaiko „teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamu“, o 8 str. 2 d. yra įtvirtinta, kad „jei vaikui neteisėtai atimama dalis ar visi jo identiškumo elementai, valstybės dalyvės suteikia jam paramą ir apsaugą, reikalingą jo identiškumui kuo skubiau atstatyti“. Kaip matome, biologiniams vaiko tapatybės elementams suteikta didelė reikšmė, todėl valstybės negali jų savavališkai atimti.¹²⁹

Paprastai yra nurodomos dvi pagrindinės priežastys, kodėl žmogui taip svarbu žinoti apie savo kilmę: pirma, dėl jo paties gerovės, antra, kiekvienas žmogus turi teisę žinoti visą tiesą apie save. Yra teigiančių, kad nežinojimas tikslios informacijos apie savo kilmę asmeniui gali būti žalingas ir netgi sukelti tam tikrų psichologinių problemų.¹³⁰

Tapatybės slėpimas taip pat gali lemti tai, kad du asmenys iš to paties regiono, sukūrę šeimas, bus to paties donoro palikuonys, t. y. pusiau giminės, kas gali lemti kraujomaišos atvejus.

Nemažai atliktų studijų parodė, kad nerimas, jog vaikas turės rimtų socialinių ir psichologinių problemų, jeigu sužinos tiesą apie savo kilmę, nėra visiškai pagrįstas. Atliktos apklausos parodė, kad kuo anksčiau asmenys sužino apie savo kilmę, tuo lengviau jie priima tai, kaip neatskiriamą savo gyvenimo dalį, ir neketina slėpti tiesos apie savo kilmę bei jos visiškai nesigėdija.

Tyrimas, kuriame dalyvavo 12-17 metų sulaukę donorų vaikai, atskleidė, kad daugumos šių vaikų nuomonė apie donorus yra pozityvi ir nebuvo nei vieno, kurio reakcija būtų buvus neigiama. Pastebima, kad apie donorus labiausiai domisi vaikai, auginami vienišų motinų. Dauguma prisipažino, kad ateityje labai norėtų susitikti biologinį tėvą/motiną, o keletas vaikų teigė, kad donoras užima svarbią vietą jų gyvenime, nors jo ir nepažįsta. Taip pat nemažai buvo teigiančių, jog norėtų susitikti kitus to paties donoro palikuonius. Į klausimą, kodėl norėtų susitikti su biologiniais tėvais, vaikai atsakė įvairiai: vieni norėtų pamatyti, ar daug panašumo turi tarpusavyje, kiti mano, kad pažinę donorą geriau pažintų save patį, dar kiti norėtų susipažinti

---

128 Frith, L., *supra* note 127, p. 823.

129 Juškevičius, J. Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste. *SOTER* [interaktyvus]. 2007, 21 (49) [žiūrėta 2012-11-14]: p. 110. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2007~ISSN_1392-7450.N_21_49.PG_105-119/DS.002.0.01.ARTIC>

130 Frith, L., *supra* note 127, p. 821.

vedini smalsumo, o kai kurie norėtų turėti galimybę vėliau susipažinti ir su donoro šeima bei palaikyti ryšius su juo pačiu. Paklausti, kokių būtent santykių jie tarp savęs ir donoro tikisi, didžioji dalis vaikų atsakė, kad norėtų būti draugais, kiti teigė, kad įsivaizduoja santykius, panašius į dėdės/tetos ir sūnėno/dukterėčios.¹³¹

Naujausios apklausos ir studijos rodo, kad ir patys donorai išreiškia norą atskleisti savo tapatybę. Be abejo, kaip ir pagal ankstesnių apklausų duomenis, šeimas sukūrę 26-45 metų asmenys yra tarp labiausiai linkusių išlaikyti savo anonimiškumą. Įdomumo dėlei, galima paminėti ir tai, kad homoseksualios šeimos bei vieniši tėvai labiau nei heteroseksualūs partneriai sutinka ir nori atskleisti savo tapatybę. Visgi dauguma donorų prisipažino, kad nenorėtų palaikyti artimesnių ryšių su savo biologiniu vaiku.¹³²

Išties, tiek pasisakantys „už“, tiek pasisakantys „prieš“ galimybę atskleisti donorų tapatybę turi tvirtus argumentus. Todėl suvokiant, kokios svarbios žmogaus teisės yra priešpastatomos, sudėtinga rasti vieną teisingą atsakymą. Visgi panagrinėjus įvairias apklausas bei studijas, kurios paskutiniaisiais metais atliekamos vis dažniau ir detaliau šiuo klausimu, galima susidaryti įspūdį, kad žmonių nuomonė apie neanonimišką donorystę yra nuosaikesnė, nei prieš gerą dešimtmetį, kuomet dar nebuvo galimybės apklausti pačių donorų palikuonių. Be abejonės, apklausos atspindi tik tam tikros nedidelės grupės nuomonę, todėl remiantis jomis kalbėti visos visuomenės vardu būtų neteisinga, tačiau įvairios besikuriančios internetinės bendruomenės¹³³, telkiančios tiek donorų vaikus, tiek jų socialinius tėvus, tiek pačius donorus bei vis daugėjantis skaičius atvejų, kuomet vaikai, gimę su donorų pagalba, kreipiasi į teismus¹³⁴, reikalaujami galimybės sužinoti apie savo biologinius tėvus, leidžia suprasti klausimo svarbą ir aktualumą. Matyti, kad ši sritis yra labai jautri visoms dalyvaujančioms pusėms ir neabejotinai ateityje turėtų susilaukti vis daugiau dėmesio.

---

131 Sheib, J.E., Riordan, M., Rubin, S. Adolescents With Open-Identity Sperm Donors: Reports From 12-17 Year Old. *Human Reproduction* [interaktyvus]. 2005, 20 (1) [žiūrėta 2012-11-16]: p. 240-247.

<<http://humrep.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/20/1/239.full.pdf+htmlmactoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=sperm+donor+anonymity+cases&searchid=1&FIRSTINDEX=20&resourcectype=HWCIT>>

132 W. Riggs, D., Russell, L. Characteristics of Men Willing to Act as Sperm Donors in the Context of Identity-Release Legislation. *Human Reproduction* [interaktyvus]. 2011, 26 (1) [žiūrėta 2012-11-16]: p. 270-271.

<<http://humrep.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/26/1/266.full.pdf+htmlmactoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=sperm+donor+anonymity+cases&searchid=1&FIRSTINDEX=30&resourcectype=HWCIT>>

133 Anonymousus.org [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-16]. <<http://anonymousus.org/index.php>>

134 CBC News informacija. Sperm donor anonymity case opens in B.C. Appeal Court. *CBC News* [interaktyvus]. Toronto, 2012-02-14 [žiūrėta 2012-11-16]. <<http://www.cbc.ca/news/canada/british-columbia/story/2012/02/13/bc-sperm-donor-anonymity-challenge.html>>; Newsweek“ ir lrytas.lt informacija.

Dirbtinio apvaisinimo būdu pradėti vaikai užauga ir reikalauja pasakyti, kas buvo jų tėvai. *Lrytas.lt* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-03-05 [žiūrėta 2012-11-16]. <<http://www.lrytas.lt/-12993402701299106904-dirbtinio-apvaisinimo-b%C5%ABdu-prad%C4%97ti-vaikai-u%C5%BEaugo-ir-reikalauja-pasakyti-kas-buvo-j%C5%B3-t%C4%97vas.htm>>

2.4.2. Užsienio šalių praktika

Dirbtinio apvaisinimo faktas ilgus metus buvo laikomas paslapyje. Iki 1970 metų gydytojai, atliekantys dirbtinį apvaisinimą, sunaikindavo visus įmanomus duomenis apie tai, kuriam asmeniui, buvo panaudotos donoro lytinės ląstelės, kad nebūtų galima atsekti jokio ryšio. Anonimiškumo praktika 1973 m. oficialiai buvo institucionalizuota pirmosios prancūzų organizuotos lytinių ląstelių donorystės programos „Kiaušinėlių ir spermatozoidų studijų ir išsaugojimo centro“. Europoje donorystė buvo anonimiška iki 1980 metų. Tačiau netrukus atsirado judėjimas, pasisakantis prieš donorų anonimiškumą, savo poziciją grindžiantis vaiko teise žinoti savo kilmę. Švedija buvo pirmoji Europos valstybė 1985 m. panaikinusi anonimiškumo elementą. Jos pavyzdžiu pasekė ir Austrija, Vokietija, Šveicarija, Naujoji Zelandija, Vakarų Australijos ir Viktorijos valstijos, Nyderlandai bei Norvegija.

Didžioji Britanija prie šios grupės prisijungė 2005 metais.¹³⁵

1989 m. Europos Tarybos Ad Hoc Ekspertų Komiteto nustatytuose principuose dėl biomedicinos mokslų progreso¹³⁶, kurie apie apima ir dirbtinę prokreaciją, ypač dirbtinį apvaisinimą, įtvirtinta, kad personalas, atliekantis dirbtinį apvaisinimą, turi laikyti paslapyje tiek donoro, tiek dirbtinio apvaisinimo paslaugą gaunančių asmenų tapatybę bei paties dirbtino apvaisinimo faktą. Informacija apie donoro genetines savybes gali būti teikiama, kai tai reikalinga dėl vaiko sveikatos arba dėl konsultavimo genetikos klausimais. Tačiau valstybėms paliekama galimybė savo nacionalinėje teisėje numatyti, kad vaikas, sulaukęs atitinkamo amžiaus, galės gauti informaciją apie savo kilmę arba netgi sužinoti donoro tapatybę (13 principas). Be kita ko, čia yra įtvirtinti ir principai, kuriais vadovaujantis nustatoma tėvystė ir motinystė. Visų pirma, pasak šio Ekspertų Komiteto, teisiškai motina yra laikoma ta, kuri vaiką pagimdė, o tėvas yra tas, kuris davė sutikimą dirbtiniam apvaisinimui ir vėliau jis nebegali, pasiremdamas dirbtinio apvaisinimo faktu, ginčyti savo tėvystės. Tarp donoro ir vaiko negali užsimegzti šeiminiai santykiai. Taip pat nei donoras, nei donoro vaikas neturi teisės kelti vienas kitam ieškinių (14 principas).

Aktualu būtų trumpai apžvelgti, kaip donorų tapatybės klausimas reguliuojamas kai kuriose, Europos Tarybai priklausančiose, valstybėse.

---

135 Turkmendag, I., Dingwall, R., Murphy, T. The Removal of Donor Anonymity in the UK: the Silencing of Claims by Would-Be Parents. *International Journal of Law, Policy and the Family* [interaktyvus]. 2008, 22 (3) [žiūrėta 2012-11-16]: p. 283-284.

<<http://lawfam.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/22/3/283.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=sperm+donor+anonymity&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>>

136 Report on Human Artificial Procreation. Principles Set Out in the Report of the Ad Hoc Committee of Experts on Progress in the Biomedical Sciences (CAHBI), 1989. Council of Europe [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-16]. <http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/04_Human_embryo_and_foetus_en/default_en.asp>

Šveicarijoje įstatymas, kuriuo buvo panaikintas donorų anonimiškumas, priimtas 2001 m. sausio 1 d. Remiantis šiuo įstatymu, asmuo, kuris saugo ar naudoja donoro lytines ląsteles, vos vaikui gimus visus turimus duomenis apie patį donorą išsiunčia Federaliniam Valstybės biurui, o vėliau vaikas, sulaukęs 18 metų, turi teisę gauti visus šiuos duomenis. Esant svarbioms priežastims, vaikas donoro tapatybę gali sužinoti ir anksčiau. Tapatybę gali būti atskleista bet kuriuo metu, jeigu vaikas serga ir yra tikimybė, kad liga susijusi su donoro genetika. Minėtas Federalinis Valstybės biuras informuoja donorą apie tai, kad jo tapatybę bus atskleista vaikui. Donorui atsisakius susitikti su vaiku, pastarasis yra informuojamas apie donoro bei jo šeimos teises. Jeigu vaikas sutinka su esama situacija ir vis tiek pageidauja, tuomet jam išduodami donoro tapatybę atskleidžiantys dokumentai. Šveicarijos įstatymas taip pat įtvirtina, kad vaikas turi teisę tik sužinoti donoro tapatybę, jis jokių būdu neturi teisės į donoro turto paveldėjimą, o vaiko motina negali reikalauti alimentų.¹³⁷ Neigiamas tokio įstatymo priėmimo aspektas buvo tai, kad gerokai mažiau žmonių ryžosi tapti donorais. Dėl šios priežasties nevaisingos poros turėjo naudotis kitų valstybių spermų bankų paslaugomis.¹³⁸

Kitose šalyse, kuriose yra įteisintas donorų tapatybės atskleidimas (Austrija, Didžioji Britanija, Nyderlandai, Norvegija, Švedija, Vokietija), įstatymo nuostatos yra formuluojamos labai panašiai, t. y. asmeniui, sulaukusiam 18 metų, suteikiama teisė gauti informaciją apie biologinį tėvą/motiną. Didžiosios Britanijos įstatymas taip pat numato, kad ne tik donoro vaikas, bet ir pats donoras galės gauti tam tikrą, tapatybės neatskleidžiančią, informaciją apie savo biologinį vaiką. Šiame įstatyme yra įtvirtinta labai svarbi nuostata, pagal kurią asmenys, ketinantys susituokti ar įteisinti partnerystę, galės sužinoti, ar jie nėra biologiniai giminaičiai, t. y. atsiradę iš to paties donoro.¹³⁹

Kaip matyti, kol kas tik labai nedaugelis Europos Tarybai priklausančių valstybių pilnai įteisino lytinių ląstelių donorų tapatybės atskleidimą. Nemažai valstybių labai atsargiai reaguoja į šią sritį, pavyzdžiui, numatydamas neanonimišką donorystę tik esant abiejų pusių, t. y. donoro ir paslaugą gaunančio asmens ar asmenų, sutikimui (Belgija), taip pat tais atvejais, kai donoro tapatybę svarbu atskleisti dėl vaiko sveikatos sutrikimų, kurie gali būti susiję su genetika

---

137 Replies by the Member States to the Questionnaire on Access to Medically Assisted Procreation (MAP) and on Right to Know About Their Origin for Children Born After MAP. Council of Europe, Steering Committee of Bioethics [interaktyvus]. Strasbourg, 2012 [žiūrėta 2012-11-16]: p. 66-68.

<http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/04_Human_embryo_and_foetus_en/INF_2005_7%20e%20REV2%20MAP.pdf>

138 Swissinfo.ch. Sperm banks face donor shortage [interaktyvus]. Bern, 30/12/2002 [žiūrėta 2012-11-16]. <http://www.swissinfo.ch/eng/Home/Archive/Sperm_banks_face_donor_shortage.html?cid=3055328>

139 Review of the Human Fertilisation and Embryology Act. Proposals for the Revised Legislation (Including Establishment of the Regulatory Authority for Tissue and Embryos) [interaktyvus]. Department of Health. London, 2006 [žiūrėta 2012-11-19]: p. 18.

<http://www.hfea.gov.uk/docs/Review_HFEA_Act_White_Paper_DH.pdf>

(Graikija, Gruzija, Slovėnija, Lenkija), arba palikdamos donorams galimybę rinktis: atskleisti ar ne savo tapatybę (Islandija). Suomija kol kas visiškai neturi teisės akto, reguliuojančio dirbtinio apvaisinimo klausimą, tačiau šiuo metu yra ruošiamas įstatymo projektas, kuriame numatyta, kad vaikas, sulaukęs pilnametystės, turės teisę gauti informaciją apie savo kilmę, t. y. donoro tapatybę, arba gauti tapatybės neatskleidžiantį donoro aprašymą, esant jo sutikimui.¹⁴⁰

Šio skyriaus pradžioje buvo užsiminta, kad Lietuvoje dirbtinis apvaisinimas nėra tinkamai teisiškai sureguliuotas, todėl negalime kalbėti ir apie donorų (ne)anonimiškumo problematiką. Pirmiausia, kritikuotina jau vien tai, kad dirbtiniai apvaisinimai vis dar atliekami vadovaujantis 1999 m. LR sveikatos apsaugos ministro įsakymu¹⁴¹, kurio nuostatas, atsižvelgiant į šių dienų realijas, reikėtų koreguoti.

Visų pirma, LR Konstitucijos 19 str. įtvirtinta, kad teisę į gyvybę saugo įstatymas, todėl atsižvelgiant į tai, kad dirbtinis apvaisinimas yra būtent susijęs su galimybe pradėti naują gyvybę, manytina, kad toks teisinis reguliavimas, koks yra dabar, neatitinka šios Konstitucijos nuostatos.

Be kita ko, atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis teisės aktas taikomas labai ribotam subjektų ratui, kadangi dirbtinio apvaisinimo procedūra numatyta tik santuokoje esančioms moterims, pasinaudojus jos sutuoktinio lytinėmis ląstelėmis. Tai reiškia, kad: a) Lietuvoje tokiu būdu uždraudžiama spermos donorystė; b) susiaurinama šeimos samprata. Taigi turime keletą problemų. Pirmą, poroms, kuriose partneris ar partnerė, ar abu yra nevaisingi ar dėl kitų priežasčių negali turėti vaikų, užkertamas kelias padėti susilaukti palikuonių. Nors pats EŽTT lytinių ląstelių donorystės klausimą vertina atsargiai, palikdamas plačią nuožiūros laisvę valstybėms reguliuojant dirbtinio apvaisinimo klausimus, remdamasis tuo, jog nėra bendro Europos Tarybos šalių narių konsensuso, tačiau byloje *S.H. and Others v. Austria*¹⁴² EŽTT pabrėžė, kad nors kol kas dirbtinio apvaisinimo galimybės nebuvimas valstybėje, pasinaudojant tiek spermos, tiek kiaušinėlių donorystės pagalba, nepažeidžia EŽTK 8 str., visgi, atsižvelgiant į mokslo ir teisės vystymąsi bei pačią EŽTK, kaip gyvą instrumentą, ateityje šis klausimas gali sulaukti ir kitokio vertinimo. Antra, paliekant galimybę dirbtinį apvaisinimą atlikti tik moterims, esančioms santuokoje, yra susiaurinama šeimos gyvenimo samprata. Juk EŽTT ne kartą buvo pasakęs, kad šeima kaip tokia gali egzistuoti ne vien tik santuokos pagrindu, į šią sampratą patenka ir kiti *de facto* santykiai.¹⁴³ bei yra pabrėžęs, kad ryšys, esantis tarp motinos, nepaisant

---

140 Replies by the Member States to the Questionnaire on Access to Medically Assisted Procreation (MAP) and on Right to Know About Their Origin for Children Born After MAP, *supra* note 137, p. 8, 61-68.

141 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. 248 „Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo“, *supra* note 125.

142 *S.H. and Others v. Austria* [GC], no. 57813/00, ECHR 2011.

143 *X, Y and Z v. The United Kingdom*, *supra* note 62.

jos vedybinio statuso, ir jos vaiko, yra laikomas šeima.¹⁴⁴ Todėl darytina išvada, kad toks dirbtinio apvaisinimo reglamentavimas, koks yra dabar, sulauktų neigiamos EŽTT reakcijos.

Nuo 2002 m. periodiškai yra svarstomi Pagalbinio (dirbtinio) apvaisinimo įstatymo projektai. Tai bene vienas iš ilgiausiai svarstomų sveikatos srities teisės aktų.¹⁴⁵ Aišku, galima suprasti, kad taip greičiausiai yra dėl to, kad šis įstatymas ne tik sureguliuotų teisinius, medicininius dirbtinio apvaisinimo klausimus, bet ir paliestų moralinius, pasaulėžiūrinius aspektus. Todėl suvokiant, kaip jautriai visuomenė reaguoja į šią sritį ir koks skirtingas dėl to yra Europos valstybių teisinis reguliavimas, iš vienos pusės, natūralu, kad būsimasis įstatymas turi būti itin gerai apgalvotas, tačiau, iš kitos pusės, galima konstatuoti, kad visgi procesas vyksta per daug vangiai ir rezultatas kol kas nėra džiuginantis. Paskutinį kartą du įstatymo projektai svarstyti 2011 m. birželio mėnesį. Vienas iš jų visiškai buvo atmestas, o kitas paliktas LR Seimui tobulinti. Specialistai pabrėžia daugybę šio įstatymo projekto spragų. Pastarasis Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas¹⁴⁶ numato, kad pagalbinis apvaisinimas galės būti atliekamas susituokusiai arba partnerystę įregistravusiai porai. Ši nuostata atveda į gana dviprasmišką situaciją, kadangi Lietuvoje kol kas nėra įstatymo, reguliuojančio partnerystės įregistravimą, o LR CK 3.229 str. pripažįsta, kad partneryste gali būti laikomas bendras gyvenimas, jei asmenys kartu gyvena ne mažiau kaip vienerius metus, net ir neįregistravus partnerystės. Taigi galima būtų teigti, kad ši Pagalbinio apvaisinimo įstatymo nuostata yra diskriminuojanti santuokos neįregistravusių asmenų atžvilgiu. Reikia atkreipti dėmesį, kad Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas numato platesnį subjektų ratą nei 1999 m. Sveikatos ministro įsakymas „Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo“, t. y. tiek susituokusias, tiek partnerystę įregistravusias poras, tačiau vėlgi, reikia atsižvelgti į tai, kad EŽTT pasisako už santykius *de facto*, o ne *de iure*, t. y. galimybė atlikti dirbtinį apvaisinimą turėtų būti suteikta ne tik savo santykių teisiškai neįregistravusioms poroms, aišku tam reikalingas lytinių ląstelių donorystės įteisinimas. Pavyzdžiui, Prancūzijos įstatymas, reguliuojantis dirbtinį apvaisinimą, numato, kad ši procedūra gali būti atliekama ne tik susituokusioms poroms, bet ir toms, kurios įrodo, kad gyvena kartu bent 2 metus, t. y. įrodo egzistuojantį ryšį tarp jų.¹⁴⁷ Manytina, kad tokia norma visiškai atitiktų EŽTT jurisprudencijoje plėtojamą šeimos sampratą modelį. EŽTT buvo ne kartą pabrėžęs, kad ryšys, esantis tarp motinos, nepaisant jos vedybinio statuso, ir jos vaiko, yra laikomas šeima.¹⁴⁸

---

144 *Johnston v. Ireland*, *supra* note 70.

145 Etiniai „už“ ir „prieš“ dirbtinio (pagalbinio) apvaisinimo diskusijoje. *Lietuvos bioetikos komitetas* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-07-01 [žiūrėta 2012-11-20]. <<http://bioetika.sam.lt/index.php?970061941>>

146 Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas, *supra* note 126.

147 Replies by the Member States to the Questionnaire on Access to Medically Assisted Procreation (MAP) and on Right to Know About Their Origin for Children Born After MAP, *supra* note 137, p. 17.

148 *Johnston v. Ireland*, *op. cit.*

Todėl būtų galima pasvarstyti, ar neturėtų būti suteikta galimybė vienišoms moterims susilaukti palikuonių dirbtinio apvaisinimo būdu? Nesant galimybės moteriai, neturinčiai gyvenimo partnerio, pastoti pasinaudojant dirbtiniu apvaisinimu, susidaro diskriminacinė situacija socialinio statuso pagrindu. Pasakytina, kad JAV, Australijoje, Danijoje tokia galimybė moterims yra suteikta.

Aptariamo įstatymo projekto 3 str. 8 d. numato, kad „pagalbinis apvaisinimas naudojant lytinių ląstelių donoro, su kuriuo jo nesieja santuokos ar įstatymų nustatyta tvarka registruotos partnerystės ryšiai, ląsteles ir embriono donorystė yra draudžiami“. Šiame straipsnyje tiesiogiai yra įtvirtintas lytinių ląstelių donorystės draudimas, todėl poros, kurių abu partneriai ar vienas iš jų yra nevaisingi, praranda galimybę susilaukti biologinių palikuonių. Taigi galima daryti išvadą, kad nors Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas apima daugiau klausimų nei Sveikatos ministro įsakymas „Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo“, tačiau eilė probleminių aspektų taip ir lieka neišspręstų.

Nepaisant to, jog vis dar neturime įstatymo, reguliuojančio dirbtinį apvaisinimą, kuris vis dar atliekamas vadovaujantis Sveikatos apsaugos ministro įsakymu, tačiau matyti, kad apskritai yra pritariama būtinybei dirbtinio apvaisinimo klausimus sureguliuoti įstatymu. Visgi Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas dirbtinį apvaisinimą traktuoja labai siaurai, visiškai eliminuojant lytinių ląstelių donorystę. Iš esmės, šio įstatymo projektas nedaug pažengia nuo 1999 m. Dirbtinio apvaisinimo tvarkos. Dėl to reikėtų atsižvelgti į kitų Europos valstybių praktiką, nes matydami, kaip realiai veikia vienoks, ar kitoks reguliavimas, kokia yra visuomenės reakcija bei kokios to pasekmės, galėsime mokytis iš klaidų, o perimdami gerąją praktiką sukurti tobulesnį įstatymo modelį. Tačiau labai svarbu nepamiršti, kad EŽTT, kaip jau buvo pažymėta, kol kas valstybėms suteikia plačias diskrecijos ribas, atsižvelgdamas į klausimo jautrumą visais aspektais. Visgi reikia pabrėžti, kad EŽTK yra instrumentas, prisitaikantis prie esamų aplinkybių, todėl ir Teismo praktika laikui bėgant, tikėtina, gali kisti. Tad įstatymas, reguliuosiantis visus su dirbtiniu apvaisinimu susijusius klausimus, turėtų ne tik eiti „koja kojon“ su mokslu, bet ir būti vienu žingsniu priekyje, t. y. normos turėtų būti pakankamai lanksčios. Autorės manymu, svarbu, kad įstatymo projektą rengiantys asmenys nesivadovautų savo asmeninėmis vertybėmis, o, svarbiausia, atsižvelgtų į mokslo progresą bei visuomenės teisėtus interesus.

2.4.3. Teisės žinoti savo kilmę ir teisės į privatumą sankirta EŽTT jurisprudencijoje

Visų pirma, reikia pažymėti, kad kol kas EŽTT neturėjo bylų, kuriose būtų konkrečiai

sprendžiamas klausimas dėl dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko teisės pažinti savo biologinį tėvą/motiną. Tačiau įvaikinimo ar tėvystės/motinystės nugincijimo kontekste vaiko teisė žinoti savo kilmę buvo nagrinėta ne kartą ir EŽTT šiuo klausimu praktikos turi nemažai. Taigi remiantis turima praktika, galima pabandyti išsiaiškinti, kam EŽTT linkęs teikti prioritetą: vaiko teisei žinoti savo kilmę ar teisei į privatumą, ir pabandyti pamąstyti, koks sprendimas visgi galėtų būti priimtas ateityje lytinių ląstelių donorystės atveju.

Remiantis EŽTK 8 str. 2 d. teisę žinoti savo kilmę, kaip ir kitas teises, galima apriboti, jeigu ji kertasi su kitomis teisėmis. Tačiau apribojimai turi atitikti tam tikras sąlygas, t. y. turi būti numatyti įstatyme, jais siekiama teisėto tikslo ir jie turi būti būtini demokratinėje visuomenėje.

EŽTT savo jurisprudencijoje įrodė, kad teisė žinoti savo kilmę nėra absoliuti. Valstybės, turinčios pozityvias pareigas, kylančias iš teisės asmeniui žinoti savo kilmę, turi šią teisę suderinti su kitomis teisėmis. EŽTT taip pat numato plačias diskrecijos ribas valstybėms reguliuojant vienų ar kitų teisių apimtį. Ypač daug laisvės suteikta privataus gyvenimo ir tapatybės reguliavimo klausimais, tačiau jei kyla pavojus svarbioms asmens egzistencijai teisėms ar asmens tapatybei, tuomet valstybės diskrecijos laisvė bus apribota.¹⁴⁹ Išties yra daug būdų pagarbai privačiam gyvenimui užtikrinti, todėl valstybės įsipareigojimų pobūdis priklausys nuo to, su koku privataus gyvenimo aspektu klausimas yra susijęs.¹⁵⁰ Paprastai EŽTT yra linkęs pritarti valstybių pasirinktoms priemonėms, kai kalba eina apie teisės žinoti savo kilmę galimus pažeidimus, kadangi nacionalinės valdžios institucijos geriau žino padėtį šalyje ir gali ne tik geriau parinkti tinkamas priemones, bet ir numatyti poreikį skirti tam tikrus apribojimus.¹⁵¹

Byloje *Mizzi v. Malta*¹⁵², kurioje pareiškėja skundėsi, kad nacionalinėje teisėje nebuvo pakankamai užtikrinta galimybė nugincyti tėvystę, kadangi šiai procedūrai buvo skirtas tik 6 mėnesių limitas, EŽTT pažymėjo, kad, šiuo atveju, priemonė buvo per daug radikali ir tikrai nebūtina demokratinėje visuomenėje. Taip pat buvo pasakyta, kad Y teisė būti socialine pareiškėjo dukra nenusveria pareiškėjo teisėto intereso turėti bent vieną galimybę nugincyti savo tėvystę. Teismas konstatavo, kad faktas, jog pareiškėjui niekada nebuvo leista įrodyti, kad jis nėra tėvas, nebuvo proporcinga priemonė. Pusiausvyra tarp bendrojo intereso apsaugoti šeimos santykių teisinį tikrumą ir pareiškėjo intereso nebūti tėvu buvo nustatyta neteisingai. Byloje *Mikulić v. Croatia*¹⁵³ EŽTT pažymėjo, kad nustatant tėvystę, nacionalinės valdžios institucijos turi atsižvelgti į vaiko interesų principą. Teismas konstatavo EŽTK 8 str. pažeidimą, kadangi valstybė neužtikrino teisingos pusiausvyros tarp pareiškėjos teisės žinoti savo kilmę ir jos tėvo

149 *S.H. and Others v. Austria*, supra note 142, para. 94.

150 *Odièvre v. France*, no. 42326/98, ECHR 2003-III. Para. 40-46.

151 *S.H. and Others v. Austria*, op. cit., para. 94.

152 *Mizzi v. Malta*, no. 26111/02, ECHR 2006-I. Para. 109-114.

153 *Mikulić v. Croatia*, no. 53176/99, ECHR 2002-I. Para. 64-66.

intereso nesidaryti DNR testo, t. y. dėl to, kad valstybė nesiėmė pozityvių pareigų pareiškėja prarado galimybę sužinoti tikrąją savo kilmę. Pasak EŽTT, nacionaliniai teismai pasielgė netinkamai, automatiškai nustatydami tėvystę po to, kai asmuo 6 kartus neatvyko darytis DNR testo. EŽTT pažymėjo, kad asmenys, atsidūrę tokioje padėtyje, kokioje yra pareiškėja, turi teisėtą interesą, saugomą EŽTK, gauti informaciją, būtiną atskleisti svarbiems asmens tapatybės aspektams.

Dar viena labai svarbi byla nagrinėjant teisę žinoti savo kilmę yra *Odièvre v. France*¹⁵⁴, kurioje EŽTT turėjo išaiškinti, ar nepažeidžia EŽTK 8 str. nuostata, leidžianti „anonimišką gimdymą“, t. y. suteikianti teisę moteriai nuslėpti ne tik savo tapatybę nuo biologinio vaiko, tuo pačiu atriboti jį nuo natūralios šeimos, bet ir laikyti bet kokią informaciją, susijusią su vaiko gimimo faktu, konfidencialia. Šioje byloje pareiškėja, užaugusi vaikų namuose, prašė nacionalinių valdžios institucijų suteikti jai informaciją apie gimimą, t. y. leisti pamatyti jos gimimo faktą liudijančius dokumentus. Tačiau atsakingos institucijos atsisakė suteikti bet kokią informaciją, kadangi pagal numatytą tvarką, informacija neišduodama, jei dėl jos konfidencialumo buvo sutarta gimimo momentu. Spręsdamas šią bylą EŽTT, visų pirma, atkreipė dėmesį į tai, kad nors kitose šalyse nėra panašios praktikos, kaip kad Prancūzijoje, tačiau yra valstybių, kurių teisėje nėra įtvirtinta tėvų pareiga paskelbti savo tapatybę vaikui gimus, taip pat pabrėžė, kaip svarbu valstybėms suteikti pakankamą nuožiūros laisvę numatant, kokios priemonės yra geriausios įgyvendinant EŽTK įtvirtintas teises. Teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjos prašymas nebuvo visiškai nepatenkintas, kadangi ji galėjo gauti kitokią, motinos ir jos natūralios šeimos tapatybės neatskleidžiančią informaciją. Be kita ko, Teismas įvertino ir tai, kad Prancūzijos įstatymų leidėjas, numatydamas galimybę išsaugoti anonimiškumą, taip pat numatė ir tai, kad duomenys apie asmenį bus saugomi ir esant jo paties sutikimui galės būti atskleista biologiniam vaikui. Atsižvelgiant į visa tai, EŽTT konstatavo, kad, šiuo atveju, Prancūzija neperžengė savo diskrecijos ribų, kadangi nacionalinės valdžios institucijos tinkamai nustatė kilmės susižinojimo taisyklės, tuo labiau, kad šis klausimas yra labai jautrus ir apima ne tik vieno asmens teisę žinoti savo kilmę, bet ir biologinių tėvų pasirinkimą, jau egzistuojančius šeimos ryšius bei tėvių interesus.

*Jäggi v. Switzerland*¹⁵⁵ byloje pareiškėjas skundė nacionalinių institucijų atsisakymą ekshumuoti žmogaus palaikus tam, kad būtų galima paimti DNR ir nustatyti tėvystę. EŽTT pažymėjo, kad nors asmenų tarpusavio santykiai yra sritis, kurioje valstybėms yra suteikta plati nuožiūros laisvė, tačiau nuožiūros laisvės mastas priklausys ne tik nuo abstrakčios teisės, kuriai

---

154 *Odièvre v. France*, supra note 150.

155 *Jäggi v. Switzerland*, no. 58757/00, ECHR 2006-X.

gresia pavojus, bet ir nuo konkrečios specifinės teisės bei intereso. EŽTT pasisakė, kad teisė į tapatybę, kuri apima ir teisę žinoti savo tėvus, yra privataus gyvenimo sampratos sudedamoji dalis. Todėl tokiais atvejais reikalinga ypač nuodugniai išnagrinėti ir pasverti konkuruojančius interesus, kurie šioje byloje yra: asmens teisėtas interesas žinoti savo tėvus, trečiųjų šalių interesus, kad būtų gerbiamas mirusysis bei viešasis interesas užtikrinti teisinį tikrumą. Nors pareiškėjui tuo metu buvo 67 metai, tačiau, pasak EŽTT, asmens noras atrasti savo tėvus nepriklauso nuo amžiaus. Be to, pareiškėjas viso savo gyvenimo metu dėjo pastangas, kad ką nors sužinotų apie savo tėvą, kas rodo asmens protinę ir psichologinę kančią. EŽTT pabrėžė, kad teisinio tikrumo išsaugojimas negali būti pagrindas, atimantis iš pareiškėjo galimybę išsiaiškinti, kas buvo jo tėvas.

EŽTT praktikoje buvo nemažai bylų, kuriose pareiškėjai skundė nacionaliniuose įstatymuose numatytą laiką, per kurį asmeniui suteikiama galimybė išsiaiškinti ir teisiškai įtvirtinti savo biologinius tėvus, limitą (*Phinikaridou v. Cyprus*, no. 23890/02, ECHR 2008; *Backlund v. Finland*, no. 36498/05, ECHR 2010; *Gronmark v. Finland*, no. 17038/04, ECHR 2010). Visose šiose bylose EŽTT atkreipė dėmesį, kad nors asmuo ir turi gyvybiškai svarbų interesą gauti visą reikalingą informaciją, atskleisiančią jo tapatybę ir pašalinsiančią visus su šiuo klausimu susijusius neaiškumus, tačiau valstybės turi teisę numatyti tam tikrą laiką tarpą tėvystės nustatymo ieškiniams pateikti, kadangi negalima pamiršti ir tariamo tėvo intereso būti apsaugotam nuo ieškinių, kuriuose kalbama apie tam tikrus itin senus įvykius/faktus, taip pat reikia pažymėti ir tariamo tėvo šeimos interesus bei bendrą teisinio tikrumo interesą.

Apibendrintai galima pasakyti, kad EŽTT liberaliai vertina valstybių veiksmus privataus gyvenimo, tapatybės nustatymo sferose, motyvuodamas tuo, kad nacionalinės valdžios institucijos, būdamos arčiau žmonių bei geriau išmanydamos situaciją valstybės viduje, geriau nei EŽTT gali įvertinti tam tikrų priemonių būtinumą. Kaip matyti iš pateiktų bylų pavyzdžių, EŽTT labai atsargiai pasveria visus konkuruojančius interesus, t. y. tiek vaiko interesą pažinoti savo biologinius tėvus, tiek asmens interesą, kad jo privatus gyvenimas būtų gerbiamas ir neliečiamas, neteikdamas prioriteto nei vienam iš jų. Nors kiekvienoje byloje buvo ypač pabrėžta, koks svarbus yra vaiko interesas gauti informaciją apie savo kilmę, tačiau tai tikrai nereiškia, jog jis yra absoliutus, t. y. remiantis EŽTK 8 str. 2 d. įtvirtintais pagrindais ši teisė gali būti apribota. Todėl, žvelgiant į ligšiolinę praktiką, dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko teisė žinoti savo biologinį tėvą ar motiną greičiausiai nebūtų pripažinta svarbesne nei donoro teisė į privatumą. EŽTT, be abejo, tokiu atveju pirmiausiai įvertintų, kaip šalyje yra sureguliuotas dirbtinis apvaisinimas, pripažįstama anoniminė ar neanoniminė donorystė, o galbūt tapatybės atskleidimas galimas ypatingais atvejais, pvz., kai vaikas rimtai serga.

Kaip jau ne kartą buvo paminėta, EŽTK yra gyvas instrumentas, prisitaikantis prie besikeičiančių visuomenės poreikių ir teisėtų interesų, o kartu su ja kinta, evoliucionuoja ir EŽTT praktika. Todėl atsižvelgiant į tai, kaip svarbu kiekvienam žmogui žinoti savo šaknis bei į tai, kad pasaulyje donorų vaikai pradeda vis aktyviau reikalauti atskleisti donoro tapatybę, gindami neatimamą teisę žinoti savo kilmę, tikėtina, kad laikui bėgant EŽTT taip pat susidurs su šiuo klausimu, o sprendimas gali būti ir kitoks nei pagal turimą dabartinę jo praktiką.

Visgi galima būtų pasvarstyti, kokiam interesui prioritetas galėtų būti suteiktas. Šiame darbe ne kartą buvo pabrėžtas geriausių vaiko interesų principas, remiantis kuriuo pirmenybė turi būti suteikta teisėtiems vaiko interesams. Pats EŽTT yra pasakęs, kad geriausi vaiko interesai, priklausomai nuo jų prigimties ir rimtumo, gali būti aukščiau už tėvų interesus. Tiek regioniniu, tiek tarptautiniu mastu yra sutariama, jog priimant sprendimus, susijusius su vaikais, jų interesai turi būti aukščiau visų¹⁵⁶. Turbūt nepaneigiama yra biologinių šaknų žinojimo svarba kiekvienam individui. Kategoriškai nustačius, jog donoro tapatybė negali būti atskleista, vaikai, gimę dirbtinio apvaisinimo būdu, būtų visiškai atkirsti nuo galimybės kada nors sužinoti tikrąją savo kilmę. Diskutuotina, ar toks vertinimas būtų suderinamas su vaiko interesų pirmumo principu. Ko tada vertas šis principas, jei susidūrus su tokia reikšminga teise jis būtų nustumtas į antrą planą?

Autorės manymu, labai sveikintinas reglamentavimas yra tų valstybių, kurios įtvirtino neanonimišką donorybę kartu numatydamos ir tam tikrus teisinius apsaugos garantus. Pavyzdžiui, prieš atskleidžiant tapatybę apie tai pirmiausia pranešti pačiam donorui, kuris turi teisę pasirinkti, ar nori susitikti su vaiku, ar ne. Jeigu donoras susitikti atsisako, vaikui donoro identifikaciniai duomenys atskleidžiami, tačiau tik esant sutikimui neieškoti paties donoro (Šveicarija). Dar vienas apsaugos garantas yra įtvirtinimas įstatymu, kad nei donoro vaikas, nei jo motina neturi teisės pateikti ieškinių, susijusių su tėvystės teisėmis, donorui, kadangi tėvu laikomas tas asmuo, kuris davė sutikimą dirbtiniam apvaisinimui (Didžioji Britanija). Manytina, kad toks reguliavimas tinkamai užtikrina tiek asmens teisę į privatumą, tiek vaiko teisę žinoti savo kilmę, nes bet kokių atveju pastarasis sužinos donoro tapatybę, net ir neturint teisės susitikti su juo pačiu.

---

¹⁵⁶ *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, supra note 58.

IŠVADOS

1. Vaikystė – tai ypatingas žmogaus gyvenimo laikotarpis, kurio metu pasireiškia vaiko specifinės savybės ir bruožai, todėl yra pripažįstama, jog šiame gyvenimo etape vaikui reikia ypatingo dėmesio ir apsaugos. Visuotinai yra pripažįstamas geriausių vaikų, kaip vienos pažeidžiamiausių visuomenės grupių, interesų principo pirmumas, kuris yra vienas esminių priimančias sprendimus tiek individualiai, tiek valstybiniu ar tarptautiniu mastu. EŽTK tiesiogiai nėra įtvirtintas geriausių vaiko interesų principas, tačiau EŽTT, aiškindamas ir interpretuodamas 8 str. nuostatas bylose, kuriose sprendžiami klausimai, susiję su vaikais, taip pat pasisako dėl geriausių vaiko interesų principo pirmumo prieš kitus, t. y. tėvų, visuomenės. Šis principas – gana abstraktus, o vienas apibrėžimas neįmanomas dėl plataus šio principo pobūdžio, tad EŽTT jį taiko kiekvieną kartą individualiai vertindamas konkrečios bylos aplinkybes.
2. Tiek tarptautiniuose dokumentuose, tiek nacionalinės teisės aktuose pripažįstama, kad vaiku laikomas asmuo iki 18 metų, nebent remiantis nacionaliniuose įstatymuose numatytais atvejais pilnametystė gali būti suteikiama ir anksčiau. Kur kas daugiau diskusijų kelia žemutinė vaiko amžiaus riba, t. y. būtent nuo kada asmuo pripažįstamas vaiku. Šis klausimas susijęs su negimusio vaiko teise į gyvybę. Kai kuriuose tarptautiniuose dokumentuose nurodoma, kad teisė į gyvybę ginama prieš gimimą, tačiau tai neretai būna deklaratyvaus pobūdžio normos. Remiantis EŽTT praktika galima daryti aiškia išvadą, kad šiuo metu EŽTK antrasis straipsnis negina negimusio vaisiaus teisės į gyvybę.
3. EŽTK 8 straipsnyje tiesiogiai nėra įtvirtintos vaikų teisės, tačiau jos išplaukia iš pačios šeimos sampratos, kadangi vaikas pripažįstamas pilnaverčiu šeimos nariu nuo pat gimimo momento. Vaikas, kaip šeimos gyvenimo dalyvis, turi EŽTT pripažįstamą teisę į šeimos ryšius, į kurią patenka ir teisė žinoti savo kilmę, bendrauti bei gyventi kartus su savo tėvais ir gauti reikiamą valstybės apsaugą šeimos gyvenimo privatumui užtikrinti, teisę į šeimos atsikūrimą, galimybę susijungti su šeima prieglobsčio atveju ir kt.
4. Pagal EŽTK 8 str., valstybė turi du įsipareigojimus: vienas jų - teisiškai pripažinti šeimos ryšius, kitas – suteikti tinkamą apsaugą šeimos gyvenimui. Remiantis EŽTT praktika, šeima kaip tokia gali egzistuoti ne vien tik santuokos pagrindu, į šią sampratą patenka ir kiti *de facto* santykiai. Kalbant apie vaikus, EŽTT žiūri, ar ryšys tarp vaiko ir suaugusiojo yra pakankamas, kad patektų į šeimos gyvenimo sampratą. Dėl tinkamos apsaugos šeimai suteikimo, pasakytina, kad šeima yra laikoma autonominiu vienetu, kurio valdymas

- išskirtinai priklauso jį sudarančių individų kompetencijai, todėl valstybės intervencijos galimybės yra labai ribotos.
5. Remiantis EŽTK 8 str. 2 d., vaiko atskyrimas nuo tėvų suprantamas kaip kraštutinė priemonė, taikoma tik esant labai rimtiems pagrindams ir siekiant vaiko interesų apsaugos, todėl nacionalinėms institucijoms priimant sprendimą dėl vaiko globos turi būti nustatomas teisingas interesų balansas tarp visų suinteresuotų šalių: visuomenės, tėvų ir vaiko, prioritetą suteikiant geriausių vaiko interesų apsaugai. Pasak EŽTT, valstybės intervencija galima ir prevenciškai, t. y. siekiant užkirsti kelią vaiko interesų pažeidimui. Reikia atkreipti dėmesį, kad šiuo klausimu Lietuvos nacionalinė teisė iš esmės atitinka EŽTK įtvirtintus tėvų valdžios apribojimo ir vaiko atskyrimo nuo šeimos pagrindus.
  6. Nors EŽTT pasisako už šeimos ryšių išsaugojimą, visgi kritikuotina yra tai, kad kai kuriais atvejais Teismas atmeta bylas dėl šeimos susijungimo, jeigu nustato, kad pareiškėjų vaikai yra tokio amžiaus, jog jiems nebėra būtina tėvų priežiūra ir jie patys vis labiau gali pasirūpinti savimi. Kol asmuo yra nepilnametis, tol šeimos aplinka jam yra nepakeičiama. Autorė abejoja, ar tikrai tokiu atveju yra teisinga valstybės viešąją tvarką iškelti aukščiau šeimos ryšių išsaugojimo.
  7. *Tarybos direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų* numato, kad valstybės savo nacionalinėje teisėje gali nustatyti tam tikras sąlygas papildomą apsaugą gavusiems asmenims norint naudotis tam tikromis teisėmis. Į šių teisių kategoriją patenka ir teisė į šeimos susijungimą prieglobsčio valstybėje. Austrijos, Vokietijos, Ispanijos, Liuksemburgo, taip pat ir Lietuvos įstatymai numato, kad papildomą apsaugą gavęs asmenys teisės į šeimos susijungimą neturi. Atsižvelgiant į tai, kad papildomą apsaugą gavusio asmens statusas gali būti pratęsiamas metai iš metų, taip ir negaunant pabėgėlio statuso, gali atsirasti neatitaisoma žala jo šeimai, ypač vaikams. Abejotina, ar atskyrimo nuo šeimos laikotarpis, kuris gali trukti ir daugiau nei porą metų, yra suderinamas su geriausių vaiko interesų principu bei teise į šeimos ryšių išsaugojimą.
  8. Mokslo pažanga reprodukcijos klausimais suteikė galimybę nevaisingoms poroms ar vienišoms moterims susilaukti biologinių palikuonių pasinaudojant lytinių ląstelių donoryste. Tačiau tarptautinei bendruomenei tenka spręsti klausimą dėl čia susikertančių dviejų teisių: tiek donoro, tiek pačių tėvų teisės į privatumą bei vaiko teisės žinoti savo kilmę. Palaikantys neanonimišką donorystę teigia, jog, be jokios abejonės, vaiko teisė žinoti savo kilmę yra fundamentali teisė, įtvirtinta Jungtinių Tautų vaiko teisių

konvencijoje. EŽTT iki šiol neturėjo bylų, kuriose būtų nagrinėta donorų anonimiškumo problematika, tačiau buvo ne kartą pažymėjęs, kad nors vaiko interesas gauti informaciją apie savo kilmę yra labai svarbus, tačiau tai tikrai nereiškia, jog jis yra absoliutus, t. y. remiantis EŽTK 8 str. 2 d. įtvirtintais pagrindais ši teisė gali būti apribota. Todėl darytina išvada, kad jeigu EŽTT nagrinėtų su donorų anonimiškumo susijusią bylą, vargu, ar sprendimas būtų priimtas donoro vaiko naudai.

9. Autorės nuomone, įstatyminis reguliavimas, geriausiai išlaikantis balansą tarp vaiko teisės žinoti savo kilmę bei asmens teisės į privatumą, yra tuomet, kai nacionaliniais teisės aktais įtvirtinama neanoniminė donorystė, tačiau kartu numatomi ir tam tikri teisiniai apsaugos garantai. Pavyzdžiui, išankstinis donoro informavimas apie tai, kad biologinis vaikas pageidauja sužinoti jo tapatybę. Tokiu atveju donoras turi teisę sutikti arba atsisakyti susitikti su pačiu vaiku. Donorui atsisakius susitikti, identifikaciniai duomenys atskleidžiami tik esant biologinio vaiko pasižadėjimui neieškoti paties donoro.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2539.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 43-1602.
6. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.
8. Lietuvos Respublikos biomedicininį tyrimų etikos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 44-1247;
9. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 1994 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. 50 „Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 18-299.
10. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. 248 „Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 47-1497.
11. Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektas. 2005, Nr. XP-432(2).
12. Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas. 2011, Nr. XIP-2502(2).

Tarptautiniai teisės aktai

13. 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
14. 1951 m. Konvencija dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 12-227.
15. Declaration of The Rights of The Child (1959). G.A. res. 1386 (XIV), 14 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 19, U.N. Doc. A/4354.

16. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.
17. American Convention on Human Rights “Pact of San Jose, Costa Rica” (adopted 22 November 1969; entered into force 18 July 1978). OAS Treaty Series No. 36; 1144 UNTS 123; 9 ILM 99 (1969).
18. ExCom Conclusions on Family Reunification, No. 24 (XXXII) – 1981.
19. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.
20. Report on Human Artificial Procreation. Principles Set Out in the Report of the Ad Hoc Committee of Experts on Progress in the Biomedical Sciences (CAHBI), 1989. Council of Europe [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-16].
<http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/04_Human_embryo_and_foetus_en/default_en.asp>
21. 1996 m. Europos socialinė chartija (pataisyta). *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 49-1704.
22. Tarybos direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą, 2003 m. rugsėjo 22 d., O.J. L 251/12, 03/10/2003.
23. Tarybos direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų, 2004 m. balandžio 29 d., O. J. L 304, 30/09/2004.
24. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. 2007/C 303/01.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-06-16, Nr. 49-1424.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje R. Čeplinkienė v. S. Kavaliauskas (bylos Nr. 3K-3-1225/2002 m.).
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje D. Kulikauskienė v. D. Paškevičius (bylos Nr. 3K-3-995/2003 m.).

Europos Žmogaus Teisių Teismas

28. *Brüggemann and Scheuten v. Germany*, 12 July 1977, Report (31).
29. *Tyrer v. The United Kingdom*, 25 April 1978, Series A no. 26.
30. *Marckx v. Belgium*, 13 June 1979, Series A no. 31.
31. *Jolie & Lebrun v. Belgium*, 14 May 1986, D.R. 47.
32. *Johnston v. Ireland*, 18 December 1986, Series A no. 112.
33. *Olsson v. Sweden*, 24 March 1988, Series A no. 130.
34. *Moustaquim v. Belgium*, 18 February 1991, Series A no. 193.
35. *Margareta and Roger Andersson v. Sweden*, 25 February 1992, Series A no. 226-A.
36. *Boyle v. The United Kingdom*, 09 February 1993, Report (31).
37. *Keegan v. Ireland*, 26 May 1994, Series A no. 290.
38. *Hokkanen v. Finland*, 23 September 1994, Series A no. 299-A.
39. *Gül v. Switzerland*, 26 June 1996, Reports 1996-I.
40. *X, Y and Z v. The United Kingdom*, 22 April 1997, Reports 1997-II.
41. *Söderbäck v. Sweden*, 28 October 1998, Reports 1998-VII.
42. *K. and T. v. Finland* [GC], no. 25702/94, ECHR 2001-VII.
43. *Sen v. the Netherlands*, no. 31465/96, ECHR 2001.
44. *T.P. and K.M. v. The United Kingdom* [GC], no. 28945/95, ECHR 2001-V.
45. *Christine Goodwin v. The United Kingdom* [GC], no. 28957/95, ECHR 2002-VI.
46. *Mikulić v. Croatia*, no. 53176/99, ECHR 2002-I.
47. *Odièvre v. France* [GC], no. 42326/98, ECHR 2003-III.
48. *Vo. v. France* [GC], no. 53924/00, ECHR 2004-VIII.
49. *Benamar v. the Netherlands* (dec.), no. 43786/04, ECHR 2005.
50. *Jäggi v. Switzerland*, no. 58757/00, ECHR 2006-X.
51. *Mizzi v. Malta*, no. 26111/02, ECHR 2006-I.

52. *Tuquabo-Tekle and others V. The Netherlands*, no. 60665/00, ECHR 2006.
53. *Evans v. The United Kingdom* [GC], no. 6339/05, ECHR 2007-I.
54. *Maumousseau and Washington v. France*, no. 39388/05, ECHR 2007.
55. *Phinikaridou v. Cyprus*, no. 23890/02, ECHR 2008.
56. *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, no. 71127/01, ECHR 2008.
57. *Jucius and Juciuvienė v. Lithuania*, no. 14414/03, ECHR 2009.
58. *Neulinger and Shuruk v. Switzerland* [GC], no. 41615/07, ECHR 2010.
59. *Backlund v. Finland*, no. 36498/05, ECHR 2010.
60. *Mengesha Kimfe v. Switzerland*, no. 24404/05, ECHR 2010.
61. *Gronmark v. Finland*, no. 17038/04, ECHR 2010.
62. *Schalk and Kopf v. Austria*, no. 30141/04, ECHR 2010.
63. *S.H. and Others v. Austria* [GC], no. 57813/00, ECHR 2011.
64. *A. A. v. the United Kingdom*, no. 8000/08, ECHR 2011.
65. *Nunez v. Norway*, no. 55597/09, ECHR 2011.
66. *Nacic and others v. Sweden*, no. 16567/10, ECHR 2012.

Specialioji literatūra

67. Sagatys, G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
68. Corsaro W. A. *The Sociology of Childhood* [interaktyvus]. California: Pine Forge Press, 2005 [žiūrėta 2012-08-08].
<http://books.google.lt/books/about/The_Sociology_of_Childhood.html?id=6K-HcSPhKGkC&redir_esc=y>
69. Kabašinskaitė, D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, sociologija*. 2002, 3: p. 43-49.
70. Babachinaitė, G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga. Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija "Gelbėkit vaikus". – V., Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – P.17-23.
71. Bluvšteinas, J. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
72. Juškevičius, J. Kai kurie teisės į gyvybę prenataliniu laikotarpiu probleminiai aspektai. *Sveikatos mokslai*. 2007, 2: p. 764-773.
73. Kavoliūnaitė, E. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos. *Teisės problemos*. 2005, 2 (48): p. 5-27.

74. Stripeikienė, J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema. *Jurisprudencija*. 2003, 42 (34): p. 14-19.
75. Boele-Woelki, K. The Roads Towards a European Family Law. *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 1997, 1 (1): p. 1-15. [žiūrėta 2012-08-14] <<http://www.ejcl.org/11/abs11-1.html>>
76. Kilkelly, U. The Right to Respect for Private and Family Life. A guide to the Implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Human Rights Handbooks, No. 1 [interaktyvus]. Strasbourg, 2003 [žiūrėta 2012-08-08]. <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/77A6BD48-CD95-4CFF-BAB4-ECB974C5BD15/0/DG2ENHRHAND012003.pdf>>
77. Roagna, I. Protecting the Right to Respect for Private and Family Life under the European Convention on Human Rights. Council of Europe Human Rights Handbooks [interaktyvus]. Strasbourg, 2012 [žiūrėta 2012-10-27]. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/documentation/hb11_privatelife_en.pdf>
78. Jakulevičienė, L., Biekša, L. Šeimos susijungimo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę ir įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2): p. 175–191.
79. The best interests of the child in the recent case-law of the European Court of Human Rights. *Franco-British-Irish Colloque on family law* [interaktyvus]. Dublin, 2011 [žiūrėta 2012-11-02]. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6F5D437-C49A-47C5-9772-578F54FB5C86/0/20110514_COLLOQUE_Dublin_FR.pdf>
80. John, A. Family Reunification for Migrants and Refugees: a Forgotten Human Right? A Comparative Analysis of Family Reunification under Domestic Law and Jurisprudence, International and Regional Instruments. *ECHR Caselaw and the EU 2003 Family Reunification Directive* [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-10]. <<http://www.fd.uc.pt/hrc/pdf/papers/arturojohn.pdf>>
81. Kilkelly, U. Children's Rights: A European Perspective. *Judicial Studies Institute Journal* [interaktyvus]. 2004, 4:2 [žiūrėta 2012-11-04]: p. 68-95. <http://www.jsijournal.ie/html/Volume%204%20No.%202/4%5B2%5D_Kilkelly_Children%27s%20Rights%20A%20European%20Perspective.pdf>
82. Juškevičius, J. Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste. *SOTER* [interaktyvus]. 2007, 21 (49) [žiūrėta 2012-11-14]: p. 105-119. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2007~ISSN_1392-7450.N_21_49.PG_105-119/DS.002.0.01.ARTIC>

83. Kilkelly, U. The Best of Both Worlds for Children's Rights? Interpreting the European Convention on Human Rights in the Light of the UN Convention on the Rights of the Child. *Human Rights Quarterly* [interaktyvus]. 2001, 23 (2) [žiūrėta 2012-10-27]: p. 308-326.
<http://muse.jhu.edu.skaitykla.mruni.eu/journals/human_rights_quarterly/v023/23.2kilkelly.html>
84. Turkmendag, I., Dingwall, R., Murphy, T. The Removal of Donor Anonymity in the UK: the Silencing of Claims by Would-Be Parents. *International Journal of Law, Policy and the Family* [interaktyvus]. 2008, 22 (3) [žiūrėta 2012-11-16]: p. 283-310.
<<http://lawfam.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/22/3/283.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=sperm+donor+anonymity&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>>
85. Frith, L. Gamete Donation and Anonymity. The Ethical and Legal Debate. *Human Reproduction* [interaktyvus]. 2001, 16 (5) [žiūrėta 2012-11-14]: p. 818-824.
<<http://humrep.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/16/5/818.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=gameth+donation+and+anonymity&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>>
86. Replies by the Member States to the Questionnaire on Access to Medically Assisted Procreation (MAP) and on Right to Know About Their Origin for Children Born After MAP. Council of Europe, Steering Committee of Bioethics [interaktyvus]. Strasbourg, 2012 [žiūrėta 2012-11-16].
<http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/04_Human_embryo_and_foetus_en/INF_2005_7%20e%20REV2%20MAP.pdf>
87. Sheib, J.E., Riordan, M., Rubin, S. Adolescents With Open-Identity Sperm Donors: Reports From 12-17 Year Old. *Human Reproduction* [interaktyvus]. 2005, 20 (1) [žiūrėta 2012-11-16]: p. 239-252.
<<http://humrep.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/20/1/239.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=sperm+donor+anonymity+cases&searchid=1&FIRSTINDEX=20&resourcetype=HWCIT>>
88. W. Riggs, D., Russell, L. Characteristics of Men Willing to Act as Sperm Donors in the Context of Identity-Release Legislation. *Human Reproduction* [interaktyvus]. 2011, 26 (1) [žiūrėta 2012-11-16]: p. 266-272.
<<http://humrep.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/26/1/266.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=sperm+donor+anonymity+cases&searchid=1&FIRSTINDEX=20&resourcetype=HWCIT>>

[rchid=1&FIRSTINDEX=30&resourcetype=HWCIT>](#)

89. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child [interaktyvus]. Geneva, 2007 [žiūrėta 2012-08-11].
<http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_1_of_3.pdf>
90. The European Council on Refugees and Exiles Position on Refugee Family Reunification [interaktyvus], July 2000 [žiūrėta 2012-11-10].
<<http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/integration/187.html>>
91. UNHCR. Family Reunification in the Context of Resettlement and Integration. Protecting the Family: Challenges in Implementing Policy in the Resettlement Context. *Annual Tripartite Consultations on Resettlement* [interaktyvus]. Geneva, 20-21 June 2001 [žiūrėta 2012-11-12]. <<http://www.unhcr.org/3b30baa04.pdf>>
92. Review of the Human Fertilisation and Embryology Act. Proposals for the Revised Legislation (Including Establishment of the Regulatory Authority for Tissue and Embryos) [interaktyvus]. Department of Health. London, 2006 [2012-11-19].
<http://www.hfea.gov.uk/docs/Review_HFEA_Act_White_Paper_DH.pdf>
93. Lietuvos Respublikos Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto“. 2006-03-28, Nr. XP-432(3).
94. Etiniai „už“ ir „prieš“ dirbtinio (pagalbinio) apvaisinimo diskusijoje. *Lietuvos bioetikos komitetas* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-07-01 [žiūrėta 2012-11-20].
<<http://bioetika.sam.lt/index.php?970061941>>

Kiti literatūros šaltiniai

95. „Newsweek“ ir lrytas.lt informacija. Dirbtinio apvaisinimo būdu pradėti vaikai užauga ir reikalauja pasakyti, kas buvo jų tėvai. *Lrytas.lt* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-03-05 [žiūrėta 2012-11-16].
<<http://www.lrytas.lt/-12993402701299106904-dirbtinio-apvaisinimo-b%C5%ABdu-prad%C4%97ti-vaikai-u%C5%BEaugo-ir-reikalauja-pasakyti-kas-buvo-j%C5%B3-t%C4%97vas.htm>>
96. Anonymous.org [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-16].
<<http://anonymous.org/index.php>>
97. CBC News informacija. Sperm donor anonymity case opens in B.C. Appeal Court. *CBC News* [interaktyvus]. Toronto, 2012-02-14 [žiūrėta 2012-11-16].

<http://www.cbc.ca/news/canada/british-columbia/story/2012/02/13/bc-sperm-donor-anonymity-challenge.html>>

98. ELTA informacija. D. Jočienė: Strasbūro teismas negina negimusio vaiko teisės į gyvybę. *Delfi* [interaktyvus]. Vilnius, 2008-04-20 [žiūrėta 2012-08-11].

<http://www.delfi.lt/news/daily/law/djociene-strasburo-teismas-negina-negimusio-kudikio-teises-i-gyvybe.d?id=16752295>>

99. Swissinfo.ch. Sperm banks face donor shortage [interaktyvus]. Bern, 2012-12-30. [žiūrėta 2012-11-16]

http://www.swissinfo.ch/eng/Home/Archive/Sperm_banks_face_donor_shortage.html?cid=3055328>

VAIKO TEISIŲ APSAUGA ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS 8 STRAIPSNIO PLOTMĖJE

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: vaikas, geriausių vaiko interesų principas, šeima, teisė į šeimos ryšius, teisė žinoti savo kilmę

1950 m. Europos Tarybos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintas rinkinys teisių ir laisvių (teisė į gyvybę, kankinimų draudimas, teisė į teisingą teismą, teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą ir kt.), taikomų kiekvienam, esančiam valstybės, ratifikavusios šią Konvenciją, jurisdikcijoje. Tačiau čia nėra išskiriamos vaikų, kaip specifinės socialinės grupės, reikalingos didesnės apsaugos, teisės. Visgi remiantis tuo, kad EŽTK įtvirtintos teisės taikomos „kiekvienam“, teigtina, kad jos taikomos ir vaikams.

Šiame darbe autorė siekia atskleisti, kokios teisės yra užtikrinamos vaikams EŽTK 8 straipsnio plotmėje, taip pat tam tikrus, iš šių teisių kylančius, probleminius aspektus. Siekiant šio tikslo, ypač didelis dėmesys skiriamas EŽTT jurisprudencijai, kadangi remiantis šio Teismo praktika ne tik nustatomas tam tikrų teisių turinys ir jo kaita, bet ir atskleidžiama vaiko teisių apsaugai aktuali problematika.

Pirmoje šio darbo dalyje bandoma apibrėžti, kas apskritai yra vaikystė, kodėl teisiškai svarbu nustatyti tiek aukštutinę, tiek žemutinę vaiko amžiaus ribas bei koks yra vaiko teisinis statusas. Nagrinėjama įvairi mokslinė literatūra bei įvairūs tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai atskleidė, kad daugiausia problemų kyla nustatant žemutinę vaiko amžiaus ribą, kadangi šis klausimas tiesiogiai susijęs su abortų reguliavimu. Pagal kai kurių valstybių, tame tarpe ir Lietuvos, teisinį reguliavimą, matyti, kad neretai civilinėje teisėje vaisiui pripažįstamos kai kurios teisės, tuo tarpu baudžiamoji teisė vaisių laiko motinos kūno dalimi. Remiantis EŽTT pozicija, negimęs vaikas yra laikomas motinos kūno dalimi ir neturi teisės į gyvybę.

Antroje darbo dalyje koncentruojamasi į EŽTK 8 straipsnį ir iš jo išplaukiančias vaikų teises, kurios kyla iš pačios šeimos sampratos, kadangi vaikas pripažįstamas pilnaverčiu šeimos nariu nuo pat gimimo momento. Vaikas, kaip šeimos gyvenimo dalyvis, turi teisę į šeimos ryšius, į kurią patenka ir teisė žinoti savo kilmę, bendrauti bei gyventi kartus su savo tėvais ir gauti reikiamą valstybės apsaugą šeimos gyvenimo privatumui užtikrinti, teisę į šeimos atsikūrimą, galimybę susijungti su šeima prieglobsčio atveju ir kt. Didelis dėmesys skiriamas vaikų, gimusių panaudojant donoro lytines ląsteles, teisės žinoti savo kilmę problemai, kadangi šiai teisei

priešpastatoma kita svarbi teisė – teisė į privatumą. Nors EŽTT kol kas šiuo klausimu bylų neturėjo, tačiau remiantis dabartine jo praktika autorė daro išvadą, kad Teismas vaiko teisės žinoti savo biologinį tėvą/motiną nelaikytų svarbesne nei donoro teisė į privatumą

PROTECTION OF THE RIGHTS OF A CHILD IN THE CONTEXT OF ARTICLE 8 OF THE CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

SUMMARY

Keywords: child, principle of the child's best interests, family, right to the family ties, right to know one's origins

The 1950's Convention of European Council on Human Rights and Fundamental Freedoms establishes a set of rights and fundamental freedoms (the right to life, prohibition of torture, the right to a fair trial, the right to respect for private and family life etc.) applicable to everyone within the jurisdiction of the state that ratified the Convention. Children are a very specific social group, which needs greater protection. However their rights are not distinguished in the Convention. On the basis that the rights enshrined in the ECHR are applicable to „everyone“, it may be maintained that those rights can be applicable to children as well.

The author of this work aims to reveal the rights that are guaranteed for children in the context of the article 8 of the ECHR. To this end, particular attention is paid to the jurisprudence of the ECtHR. According to the case law of this Court, it can not only be determined the contents and evolution of specific rights, but also relevant problematic issues for the protection of the rights of a child can be revealed.

In the first part of this work the author attempts to define a childhood, to identify both the upper and lower limits of the child's age and the child's legal status. By examining different scientific literature and various international and national legislations it was revealed that most of the problems arise in determining the lower limit of the age of a child, since this issue is directly related to the regulation of abortion. In some countries, including Lithuania, it is clear that sometimes civil law recognizes some rights for a fetus, while the criminal law declares a fetus as a part of women's body. According to the position of the ECtHR, the unborn child is considered a part of the mother's body and has no right to life.

The second part of the work concentrates on the article 8 of the ECHR and the inherent rights of children, which stems from the concept of family, since a child is recognized as a full-fledged member of the family from the moment of birth. Child, as a participant of family life, has the right to family ties, which includes the right to know their origins, communicate and live with their parents, the right to family reunion in the case of asylum etc. The particular attention is paid to the children's, born using donor gametes, right to know their origins, since the latter

opposes the right to privacy. Although the ECtHR has had no cases on this issue yet, but according to the current jurisprudence it can be concluded that the Court would not consider the child's right to know their biological father/mother as more important than the donor's right to privacy.